

**SEYYİD AHMET ARVASÎ'NİN DİN ANLAYIŞI,
KÜLTÜR EMPERYALİZMİ VE MİSYONERLİK
HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ**

Yavuz SEZER

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Doç. Dr. Kemal POLAT
2011
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Yavuz SEZER

SEYYİD AHMET ARVASÎ’NİN DİN ANLAYIŞI, KÜLTÜR
EMPERYALİZMİ VE MİSYONERLİK HAKKINDAKİ
GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. Kemal POLAT

ERZURUM – 2011

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

03./05/2011

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "**Seyyid Ahmet Arvasî'nin Din anlayışı, Kültür Emperyalizmi ve Misyonerlik Hakkındaki Görüşleri**" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanması için izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

× ☐ Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

03/05/2011

Yavuz SEZER

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Kemal POLAT danışmanlığında, Yavuz SEZER tarafından hazırlanan bu çalışma 06 /04 / 2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. A. Raif ÖZKAN İmza: .....
Jüri Üyesi : Prof. Dr. İsa ÇELİK İmza: .....
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Kemal POLAT İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 06 / 04 / 2011

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD AHMET ARVASÎ'NİN HAYATI, KİŞİLİĞİ, FİKİRLERİ VE ESERLERİ

1.1. ARVASÎ'NİN HAYATI.....	10
1.2. KİŞİLİĞİ	15
1.3.TÜRK İSLAM ÜLKÜSÜ FİKRİ.....	17
1.3.1. Milliyetçilik Anlayışı.....	27
1.4. ARVASÎ'NİN ESERLERİ	34

İKİNCİ BÖLÜM

SEYYİD AHMET ARVASÎ'DE DİN VE DİN ANLAYIŞI

2.1. DİN'İN, MAHİYETİ, LÜZUMU VE FONKSİYONLARI.....	37
2.1.1. Dinin Tanımı ve Önemi	40
2.1.2. Arvasî' de Din Kavramı.....	45
2.1.2.1. İnsanın Fıtratı ve Din.....	48
2.1.2.2. İnsanın Yalnızlığı ve Din	50
2.2. ARVASÎ'DE DİN ANLAYIŞI.....	52
2.2.1. Din ve Vicdan Hürriyeti	62

2.2.2. Din Eğitimi.....	66
2.2.3. Ahlâk Eğitimi.....	69
2.2.4. Aile Eğitimi	71
2.2.5. Arvasî’de İlmihal Eğitimi.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARVASI’DE KÜLTÜR EMPERYALİZMİ VE MİSYONERLİK

3.1. KÜLTÜRÜN TANIMI, UNSURLARI VE MAHİYETİ.....	77
3.1.1. Kültürün Gelişimi ve Millî Özelliği	81
3.1.2. Medeniyet ve Medeniyet Çeşitleri	84
3.1.3. Kültür Medeniyet İlişkisi.....	87
3.2. KÜLTÜR EMPERYALİZMİ VE KİMLİK BUNALIMI.....	90
3.2.1 Emperyalizm Kavramının Tanımı ve Kültür Emperyalizmi	90
3.2.2. Kimlik Bunahımı.....	92
3.2.3. Emperyalizme Zemin Hazırlayan Temel Kültür Problemlerimiz	93
3.2.3.1. Millî Kültüre Yabancılaşma.....	93
3.2.3.2. Beyin Göçü.....	96
3.2.3.3. Batı Hayranlığı ve Ezilmişlik Psikolojisi.....	97
3.2.3.4. İdeolojik Kirlenme.....	98
3.2.3.5. Çarpık Kentleşme (Şehirleşme)’den Doğan Problemler	100
3.2.3.6. Müsbet ve Menfi Yönleriyle Şehirleşme veya Medenileşme	101
3.2.3.7. Zira-i ve Sina-i Cemiyet Yapısının Oluşturduğu Problemler	101
3.2.3.8. Yanlış Kültür Politikası	104
3.2.3.9. Sapkın Dinî Akımlar ve İstismarları.....	105
3.3. EMPERYALİZMİN OYUNLARI VE MİSYONERLİK.....	106

3.3.1. Arvasîye Göre Misyoner Faaliyetler	110
3.3.2. Kültür Emperyalizmi ve Siyasî Sınırlar.....	115
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA	122
ÖZ GEÇMİŞ.....	128

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SEYYİD AHMET ARVASÎ’NİN DİN ANLAYIŞI, KÜLTÜR
EMPERYALİZMİ VE MİSYONERLİK HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Yavuz SEZER

Danışman : Doç.Dr. Kemal POLAT

2011- Sayfa : 128+ VIII

Jüri : Doç.Dr. Kemal POLAT

Prof. Dr. A. Rafet ÖZKAN

Prof. Dr. İsa ÇELİK

Bu araştırma, kültürel, toplumsal, siyasal alanlarla eğitim alanında eserler vermiş, çok yönlü bir mütefekkir olan Seyit Ahmet Arvasî’nin din anlayışı, kültür emperyalizmi ve misyonerlik hakkındaki görüşlerinin araştırılmasını amaçlamaktadır. Bu yüzden öncelikle hayatı, eserleri, kişiliği ve milliyetçilik anlayışı üzerinde durulmuştur. Daha sonra din, din anlayışı ve din öğretimi hakkındaki görüşlerine değinilmiş, son bölümümüzde ise toplumun kanayan yarası olan kültür emperyalizmi ve misyonerlik konusundaki görüşleri ve önerilerine yer verilmiştir.

Arvasî, yazar ve düşünür olmakla beraber aynı zamanda bir sosyolog olduğundan toplumun sıkıntı yaşadığı konuları çok iyi teşhis etmiş, reçetesiyle birlikte çözüm önerilerini de bir bir sıralamıştır. Onun bu bakış açıları ve çözüm önerilerinin bir kısmına, bu çalışmamızda değinilmiştir.

Arvasî, ülkemiz üzerinde oynanan gizli oyunlara karşı uyanık olunması gerektiğini, rengi ne olursa olsun Emperyalist güçlerin, ülkemizin bölünmez bütünlüğüne kastedip kirli emellerini ülke sathında uygulamaya koyduklarını, millî kültürden uzak yetişen gençlerin kimlik bunalımına düştüklerini belirterek, millî bilincin canlı tutularak, Türk-İslâm sentezine uygun bir yaşamın benimsenmesi gerektiğini önemle vurgular.

Anahtar Kelimeler: Din, Kültür Emperyalizmi, Misyonerlik,

ABSTRACT
MASTER THESIS
SEYYİD AHMET ARVASI'S VIEWS ABOUT RELIGIOUS
CONCEPTION, CULTURAL IMPERIALISM AND
MISSIONARY

Yavuz SEZER

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Kemal POLAT

2011- Page: 128+VIII

Jury :Assoc. Prof. Dr. Kemal POLAT

Prof. Dr. A. Rafet ÖZKAN

Prof. Dr. İsa ÇELİK

This investigation aims to research Seyyid Ahmet Arvasî's views about religious conception, cultural imperialism and missionary. Arvasî is an open-minded philosopher who has given lots of works on cultural, social, political and educational areas. Hence, this research primarily tells his life, his works, his personality and his conception about nationalism. Secondly, it touches on his religious insight and his opinions about teaching religion. Finally part is composed of his views and proposals on cultural imperialism and missionary which is a great social problem.

Arvasî recognized social problems very well as he is not only an author and philosopher but also he is a sociologist. This investigation touches on a part of his viewpoints and solution proposals.

Arvasî stresses on being awake on the hidden games, plays on our country. He emphasized that whatever its colour, imperialist powers attempt against our unitary integrity of our country and put into practice their black wishes for the country. As the teenagers grow up without national culture and experience identity crisis, he significantly emphasizes to persuade and convince them for a life of Turk Islam Synthesis with retaining national conscious.

Key Words: Religion, cultural imperialism, missionary

KISALTMALAR

Age	: Adı geçen eser
Agm	: Adı geçen makale
Ank.	: Ankara
AÜSBE	: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
bkz.	: Bakınız.
c.	: Cilt.
ev.	: Çeviren
Der.	: Dergisi
Fak.	: Fakülte
İlah.	: İlahiyat
İst.	: İstanbul
M.E.B	: Millî Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
T.D.T .D	: Türkiye Dinler Tarihi Dergisi
Ünv.	: Üniversitesi
Yay.	: Yayınları
YYÜSBE	: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖNSÖZ

Her devirde nesiller, bilinçli olarak veya farkına varmadan bazı yüksek şahsiyetler tarafından eğitilirler. Hatta bu şahsiyetler, o dönemde yaşayanlardan da olabilir, ölmüşlerden de... Sonradan topluma hâkim olan çoğu fikirlerin kaynağı da aslında o üstün insanlardır. Ancak bu, genellikle bilinmez. Bazen de o kişilerin ağızlarından çıktığında anlaşılamayan, topluma uçuk ve radikal gelen birçok fikir ve anlayış çok sonraları tabii bir hâl alabilir. Bu, toplumun farkına varmadan gelişiminin ve değişiminin bir sonucudur. Sağlıklı olan da budur. Çünkü onlar toplumun gerçek önderleridir ve toplumlara ufuk kazandırırılar. Toplamların göremedikleri gerçekleri önceden görür ve dillendirirler, dirençle karşılaşacaklarını bilseler dahi... Toplamlar o şahsiyetlerin değerine ne kadar çabuk vakıf olurlarsa, o derece hızlı gelişir ve yüksek toplum seviyesine ulaşırlar.

Seyyid Ahmet Arvasî, ilim, ahlâk, fazilet gibi birçok özelliğe sahip çağımızın önemli mütefekkirlerindendir. Eğitim, aile, din, tasavvuf, estetik sanat, edebiyat, ekonomi, politika, felsefe, sosyoloji, psikoloji, milliyetçilik, kültür ve medeniyet gibi farklı alanlarda görüşlerini ortaya koymuştur.

Arvasî hoca, yaşadığını yazan, yazdığını yaşayan; inandığını söyleyen, söylediğine inanan ve savunduğu fikirleri her zaman ve zeminde savunmasını bilen biri olarak, kimlik bunalımı yaşayan gençlerimize çok büyük bir örnek teşkil etmektedir. Arvasî hoca, her şeyden önce Allah (cc)’nın hoşnutluğunu kazanmak için uğraşmış, bunu gerçekleştirmek için de Hz. Peygamberi örnek alan bir hayat yaşamaya çalışmış, bu anlamda o, hem tebliğ hem de temsil keyfiyetini kendisine yakışır şekilde sergilemiştir. “Ben, İslâm iman ve ahlâkına göre yaşamayı en büyük saadet bilen, büyük Türk milletini iki cihanda aziz ve mesut görmek isteyen ve böylece İslâmiyeti gaye edinen Türk Milliyetçiliği şuuruna sahibim” diyerek dünya görüşünü ortaya koymuştur.

Bu çalışma, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın problemi, konusu, amacı, önemi, sınırları, varsayımları, yöntem ve teknikler ele alınmaktadır.

Birinci bölümde, bir kişinin fikirlerini net bir şekilde anlayabilmek için öncelikle o kişinin hayatının önemli dönüm noktalarını, hayatındaki değişimleri

ve hatta yaşadığı yeri, yaptığı görevi, tahsili, ailesi ve çevresini net bir şekilde anlamaktan geçeceği kanaatiyle Seyyid Ahmet Arvasî'nin hayatının belli safhalarını ayrıntılı bir şekilde ele aldık. Bununla beraber Arvasî'nin fikri yapısının temelini oluşturan “Türk İslam Ülküsü” fikrini, oluşmasına zemin hazırlayan etkenlerden yola çıkarak açıklamaya çalıştık. Ayrıca Arvasî'nin eserlerinin ve makalelerinin de neler olduğunu bu bölümde sistem dâhilinde sunduk.

İkinci bölümde, mütefekkirimizin düşüncelerini temellendirmek, sonraki bölümlerde mukayese yapabilmek ve konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için Arvasî'de din algısı ve öteki inançlara bakışı derinlemesine araştırılmış ve onun Kur'an ve sünnet ışığında sade ve akıcı anlatımıyla bir mukayese yapılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde kültür ve kültür problemlerine değindikten sonra Arvasî'nin muhteşem öngörüsüyle tespit etmiş olduğu ve yeni nesillere tavsiyelede bulunduğu Emperyalizm'in ve misyonerlik'in tehlikelerine ve alınması gereken önlemlere değindik. Bunu yaparken tezimizin kapsam ve sınırlılıklarına sadık kalarak olabildiğince gereksiz ayrıntılardan kaçınmaya çalıştık.

Sonuç kısmıyla tamamlanan çalışmamızda aktarılan düşünce ve olayları ulaşabildiğimiz kaynaklar ekseninde olabildiğince objektif kriterler çerçevesinde açıklamaya ve aktarmaya çalıştık. Bütün bunların yanında Arvasî'nin fikirlerinin orijinelliğine sadık kalarak, çağdaş fikir akımları ve mütefekkirlerle mukayese edilerek o'nun fikrî yapısının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaya çalıştık.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, çalışmam boyunca her anlamda yardım ve desteğini gördüğüm, yönlendirici ve öğretici tavsiyelerinden istifade ettiğim danışman hocam Doç.Dr. Kemal POLAT Bey'e görüş ve düşüncelerinden faydalandığım hocam Prof. Dr. A.Rafet ÖZKAN Bey'e ve tavsiyeleriyle katkı sağlayan değerli hocam Doç.Dr. Fazlı POLAT Bey'e bu vesile ile saygılarımı ve şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE METODU

1.1. Problem

İçinde yaşadığımız toplumu ve özellikle de onun din anlayışını daha iyi tahlil edebilmemiz için tarihsel gelişim seyri içerisinde toplumda ortaya çıkan sosyal dönüşümleri ve bu dönüşümlerde etkili olan aydınları iyi tahlil etmemiz gerektiği inkâr edilemez bir gerçektir. Bu aydınlar içerisinde, kendine has özgün fikirleriyle gelecek neslin ufkunu açıcı tespitlerde bulunarak, hem daha önceki aydınlardan hem de çağdaşlarından farklı bir duruş ortaya koyan Seyyid Ahmet Arvasî'nin yeri başkadır.

XIX. Yüzyıl Osmanlı Devletinde büyük buhran ve sarsıntıların ortaya çıktığı yüzyıldır. Bunda, Batı karşısında, özellikle de teknik ve askeri sahalardaki yenilgilerin büyük payı vardır¹. Öyle ki Tanzimat Fermanıyla başlayan, Cumhuriyet ile sonuçlanan süreçte ortaya çıkan fikir akımlarına bakıldığında, hepsinin de Batı karşısındaki geri kalmışlığımızı kabul etmek zorunda kaldıkları görülür. Bu nedenle, dönemin Osmanlı aydınları, bu geri kalmışlıktan kurtulmak ve modern batı seviyesini yakalamak için, farklı birtakım çözüm önerileri ileri atmışlardır². Bu çözüm önerilerinin farklılıklaşmasında din olgusundaki farklı anlayışlar ve dinin devlet ve toplumla ilişkisine yaklaşımların önemli bir yeri bulunmaktadır.

Osmanlı dünya görüşü günlük hayatın temel sorunlarına çözüm üretemez duruma düşünce, reformu kaçınılmaz görmüş, teknik olarak Batıyı örnek almış; fakat bununla beraber Batı'nın kültürü ve medeniyeti de Osmanlı toplumunun içerisine sıçramıştır³.

Batı'nın ilerlemesinde, kültürünün büyük etkisinin olduğunu düşünen bir kısım Osmanlı aydını, gerileme nedeni olarak da kendi kültürlerini ve İslam dinini görmüş, onları hedef seçmişlerdir. Çözüm üretememe sebebi olarak da yine kendi

¹ OsmanliTarihi2, 20/01/2011, www.tarihimiz.net.

² Niyazi Berkes - Ahmet Kuyaş, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010, s. 408.

³ Orhan Türkdoğan, *Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı*, Çamlıca Yay., İstanbul 2004, s. 27.

kültürünü ve dinini görmüştür⁴. Böylece yapılan yenileşme hareketleri kültürel arka plan ve din dikkate alınmadan gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bir milletin dinine bağlılığı, millî meselelere hassasiyetini göstermiştir. Türk aydınlarının bir bölümü Batı karşısında aşağılık duygusuna kapılmışlardır. Üstünlüğü başka kültürün ve dinin yaşanmasıyla eş değer görmüşlerdir. Bu nedenle kurtuluş, yüzeysel çarelerle şekilsel metotlarla gerçekleştirilmek istenmiştir.

Bu dönemde, kendilerine has farklı çözümleriyle üç siyasî akım dikkati çekmektedir ki bunlar; Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülüktür⁵. Her üç akım da çağdaşlaşma taraftarıdır; ancak çağdaşlaşma kavramı ve çağdaşlaşma için izlenecek yolda özellikle İslâmcılar ve Batıcılar birbirlerinden ayrılmışlardır.

Batıcılar, Batının ilim ve tekniğinin yanında kültür ve ahlakından da iktibaslar yapılması gerektiğini savunurken; İslâmcılar yalnızca ilim ve tekniğinin alınmasını, Batının kültürüne karşı kapılarımızı kapatmamız gerektiğini savunmuşlardır. Bu hususta- aralarında derece farkı olmakla birlikte- Milliyetçiler ve İslâmcılar, Batıcılara karşı birleşmişlerdir.⁶ Ancak, İslâmcılar Batının fen ve tekniğini; kültür olarak da asr-ı saadette yaşanan gerçek İslâm'ın temel alınmasını savunurken, milliyetçi çevreler ise, Batının fen ve tekniği, İslâm'ın inanç ve ibadeti ile Türk kültürünün bir sentezini⁷ savunmuşlardır. Bu noktada, her üç akım da Batının ilim ve tekniğinin alınması taraftarı iken, Batıcılar ve Milliyetçilerin de "laiklik" konusunda hem fikir oldukları dikkati çekmektedir.⁸

Osmancılık, İslâmcılık ve Türkçülük akımlarının başarısız olması üzerine yeni bir arayış içinde olan Osmanlı aydınları, mütareke yıllarında, Türk Ocağı bünyesinde bu akımlara tepkinin neticesinde, pragmatik bir zorunluluk olan Türkiyecilik şeklinde bir fikir gündeme getirmişlerdir. Bu isim, daha sonra Nurettin Topçu'da Anadoluçuluk şeklini almıştır. Anadoluçuluk akımının görüşündeki ana vurgu, vatan kavramıdır. Vatan kavramı salt üzerinde yaşayan insanların "yerel ve ayırıcı inancını"⁹ ifade eder. Osmanlılarda vatan, Osmanlı

⁴ Ercüment Kuran, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007, s. 117.

⁵ Ziya Gökalp, "Yeni Osmanlılar", *Makaleler I*, (Haz. Ş. Beysanoğlu), İstanbul 1976, s. 62.

⁶ Osman Kafadar, *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, İz Yay., İstanbul 2000, s. 168.

⁷ Ziya Gökalp, *Türkleşmek, Muasırlaşmak, İslamlaşmak*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul 2005, s. 15.

⁸ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yay., İstanbul 1992, s. 389.

⁹ Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, İstanbul 1972, s. 125.

devletinin sınırları içindeki yerleri, İslamcılıkta Müslüman unsurların ağırlığında olan yerleri, Turancılıkta Türk olan ve Türk dili konuşan bütün ülkeleri ifade ederken; Anadoluçuluk düşüncesi, sınırları çizilmiş Anadolu coğrafyasını merkeze alan bir milliyetçilik anlayışını ifade etmektedir.

Osmanlının son döneminde birçok alanda yapılan bu yenileşme hareketlerinden din ve dinî yaşam da nasibini almıştır. Din insanla birlikte var olmuş insanlık tarihinde ne kadar gerilere gidilirse gidilsin, dinî inançlardan yoksun bir topluma rastlanmamıştır. Zira din duygusu fitridir. Yani din duygusu insan olmanın tabii sonucu olarak sahip olunan ve doğuşla birlikte getirilen bir duygudur¹⁰.

Din olgusu, insanın kendi öz varlığı hakkındaki şuur ile birlikte ortaya çıkar ve bu şuur ile birlikte gelişir. Kendine göre bir dünya kuran insanın karşılaştığı ilk temel soru budur. Bu temel soru, aynı zamanda insanı kendi çevresinde bulunan şeyler üzerinde düşünmekle kalmayıp kendi varlığını aşan düşüncelere yükselmeye zorlayan ilk metafizik olgudur.

Dinlerin muhatabı insan, gayesi de insanın mutluluğudur. Dinlerin var oluş nedeni insanlığı kurtuluşa ulaştırmaktır. Bu yüzden özellikle ilahî dinler, müntesiplerine hem dünya hem de ahiret saadetinin yollarını göstermişlerdir¹¹.

Arvasî, dünyanın en önemli meselesinin inanç buhranı¹² olduğunu söylemektedir. Bunun için makalelerinde ve eserlerinde hep bunu ön planda tutmaktadır. Bu doğrultuda irşad edici ve bilgi verici eserlerini kaleme almıştır.

Kültür ve medeniyet kavramları, hem teorik tanımlama anlamında hem de tarihi-sosyolojik olgular olarak sosyal bilimcilerin ilgi alanlarının merkezinde yer almaktadır¹³. Her iki kelimenin, hem kavramsal hem de olgusal anlamda ele alınırken; kişi, coğrafya ve dönemlere bağlı olarak oldukça farklı değerlendirmelere tabii tutulduğu görülmektedir. Bu farklılık sadece ayrı ayrı bu kavramlara yüklenen anlamlarda değil, her iki kavramın birbirleriyle ilişkilendirilmesinde de ortaya çıkmaktadır.

¹⁰ GünayTümer-Abdurrahman Küçük, *DinlerTarihi*, Ocak Yay., Ankara 2002, s. 5-6.

¹¹ Kemal Polat, "Hristiyan Kurtuluş Öğretisinde İsa Vasıtasıyla Kurtuluş" *Ekev Akademi Dergisi*, yıl:10, Sayı: 26, Bahar-2006, s.184.

¹² Arvasî, *Sahte Dindarlar Sahte Laikler*, Burak Yayınevi, İstanbul 1997, s. 116.

Yeryüzünde bazı fikir, düşünce, din ve inanç sahipleri, fikir,din,düşünce ve inançların yayılmasını istememiştir. Bununla beraber yayılması istenen fikirler, düşünceler ve inançlar da olmuştur. Bunlar yegâne doğrunun kendi doğruları olduğu ve tek kurtuluşun da onda olduğu inanç ve gayesine sahiptirler. Tarihsel süreçte sahip olunan fikir ve inanç, din veya mezhep yayma gayesiyle çeşitli mücadeleler ve savaşlar gerçekleştirilmiştir¹⁴. Bu noktada en etkili mücadeleyi, Hristiyan misyonerlerin sürdürdüğü aşikârdır.

Asrımızdaki eski sömürgecilik usulleri tarihe karışmakta, yerine daha sinsî ve gizli bir sömürgecilik ikame edilmektedir. Emperyalist güçler, Asya ve Afrika devletlerini eskisi gibi silah ve ordu kuvvetiyle sömürememektedir. Ancak, kültür, iktisat, ticaret sahalarında bu milleti soymaya ve kendi hizmetinde kullanmaya devam etmektedir. Bu yeni sömürgecilikte misyonerlerin açtıkları okullar mühim rol oynamaktadırlar. Bu okullarda zehirlenmiş olarak yetişen ve bulundukları memleketlerde idareci mevkilerine geçenler, sömürgeci güçlerin sinsî emellerine alet olmuşlardır. Öyle ki, misyoner mekteplerinde yetişip sonra da mühim mevkilere gelen bu devlet adamlarının kendi öz milletlerine sömürgecilerden daha fazla zulüm yaptıkları¹⁵ görülmektedir.

Arvasî, hem bir düşünür, hem bir eğitimci, hem de bir ülkü adamıdır (Türk-İslâm Ülküsünün savunucusudur). Bu yüzden o, toplumsal olayları inhisarcı bir açıdan ele almamış, ona derinliğine bakmış; nihaî olarak da bir milletin varlığına ilişkin bir mesele olarak değerlendirmiştir.

Arvasî, din eğitiminin her konusu üzerinde ciddi tahliller yapmış, din eğitimi konusunda önemli teklifler getirmiştir. Bu tekliflerdeki ana vurgu, din eğitiminin devlet eliyle sağlanması olarak görülür. Ama çağdaş devlet anlayışlarını da yeterli bulmaz¹⁶. Ona göre, Türk-İslam Ülküsünde devlet kavramı, liberalizmin, komünizmin ve faşizmin “devlet” anlayışından çok farklıdır. Liberalizmde devlet, sadece asayişî temine memur; sosyal, ekonomik ve politik

¹³ Muhittin Bilge, *Medeniyet ve Diriliş, Hece Yayınları*, Ankara 2004, s. 37.

¹⁴ M. Halidi - Ömer Ferruh, *İslam Ülkelerinde Misyonerlik ve Emperyalizm*, (Çev:O.Şekerci), Çeşme Yay., İstanbul 1968, s. 27.

¹⁵ Mehmet Aydın, “Hristiyan Misyonerliğin Başlangıcı, Gelişimi ve Hedefleri”, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, (01-02 Ekim 2005 Ankara Sempozyumu), T.D.T .D. Yay., Ankara 2005, s. 35.

¹⁶ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 2, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2008, s. 329.

hayata “seyirci” kalan bir müessese; komünizmde devlet “tarih boyunca bir zulüm vasıtası olmuş ve ortadan kalkması gereken ve son aşamada kendiliğinden yok olacak” olan bir sınıf baskısıdır. Faşizmde ise devlet, “fert” ve “cemiyet” çatışmasından doğan ve onları aşan bir sentezdir; “şef”in şahsında objektifleşen ve herkesin itaat etmekte mükellef olduğu bir “put”dur¹⁷. Oysa Türk İslam Ülküsü açısından devlet, bir milletin teşkilatlanarak kendi sosyal, kültürel, ekonomik ve politik varlığını, hür iradesi ile teminat altına alması demektir¹⁸. Devletini kuramayan bir kavim, ya kendi yurdunda başka bir kavmin boyunduruğuna girer yahut da yeryüzüne dağılarak zelil ve perişan olur. Görülüyor ki devlet, milli bağımsızlığın, hür, şerefli, mesut ve müreffeh yaşamının, kendine uygun bir nizamı içinde kendini geliştirmenin, kendi millî tarihi, millî kültürü ve milli ülküleri içinde yücelmenin en büyük teminatıdır. Kendi devletini kaybeden bir millet, büyük tehlikelere maruz kalır. Yalnız ekonomik bakımdan bir sömürge durumuna gelmez, tarihini dilini, dinini, sosyal ve kültürel değerlerini de kaybeder.

Netice olarak Türk toplumu, Tanzimat’la birlikte önemli bir değişim içine girmiştir. Bütün toplumsal değişimler gibi bu değişim de son derece sıkıntılı olmuştur. Zira günümüzde yaşanan tartışmalar içerik olarak farklı olsa da çerçeve olarak bu tarihî sürecin devamı niteliğindedir. Gerek ideolojik, gerek sosyal ve gerekse kültürel alanda olsun üretilen projeler bu genel çerçevenin tekrarından ibarettir. Tanzimat’la başlayan batılılaşma düşüncesi, günümüze kadar devam etmiştir. Dolayısıyla bu süreçte üretilen fikir hareketleri tarihinden, kültüründen, dininden ve dilinden kopuk olarak oluşmuştur.

Buradan hareketle bu çalışmamızda, dinimizden, kültür hayatımıza; dilimizden örf ve adetlerimize kadar bizi biz yapan değerlerimiz üzerinde bir mutabakatın oluşmasına katkıda bulunmak için Cumhuriyet döneminin sosyal problemlerini çok iyi tahlil etmiş ve çok yönlü bir mütefekkir olan Seyyid Ahmet Arvasî’nin fikrî yapısının ve dünya görüşünün oluşmasına zemin hazırlayan şartlara değinmeye çalıştık. İşte çalışmamızın problemi böyle hayati bir noktadan

¹⁷ Arvasî, *Hasbihal*, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2008, s. 297.

¹⁸ Serdar Polat, *Seyyid Ahmet Arvasî’nin “Devlet ve Eğitim” Anlayışı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), YYÜSBE, Van 2009, s. 8.

hareketle oluşturulmuştur. Bu bakımdan çalışmamızın böyle bir konuya yoğunlaşmış olmasının isabetli olduğu kanaatindeyiz.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmamızın amacı; sadece siyasi kimliği ile tanınan; ama eğitim, din, tasavvuf, edebiyat, ekonomi, politika, felsefe, sosyoloji, psikoloji, milliyetçilik, kültür ve medeniyet gibi farklı alanlarda görüşler ortaya koymuş, çağımızın önemli bir mütefekkeri olan Seyyid Ahmet Arvasî'nin hayatının önemli dönüm noktalarını irdelemek, ve bu çerçevede yukarıda bahsedilen fikir akımlarının Seyyid Ahmet Arvasî'nin fikrî yapısına nasıl etki ettiğini ortaya çıkarmaktır. Bu aşamadan sonra esas konumuz olan Seyyid Ahmet Arvasî'nin Kur'an ve Sünneti temel alan din algısı bağlamında, diğer dinlere bakışına da değinerek, hurafelerden arındırılmış gerçek din anlayışını ortaya çıkarmaktır.

Bu araştırmanın Türk modernleşmesi sürecindeki akımların kutuplaşmaya götüren söylemleri karşısında millî değerlerle bezenmiş bir vatan fikrinin yanı sıra daha ılımlı geniş kitleleri kuşatan, dinî hassasiyetlerle birlikte ayrılıklara ve bölünmelere karşı daha mukavemetli bir teorik altyapı sunacağı kanaatindeyiz. İnsanların yaşamında din, tarih, kültür ve ülkü kavramlarının birbirinden bağımsız olamayacaklarını¹⁹ düşünürsek, geçmişle bağlarını koparmış, millî kütüphanesine uzak nesillerin bilinçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmamızın, küreselleşmeden doğan kültür emperyalizmi ve misyonerliğin yıkıcı etkileri karşısında ülkemizin karşı karşıya kaldığı problemler dikkate alındığında, Seyyid Ahmet Arvasî gibi mütefekkerlerin öngörleriyle inşa ettikleri fikirlerin, günümüze aktarılmasıyla ve makul bir eleştiri süzgecinden geçirilmesiyle daha sağlam bir toplum yapısının oluşturulmasına katkı sağlaması amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Din, insanın ve insanlığın çok önemli bir değeri, vazgeçemeyeceği fitrî bir meselesidir. Bu yüzden doğru bir şekilde anlaşılmalı ve yorumlanmalıdır. Hâlbuki tarih boyunca olduğu gibi, günümüzde de din, özüne, kaynağına bağlı

kalınarak doğru bir şekilde anlaşılma ve yorumlanma yerine çarpıtılmaktadır. İnançlar, felsefeler, anlayışlar, ideolojiler adına bu çarpıtmanın halen devam ettiğini savunan Arvasî dikkatleri bu yöne çekmektedir.

O, din eğitimi ve öğretiminin devletin kontrolünde olması, başka grup ve zümrelerin inisiyatifine bırakılmaması gerektiğini ifade ederek, millî bütünlüğü hedeflemiştir. Bunun için de dininden, dilinden, kültüründen uzak, millî değerlerine yabancılaşmış kimlik bunalımı yaşayan genç nesilleri, kültür emperyalizmi ve misyonerlik tehlikesinden korumak için başta devlet olmak üzere, sivil toplum kuruluşlarından aydınına, her kesimin ortak bir amaç ve ülkü birliği içinde hareket etmesi gerekmektedir. Bu hassasiyetlerden hareket eden araştırmamız, Arvasî'nin farklı ve uzlaşmacı bakış açısını ortaya çıkarmak açısından önem arz etmektedir.

1.4. Varsayımlar

Bilindiği gibi bilimsel bir araştırmada konunun belirlenmesinden sonra varsayımların ortaya konması²⁰ sağlıklı sonuçlar almak için önemlidir. Varsayımların doğruluğu veya yanlışlığı geçerli kriterler kullanılarak sınıandıktan sonra tespit edilebilir. Varsayımların belirlenmesinde aranan özellik hedefe ulaşmada en doğru kabul edilenlerin seçilmesidir. Çalışmamızda bize belirleyici olacak varsayımlarımız şunlardır:

- 1- Tanzimattan günümüze Türk toplumu, batılılaşma sürecindeki fikir akımlarından etkilenmiştir.
- 2- Seyyid Ahmet Arvasî'nin fikrî yapısının şekillenmesinde Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkan fikir akımları ve çağdaşı diyebileceğimiz düşünürlerin etkisi olmuştur.
- 3- Arvasî'nin din anlayışı ve öteki dinlere bakışı Kur'an ve sünnet penceresinden olmuştur.

¹⁹ Erol Göka, "Hermenötik Üzerine", *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Bahar, S: 22, İstanbul 1998, s. 84.

²⁰ Türkdoğan, *Bilimsel Araştırma Metodolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2003, s. 191.

- 4- Kültür emperyalizminin tehlikelerinden korunmak için eēitimden, siyasete her alanda i selle tirilmi  millî bir kültür şarttır.
- 5- Kültür emperyalizminin  nc  kuvveti olan misyonerliēin gayesi, Arvasî'nin de ifade ettiēi Türk İslam ülküsünü fikrine zarar vermek; milletimizin dinî ve millî deēerlerden uzaklaştırılarak; birlik beraberlik ve kardeşlik ortamını bozmaktır.
- 6- Seyyid Ahmet Arvasî'nin günümüzde sadece siyasî kimliēi ile ön plana çıkarılarak bir partinin fikir babalarından birisi olduēu şeklinde tanıtılarak etki alanınındaraltıldıēı, eserlerinin belli bir topluluk tarafından okunur olduēu kanaatindeyiz. Halbuki kanaatimizce Arvasî, bir siyasî görüşe hapsedilmeyecek kadar misyon ve vizyon sahibi gerçek bir m tefekkindir. Nitekim zamanında memleketin bütün problemlerini dert edinmiş, bazen siyasî görüşlerinin sınırlarını da açarak doēru bildiēi fikirleri savunmuş, çözüm  nerileri sunmuştur.

1.5. Araştırmanın Sınırları

Bu araştırma, kaynak tarama ve veri toplama ile, Seyyid Ahmet Arvasi'nin eserlerine yansıyan düşüncelerinde, “Din Anlayışı, kültür emperyalizmi ve misyonerlik” hakkındaki görüşlerinin ara tırılmasıyla sınırlıdır.

Ayrıca Arvasî'nin fikrî yapısını etkilediēini d   nd ē m z fikir akımları ve mütefekkirlerin fikirleri araştırmamızın sınırları içerisindedir.

1.6. Metot ve Teknikler

Seyyid Ahmet Arvasi'nin din anlayışı, kültür emperyalizmi ve misyonerlik hakkındaki görüşlerini incelediēimiz bu araştırmada Dinler Tarihi araştırma metotları ile dokümantasyon metodu kullanılmıştır. Araştırmada ayrıca kaynak tarama metodu da kullanılmıştır. Arvasi'nin eserlerine ve O'nun hakkında yazılan kaynaklara ulaşılarak araştırmanın konusu ve sınırları içinde kalan hususlar işlenmiş, tez konusu ile ilgili farklı eserlerde işlenen fikirlerin anlam

bütünlüğüne ve gaye boyutuna bağlı kalınarak yeni bir analiz ve sentez yapılmıştır. Ayrıca internetten konuyla ilgili tezler taranarak incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD AHMET ARVASÎ'NİN HAYATI, KİŞİLİĞİ, FİKİRLERİ VE ESERLERİ

1.1. ARVASÎ'NİN HAYATI (15 Şubat 1932- 31 Aralık 1988)

Türk milleti tarih boyunca nice önder şahsiyetler çıkarmış, fakat bunların büyük kısmı ancak kaybedildikten sonra anlaşılır olmuşlardır. Bugün için, Türkiye’de on binlerce aydın insanın yetişmesinde, biliyoruz ki, Seyyid Ahmet Arvasî’nin çok büyük emeği vardır²¹. Arvasî Hoca bir mütefekkir, eğitimci, pedagog ve bir eğitim sosyoloğu olarak genç nesillere yaklaşmış, Türk-İslâm kültür ve medeniyeti davasını kafalara ve gönüllere nakşetmiştir.

Uzun yıllar öğretmenlik, fıkra yazarlığı, konferans ve diğer eğitim çalışmaları ile Türk gençliğine büyük hizmetler veren Seyyid Ahmet Arvasî, 15 Şubat 1932 Pazartesi günü, Ağrı İli’nin Doğubayazıt ilçesinde dünyaya gelmiştir²². Babası, Van Gümrük müdürlüğünden emekli Abdülhakim Efendi, annesi ev hanımı Cevahir hanımdır. Köklü bir aileye mensup olan Seyyid Ahmet Arvasî’nin ailesi, köken itibariyle Van’ın Bahcesaray (Maküs) ilçesine bağlı Doğanyayla (Arvas) köyündendir. Ailesi civar köylerde yaşayanlarca, köylerin adına izafeten Arvasîler* olarak anılmıştır. O, birçok ilim, irfan ve tasavvuf erbabının yetiştiği Arvas’lar neslinin altın halkalarından birisidir. Soyadı kanunu ile beraber, hayatlarını idame ettirdikleri yerin adını soyadı olarak kullanmaya başladılar²³. Bazen Şeyh Abdülhakim Arvasî** ile Arvasî' nin babası Seyyid Abdülhakim Arvasî karıştırılmıştır. Akraba olmalarına rağmen, burada sadece isim benzerliği vardır.

²¹ Seyyid Ahmet Arvasî’nin Hayatı, 2 Ağustos 2010, <http://www.turkiyegazetesi.com>.

²² Seyyid Ahmet Arvasî, *Doğu Anadolu Gerçeği*, Bilgeoğuz Yay., (4. Baskı), İstanbul 2008, s. 5.

* Kuvancı eserinde Arvasîleri köken itibariyle genişçe ele alıp incelemiştir. Bkz. Mustafa Kuvancı, *Seyyid Ahmet Arvasî Hayatı-Tefekkürü-Eserleri*, Burak Yay., İstanbul 1994, s. 9-34.

** Abdülhakim Arvasî, (1865-1943) Nakşibendî tarikatının Halidi kolunun şeyhlerindendir. Arvas Seyitleri olarak telakki edilen aileye mensuptur. Bu ailenin asırlar öncesinden Van’a gelerek yerleştikleri, Kadiri tarikatına mensup oldukları ve “Arvas Seyitleri” olarak anıldıkları rivayet edilmektedir. Bu isimden dolayı “Arvasî” olarak anılmış ve bu unvanla tanınmıştır. Soyadı Kanunu çıkarıldıktan sonra “Üçışık” soyadını almıştır. 1943 yılında vefat eden Abdülhakim Arvasî’nin kabri Anakara’nın Bağlum Kasabasıdır. (Bkz. Yeni Rehber Ansiklopedisi c 1, Türkiye Gazetesi, İstanbul 1993, s. 69-73.

²³ Hakkı Öznur, *Gündüz Gazetesi*, 13.01.1996; Uğray Güneysu. *Hergün Gazetesi*, 31.12.1995.

Seyyid Ahmet Arvasî'nin kimliği kendini araştıranlar tarafından sürekli merak edilmıştır. Bunda, çağımıza damgasını vuran yazar Necip Fazıl'ı yetiştirmiş olan Şeyh Abdihakim Arvasî ile isim ve fikir benzerliğinin büyük payı vardır. Okuyucuları tarafından bu konu, yani Abdihakim Efendi ile akrabalık derecesi sık sık sorulmuştur.

Arvasî, 18 Nisan 1980 tarihinde yakın bir dostuna yazmış olduğu mektubunda konumuz ile ilgili olarak şunları yazmaktadır:

"Şu anda Ankara 'nın Bağlum Nahiyesinde yatan Seyyid Abdihakim Arvasî Hazretleri ile aynı ailedeniz. Kendileri aynı zamanda babamın da isim babalarıdır. Babama kendi adlarını vermişlerdir. Babam, şu anda yetmiş beş yaşındadır ve Van Gümrük Müdürlüğü'nden emeklidir. Ailem "Arvasî" adı ile bilinir. 650 yıldan beri Anadolu 'da yaşar. Orhan Gazi ile tanışan ve Anadolu ya ilk gelen ceddin Hacı Kasım-ı Bağdadi adında bir zattır. Onun oğullarından biri Van Gölünün güneyinde (Arvas köyünde) yerleşmiştir. Biz ondan türemiş ve çoğalmışız. Çok geniş ve köklü bir aileyiz. Şanlı Peygambere "ümme" olmak nimetlerin en büyüğü iken, bir de "evlat" olmakla şereflenmişiz" ²⁴.

Arvasî'nin yukarıdaki açıklamalarından da anlaşılacağı üzere seyyidliği kesinlik kazanmaktadır. Ayrıca Hakkı Öznur, "Başöğretmen Arvasî" başlıklı yazısında, bunu, şu cümleleri ile teyit etmektedir:

"Büyük bir fikir adamı gerçek bir mütefekkir olan Seyyid Ahmet Arvasî, Ülkücü Hareketin başöğretmenidir. Arvasî Hoca, peygamber soyundan gelen Vanlı bir ailenin evladıdır. Seyyid soylu bir aileden gelişi kadar Doğu Anadolu oluşunun da ayrıca önemi vardır. Arvasî Hoca bir âlimdi. Âlim olmanın ötesinde manevî bir kutuptu Sevgili Peygamberimizin bir hadis-i şerifinde buyurduğu gibi, "Âlimin ölümü, âlemin ölümü gibidir", O ömrünü "Nizam-ı âlem ve İ'lay-ı Kelimetullah" davasına adadı. Onun tek ölçüsü Kur'an ve sünnetti. Eserlerinde, kendi tabiriyle: "Türk İslam Ülkücülerine" Allah ve Resulü'nün yolundan ayrılmamalarını, Kur'an ve sünneti mutlak rehber olarak kabul etmelerini ve hayat tarzı olarak da İslam 'ı uygulamalarını tavsiye etti" ²⁵.

²⁴ Abdülkadir Sezgin: "Seyyid Ahmet Arvasî", *Ufuk Çizgisi Degisi*, S: 4, Ocak 1990, s. 5.

²⁵ Hakkı Öznur. *Ülkücü Hareket, c 1* (1908-1980), Asya Kitap Kulübü, 1996, Ankara, s. 339; "Başöğretmen Arvasî", *Gündüz Gazetesi*, 13.01.1996.

Arvasî'nin öğrenim hayatı, zor şartlar altında geçmiştir. Babasının memuriyeti gereği sürekli tayin edilmesinden dolayı Van, Ağrı ve Erzurum üçgeninde dolaşmıştır. İlkokula Van'da başlayıp, Doğubeyazıt'ta bitiren Arvasî, ortaokulu Erzurum'da bitirmiştir. Lise öğrenimine Erzurum Erkek Öğretmen Okulu'nda başlayıp, Erciş Öğretmen Okulu'nda tamamlayan Arvasî, 1952 yılında Konya'nın Doğanbeyli ilçesinde ilkokul öğretmeni olarak göreve başlamıştır²⁶. Öğretmenlikle ilgili ilk tecrübelerini burada kazandığını belirtir. Ayrıca bu yıllardan itibaren, Türkiye gerçeğini görmeye başlar. Anadolu'yu sosyal, kültürel ve coğrafi yapı itibarıyla tanır. Bu bilgilenme, onda ideolojik düşüncelerinin de oluşmasına neden olur ve mânevî duygularla, donanımlı olarak hizmete koyulur.

Doğanbeyli'den, Ağrı'nın Molla Şemdin köyüne tayin edilen Arvasî, burada Doğu Anadolu gerçeğini daha bir yakından görür. Büyük sıkıntı ve zorluklarla karşılaşır. Damadı Muhip Arvas, bir makalesinde bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Doğanbeyli’ den sonra, Ağrı’nın Molla Şemdin köyüne tayin ediliyor. Asıl çile de burada başlıyor. Doğu’nun o meşhur kışları... Okul demeye bin şahit! bina ve lojman yok. Tek göz toprak bir evde kalıyorlar. Kendisi, hanımı ve çocukları, tek göz odada yaşıyorlar. Öğrenciler de ayrı bir sefalet tablosu. Defter, kitap, kalem hak getire! Bir tekinin ayağında değil ayakkabı lastik, çorap bile yok. Karlara basa basa okula gelen çocuklara, bir ara maaşının tamamını verdiğini ve onların ihtiyaçlarını karşıladığını söylerdi. Bu fakir çocukların minnettarlıklarını, ekmek ve yumurta teklifi ile ödemek istediklerini, büyük bir azap duygusuyla anlatırlardı. Evinin ihtiyaçlarını ise, köyden temin ettiği bir atla, kış kıyamet, karlara bata çıka, Tutak kazasına giderek ve yine bin bir zahmetle geri dönerek sağlardı”.

Daha önce tayin edilen öğretmenlerin köylüyle aralarına koyduğu mesafenin aksine, onlarla inanç ve değer yargılarından örülü samimiyeti paylaştıkça, büyük sevgi ve saygı gördüğünü, öyle ki ilk zamanlar kendisine yanlış telaffuzdan kaynaklandığını düşündüğü “müellim” tabiriyle hitap ettiklerini, ancak bir müddet sonra, “sana müellim (acı veren, acıtan) diyorduk, Hâlbuki sen

²⁶ İhsan Işık, *Yazarlar Sözlüğü*, Risale Yay., İstanbul 1990, s. 47.

muallim (öğreten, öğretmen) imişsin” denince hayretler içerisinde Anadolu halkının mektep, medrese görmese bile, ne kadar derin bir idrake sahip olduğunu müşahade ettiğini anılarında dile getirir”²⁷.

Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümü’nden mezun olan Arvasî, sırasıyla Van Alparslan İlk Öğretmen Okulu, Savaştepe İlk Öğretmen Okulu, Balıkesir Necatibey Eğitim Enstitüsü, Bursa Eğitim Enstitüsü, İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü’nde pedagoji öğretmenliği yapmıştır²⁸.

1978 yılı, Mart ayında Atatürk Eğitim Enstitüsü’nden yurdun değişik yerlerine sürgün edilen yirmi dört idarecinin arasında, öğretmen olarak yer alan Arvasî sürgün edildiği Kırşehir ve İstanbul-Ümraniye’de, çalışma ve hizmet imkânı bulamadığı için, 1979 yılında emekli olmak zorunda kalır²⁹.

Arvasî, gerek uzun yıllar yaptığı öğretmenlik, gerekse yazı, konferans ve diğer eğitim çalışmaları ile Türk gençliğine büyük hizmetler vererek Millî Eğitime kıymetli öğretmenler kazandırdı. Arapça ve Fransızca bilen Arvasî, memurluğu dışında, politika ile de meşgul oldu. Onun politikaya başlaması, biraz da kendi isteği dışında, hatta emekli olmasına bir hafta kadar bir süre varken oldu. 1979 yılında MHP Büyük Kongresi’nde, emekli zannederek ve delegelerin aday göstermeleri ile Genel İdare Kuruluna üye olarak seçilmiş, bunu da radyodan haberleri dinlerken öğrenmişti. O haftayı öğretmen olarak bulunduğu okula gitmeden raporla geçirdi ve emekliliğini istedi. Devlet memurluğu sıfatıyla bir insanın politika yapmasını doğru bulmazdı. İradesi dışındaki bu tecelliye reddetmeyi de uygun bulmadı. Bu politik faaliyeti onu, 12 Eylül hareketini takip eden günlerde İstanbul’dan aldırıp, önce Dil ve İstihbarat Okulu’na, sonra da meşhur Mamak zindanlarına götürdü. İlk kalp krizini burada geçirdi³⁰. Hakkı Öznur, Arvasî’nin politik hayata atılmasını ve siyasi görüşlerini şöyle anlatmaktadır:

²⁷ Ali Keçebaş, Ümit Polat, “S. Ahmet Arvasî’nin Küçük Kardeşi Tahir Arvas, Ağabeyini anlattı”, *Yeni Düşünce Gazetesi*, 11 Ocak 1991, s. 5.

²⁸ Mustafa Kuvancı, *Seyyid Ahmet Arvasî, Hayatı- Tefekkürü-Eserleri*, s. 40.

²⁹ Sakin Öner, “Türk İslam Mütefekkirinin Eğitimle İlgili Düşünceleri”, *Yeni Ufuk Dergisi*, 4, İstanbul 1990, s. 21.

³⁰ Sezgin, *Agm.*, Ocak 1990, s. 6; Hakkı Öznur, "Başöğretmen Arvasî", *Gündüz Gazetesi*, 13 Ocak 1996, s. 48.

"Arvasî Hoca eğitimcilikten emekli olduktan sonra, Hergün Gazetesinde yazılar yazmakla birlikte, MHP(Milliyetçi Hareket Partisi)'ye de üye olarak, 1977'de aktif siyasî hayata atıldı. Amacı eğitimci olarak hizmet ettiği milletine siyasette de hizmet etmektir. 1979 yılında yapılan MHP kurultayında genel idare kurulu üyeliğine seçildi. MHP içerisinde çok ciddi hizmetleri ve fikri katkıları oldu. 1975-80 arasındaki yetişen ülkücü kuşağı üzerinde onun emeği büyüktür.

1980'de bütün MHP 'liler ve ülkücü gençlik mensupları gibi, o da Eylül fırtınasından nasibini alacaktı. 12 Eylül cuntasının cezaevlerine doldurduğu binlerce ülkücüden biri de hareketin başöğretmeni Seyyid Ahmet Arvasî Hoca'ydı. Mamak zindanlarında bile inançlarından ve fikirlerinden taviz vermedi. Beraber tutuklandığı partili yöneticilere, "Ülkücülük sadece bir inanç, bir kimlik değil, her türlü baskılara, zulümlere karşı sönmeyen, söndürülmeyecek olan bir meşaledir" diyerek moral ve sabır telkin ederdi. O, bu çileli ve meşakkatli yolda, idam sehpaları, ceza evleri olduğunu biliyordu. Ülkücü gençliğe, yazılarında Müslümanların çektiği çilelerden ve Peygamber Efendimizin yaşadığı sıkıntılardan bahsederek, İslam davasının nice zorluklarla dolu olduğunu bildiren sözler söylerdi. Mamak cehennemi, Türk İslam Ülküsü yolunda çekilen acıların sadece bir kilometre taşıydı"³¹.

Arvasî Hoca kapatıldığı Dil okulunda rahatsızlık geçirdi. Bir süre Ankara Mevki Hastanesi'nde tedavi gördü. Daha sonra MHP davasından tahliye oldu. Tahliye olmasıyla beraber ülkesine ve milletine hizmet etmekten geri durmadı. Türk-İslam ülküsü doğrultusunda birçok dergi ve gazetelerde yazılar yazdı. 1986 yılında Türkiye Gazetesi'nde yazılar yazmaya başladı. Arvasî Hoca, 1987 yılında Türkiye gazetesinde yazılar yazarken seçim zamanı da yaklaşmıştı. Seçimlere ülkücülerin partisi MÇP(Milliyetçi Çalışma Partisi) de katılmaktaydı.

Arvasî Hoca, seçimlerden bir gün evvel yazdığı "Yarın Kime Oy Vereceğim?" adlı makalesinde şu mesajı veriyordu:

"Benim oy vereceğim kişi ve kadrolar, bir eli yağda, bir eli balda, hayvan kürküne bürünmekle övünen bayanlar, ipek gömlekli ve altın gözlüklü baylar olmamalı, aksine bu milletin en mazlum ve mağdur kişi ve kadroları

---

³¹ Öznur, Ülkücü Hareket 1, s. 339.

olmalı. Benim oy vereceğim kişi ve kadrolar zindanlarda tutuk evlerinde inleyen, maddi ve manevî ıstırap çeken kardeşlerinin acısını ta yüreğinde duymalıdır. Evet, şu anda, benim ülkemde, en çok itilen, ezilen ve kovulan kadro hangisi ise ona oy vereceğim. Evet, komünistlerin en çok korktuğu, locaların hiç sevmediği, iç ve dış, her türlü destekten mahrum kadrolara ... ”³².

12 Eylül Hareketiyle kendini zindanda bulan ve ilk kalp krizini de burada geçiren Arvasî, ömrünü ilim, irfan ve Türk gençliğini aydınlatma ve değerlerine sahip çıkması için geçirmiş, 31 Aralık 1988 Cumartesi günü saat 11:00 sıralarında daktilosunun başında yazısını yazarken vefat etmiştir³³.

1.2. KİŞİLİĞİ

Seyyid Ahmet Arvasî'nin kişiliği, bir yüce kişiliktir. Hayatı ve tanıdıkları bunun şahididir. Onu, tek bir cümle ile tarif etmek gerekirse; yüksek inanç sahibi ve inandığı gibi yaşayan bir insandır. Bu bir iç zenginliğin, manevî beslenmenin eseridir ki, giderek altın halka” ya, Allah dostlarının zincirine eklenir. Böyle bir yapıdır ki hem yazılarını okuyanlar, hem de sohbetinde bulunanları doyurur. Buna tanıklık edenlerden birkaçını dinleyelim:

“Birçok sohbetinde bulunduk ve bu insanın hem doğu hem de batı kültürü ile lif lif nasıl fikir örgüleri kurduğuna her zaman hayret ettik. Her bir sohbeti, kitaplık ölçülerinde fikir hamleleri ile yüklü, zarif esprilerle süslü, tadına doyulmaz birer “sözlü” eserlerdi. Arvasî Hoca'nın bu yönü, diğer yönünün kat kat fevkindedir”³⁴.

“Âlimin ölümü, âlemin ölümü” buyrulmuştur. Gerçekten S.Ahmet Arvasî, “bilgi hazinesi” idi. Binlerce yazısı, yazamadıklarının yanında çok az bile kalır. Bilgi potansiyeli yanında temiz ahlâk ve seciyesi, saf bir elmas gibi ihlâsı, meseleler arasındaki irtibatı bularak pratik halli ve bilhassa uzakları görüşü ve ele aldığı konulardaki isabetli teşhislerini anlamamak mümkün değildir”³⁵.

³² Öznur, Agm., s. 8.

³³ Sezgin, Agm., s. 7.

³⁴ Mustafa Necati Özfatura, “Seyyid Ahmet Arvasî”, *Türkiye Gazetesi*, 2 Ocak 1989.

³⁵ Yalçın Özer, “Ahmet Arvasî Hoca”, *Türkiye Gazetesi*, 1 Ocak 1989.

Bütün bunlar onun gerçekten yüce bir kişiliğe, derin bir tefekküre, amacı uğrunda her türlü baskıya dayanabilme sabrına, gücüne sahip olduğunu gösterir. Bunlar tarih boyunca her toplumda var olmuş nadir ama aydınlatıcı, yol açıcı kişiliklerdir, değerlerdir. Varlıklarıyla da öldükten sonra da bu anlayışlarını yerine getirmişlerdir.

Arvasî'nin karakteri hakkında Ünal Tayfur, "Hocam Seyyid Ahmet Arvasî'nin karakteri" adlı yazısında şunları söylüyor:³⁶

"Tarih önünde imtihana tabii tutulmuş, bütün sorulan Soylu bir milletin istikbali hakkında sorulmuş, Zaman ve mekân bütünlüğü içinde, sadece Allah ve Resülü'ne karşı sorumlu olduğunun şuuruyla cevaplamış, Her güçlüğe göğüs germiş bir Anadolu insanı..."

Manevî pınarlardan beslendiğinden hiç kimsenin şüphe etmediği Allah dostlarından dizili silsilenin son halkası... Mazi ve istikbaldeki bütün hareketlerinden huzuru mahşerde mesul tutulacağını hiç aklından çıkarmayan ve bütün hayatını bu şuurla tanzim eden bir insan... Çocuk yaştayken bile, akranları gibi oyun ve eğlenceye kanmamış, Cenab-ı Hakk'ın insanlar başıboş yaratıldıklarını mı sanıyorlar? Emir fermanının idrakiyle hareket etmiştir...

Mücadelesini daima hak-batıl çizgisinde tutmuş, siyaset kelimesi Hoca Efendi'yle dürüstlüğü tatmıştır. Başından beri, kendisine verilen vazifesini her daim yüksek idrakle yerine getirmiştir. Hz. Ali'nin "Sen İslam'ı öyle yaşa ki, seni öldürmeye gelen sende dirilsin" sözüne sadık kalmış, inandığı gibi yaşamış, yaşadığına inanmıştır.

Bir ilim adamı olarak, ağabey, hoca olarak, bilhassa üniversite gençliğine kapılarını açmış, onları ilgisinden mahrum bırakmamıştır. Bildiğini eğip bükmeden söylemiştir. İnananlardan düşmanı olmamıştır ama hak-batıl meselesinde seven de sevmeyeni de onu okumuş, dinlemiş, Ondan istifade etmişlerdir. Yazılarını yayınladığı gazete ve dergilerde, bilhassa günlük makaleleriyle gündemini tayin ederek bir kısım gençliğin nabzını sürekli kontrol altında tutmuştur.

---

³⁶ Ünal Tayfur, "Hocam Seyyid Ahmet Arvasî'nin Karakteri", *Ufuk Çizgisi Dergisi* 4, s.16.

Karakter itibarıyla tam bir Müslüman Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v) efendimizin “Tebessüm, sadakadır” sözlerine gönülden inanan ve çevresine mümkün olduğu kadar tebessüm ederek bakan bir insan...”³⁷

M. Demiray Şaşıhüseyinoğlu da onun vasıflarını öyle dile getiriyor: "Seyyid Ahmet Arvasî çok zekiydi. Öğrenmek, öğrendiğini hafızasında saklayabilmek, bunları tahlil edebilmek, bunlardan yeni terkipler çıkarabilmek konusunda nadir zekâlardan biriydi. İkrâm etmeyi misafîr ağırlamayı pek severdi. Dürüsttü. Fikirleriyle, zikirleriyle, özüyle, sözüyle dosdoğru ve dürüsttü. Onun yalana tevessül ettiğine rastlamadım. İslâmı yaşardı, olduğundan daha az görünür, tevazünün gerçek örneğini gösterirdi. Hassas, müşfik, adil, istikrarlıydı. Ahlâkının örnek temsilcisiydi. Kısa süren ömrünün, hemen her anını İslâm'a ve bu Müslüman millete hizmetle geçirdi.

Diğer vasıflarına gelince vefalıydı, dostunu arkadaşını öğrencilerini hiç unutmazdı. İmkânları elverdiği müddetçe onlarla ilgilenir, gurbette onları mutlaka arar, sorardı. Cömertti. Bir toplulukta bir masraf yapılmışsa Arvasî onu ne yapar yapar, tatlı diller döker ve öderdi. Onun nefesine ayırdığı bir zaman hemen hemen olmamıştır.

Allah divanesi Müküs çayının çırpına çırpına kışını andırır bir hayatı onun ki. O yüzden kısa sürdü. Bizi hasret duygularıyla bırakıp giderken, o, Huzur-u İlahî'de ve Divan-ı Peygamberi de hasret gideriyor... Buna eminim...”³⁸

1.3.TÜRK İSLAM ÜLKÜSÜ FİKRİ

Adı Türk-İslam Ülküsü'yle özdeşleşen Seyyid Ahmet Arvasî, Osmanlı'nın duraklama dönemiyle bocalama devresine giren İlâ-yı Kelimatullah ve Nizam-ı Âlem ülküsünü, gür sesi ve üstün iradesiyle Türk'ün gönlünde yeniden uyandırmış, bu ulvî ideale kesin ve net bir istikamet tayin etmiştir.

İdealini “Türk-İslam Ülküsü” çatısı altında toplayan Seyyid Ahmet Arvasî'yi, Türk İslam Ülküsü fikrine sevk eden nedenleri, “Neden Türk İslam

³⁷ Ünal Tayfur, Agm, s. 17.

³⁸ Mustafa Kuvancı, Van Belediye Başkan Yardımcısı M.Demiray Şaşıhüseyinoğlu: "O, Huzur-u İlâhî'de Hasret Gideriyor Yayınlanmamış mülakat"

Ülküsü” başlığı altında yazmış olduğu yazısından³⁹ çok iyi anlıyoruz. Arvasî’nin fikri olgunluğuna zemin hazırlayan, Türk İslam Ülküsünün başlangıçtan günümüze kadar bir kritiğini yapmanın uygun olacağı düşünce sindeyiz. Bu sayede hem bu ülkünün tarihi seyrini belirleyerek hangi aşamalardan geçtiği ortaya konulacak, hem de, edindiğimiz bu bilgiler ışığında Arvasî’nin idealini daha iyi anlayacak ve yorumlayacağız.

Bir milletin büyüklüğü, idealinin büyüklüğüyle belli olur. İslamiyet’ten önce cihan hâkimiyetini kendisine mefkûre edinen Türk milleti, İslamiyetle şereflendikten sonra bu mefkûreyi cihad ruhuyla özdeşleştirmiş, nizam-ı âlem ve i’lây-ı kelimetullah şeklinde ortaya koymuş, bu ideali sayesinde büyük millet vasfını almıştır. Bu idealle Orta Asya’dan Viyana’ya kadar olan topraklara sahip olmuş, asırlarca dünyaya hükmetmiştir. Yine bu büyük ideal sayesinde dört bin yıl öncesinden bugüne gelmiş, bu uzun tarih sahnesinde büyük devletler, büyük medeniyetler kurmuş, dünya gidişatına yön vermiştir⁴⁰.

Türk İslam nizamını, mucizevî bir deha ile millî, İslami ve insanî temeller üzerinde mezc ve terkip eden Osmanlılar, kendi "nizam-ı âlem" davalarını en yüksek bir dereceye erdirmişler ve cihana da en ileri bir örnek teşkil etmişlerdir.

Bu sebeple milletimiz harpler, göçler ve hastalıklar ile devamlı bir şekilde kayıplar verdi. Zira fetihler devrinde düşmanlarına karşı savaş meydanlarında bile gösterdiği yüksek insanî muamelelere rastlamayarak insafsızca zulümlere uğradı. Buna rağmen Türk milleti, tarihi, yüksek iman, ahlâk ve mefkûresi sayesinde yine de eski kudret ve hayatîyetini kaybetmiyor; imparatorluğunu adım adım müdafaa ediyor, ümidini, millî ve manevî üstünlük duygularını muhafaza ediyor; geniş ülkeleri ancak aldıkları fiyata veriyorlardı.

Fakat Türk aydınlarının bir kısmı, Tanzimat ile Avrupa medeniyetinin ilim ve tekniğini alacak yerde, onu sathi taklide girişerek yüksek ahlâk ve mefkûrelerini kaybetmeye, materyalist bir zihniyetle aşağılık duygularına kurban gitmeye başladılar. Zira bunlar yenileşme veya inkılâp hareketlerinde ilmî, millî ve insanî değer ve ihtiyaçları, Türk, dünya ve bizzat Avrupa medeniyetini

³⁹ Seyyid Ahmet Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, c 1, Bigeoğuz Yay., İstanbul 2008, s. 17.

anlayamadılar. Avrupalılaşıma zan ve hevesleri ile yalnız bir milletin yüksek kültür ve mefkûre kaynaklarını kısırlaştırmadılar; aynı zamanda, bu tersine medeniyet anlayışı ile medeniyeti de bu yüksek lüzumlu kaynağından mahrum ettiler⁴¹.

Bugün Türkiye'nin millî kültür, ahlâk ve mefkûre değerlerini sarsmak suretiyle, içine düştüğü ağır manevî buhran ve hüküm süren dehşetli kültür, sanat, edebiyat ve fikir kısırlığı, bu tersine gidişin mukadder bir neticesidir. Yabancıların mahirane metotlarla giriştikleri emperyalist ve tahripçi gayret ve propagandaları da bu tersine zorlamalara yardım etmiş; Türk milletin uydurma ve sapık ideolojilerle sarsmağa, çeşitli nifak ve fesad oyunları ile millî birliği tehdide girişmiş ve böylece tarihin bu kudretli milleti, enerjisini medeniyet yolunda değil, kendi kendisi ile mücadeleye harcar olmuştur⁴².

Bununla beraber milletimizin tarihi hasletleri ve akl-ı selimi o kadar kuvvetli ve yıkıcı baskılarla uyanan hayatıyeti o derece canlanmış ve sağlam vatan çocukları öyle bir millî kurtuluş cidaline atılmıştır ki, bugün Türkiye'de bir millî müdafaa mücadelesi başlamış, çetin ve hatta tehlikeli de olsa bu mücadelenin zaferle neticeleneceği müjdesi duyulur olmuştur⁴³.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türk ülkesi Tanzimat'tan sonra bir duraklama, hatta gerileme devresine girdi. Bu devrede önemle göze çarpan şey, batı medeniyeti karşısında geri kalmışlık feryatları ve aşırı derecede batı hayranlığıdır.

İmparatorluğun dünya platformunda prestij kaybetmesi ve içerideki gayri müslimlerin bağımsızlık mücadelesine başlaması, büyük sıkıntılar yaratınca, aydınlarımız, devletin ve milletin bekası için çare arama ihtiyacı duydu. Neticede ise, belli başlı üç akım vuku buldu. Bunlar : “Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük” akımlarıydı.

Önceleri rağbet gören Osmanlıcılık ve İslamcılık ideali, Arnavut ve Arap isyanlarından sonra iflas eder. Türkçülük ve millîyetçilik akımı ise önem

⁴⁰ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, c.1, İstanbul 1969, s. 80.

⁴¹ Turan, Age., s. 82.

⁴² Mustafa Kuvancı, *Seyyid Ahmet Arvasî, Hayatı Tefekkürü ve Eserleri*, Burak Yay., İstanbul 1992, s. 54.

⁴³ Kuvancı, Age., s. 56.

kazanmış, lakin Ahmet Vefik Paşa, Ali Süavi ve Şemseddin Sami gibi ediplerin öncülüğünde başlayan bu hareket, kendine tam bir istikamet çizememiş, sadece yönlendirmeden ibaret kalmıştır⁴⁴.

Cumhuriyet devrinde de devam edegelen bu istikamet istikrarsızlığı, Seyyid Ahmet Arvasî ile son bulmuş, Türk milliyetçiliğine kesin ve net bir istikamet tayin edilmıştır. Türk ilim ve fikir hayatına "Kendini Arayan İnsan" adlı eseriyle katılan ve dikkatleri üzerinde toplayan Arvasî, çok kısa sayılacak bir süre içinde fikri ağırlığını kabul ettirmiş, özellikle gençlik kesiminde aranan, güvenilen ve yol gösteren bir mütefekkir olarak kabul edilmıştır. Bir diğer eseri "İnsan Ötesi" ise, Arvasî'nin kabul edilmesinde adeta bir tasdik rolü oynamış ve kendi kuşağı içinde düşüncemizi gerçek temeline oturtmak meselesinde ciddi, tutarlı ve muhtevalı bir nefesin tanıtıcısı olmuştur⁴⁵.

1969'larda, ilk defa açıktan ve yüksek sesle Türkiye radyolarından "Türk-İslam Sentezi" şeklinde Ahmet Er tarafından açıklanan millî ve İslamî düşünce yapımızla ilgili olarak, "sentez" kelimesinin bu duygu ve düşünce yapısı içinde yabancı olduğunu belirten Arvasî, sentezin zıddı olarak analizin bulunduğu işaret etmiş, Türklük ve Müslümanlığın sonunda analiz edilerek ayrılabilir bir sentez oluşturmadığını, Türk'ün İslam'la şereflenmesinin kıyamete kadar devam edecek bir vuslat olduğunu belirtmiştir. Bu sebeptendir ki, "Türk İslam Sentezi" deyimini başlangıçta bir iki kere kullandıktan sonra ve açıklanan bu yeni düşünce çerçevesinde, düşünce yapımızın temelini oluşturan değerleri ifade etmek üzere Türk İslam Ülküsü deyimini ilk defa kullanmış ve bu deyimini kullanmakta da ısrar etmiştir.

Bu tabir Arvasî'ye göre politik bir görüş değil, düşünce yapımızın özünü ifade eden bir deyimdir. Türk İslam Ülküsü, anlaşılması ve yaşanılması halinde milletimiz öz benliğine kavuşmuş olacaktır. Kurtuluş ancak, bununla mümkündür. Bu düşünce yapısının yeniden keşfedilmesi, incelenmesi, araştırılması, tespit edilmesi ve yaşanılması lazımdır⁴⁶.

⁴⁴ Kuvancı, Age., s. 5.

⁴⁵ Abdulkadir Sezgin, "Seyyid Ahmet Arvasî", *Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1989*, Türkiye Yazarlar Birliği Yay., Ankara 1989, s. 4.

⁴⁶ Sezgin, Agm., s. 9.

Türk-İslam Sentezi kavramından daha doğru bir kavram olan "Türk İslam Ülküsü" kavramını ilk defa kullanan Arvasî, Gökalp'in "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" çizgisinde hem Müslüman, hem Türk Milliyetçisi hem de çağdaş olunabileceğini, ne pahasına olursa olsun mutlaka teknolojik üstünlüğü ele geçirmemiz gerektiğini söylemiştir⁴⁷.

Aslen Seyyid olması ve ecdadı'nın Arap olmasına rağmen Arvasî'de Türk İslam idealinin nasıl teşekkül ettiği, hemen herkeste merak konusu olmuştur. Bizce bu ülküyü şekillendiren en önemli faktör, ailesinden gelen asalettir. Osmanlı'nın dağılma döneminde, müritleriyle birlikte Suriye üzerinden Arabistan'a giden Abdülhakim Arvasî'ye oranın ileri gelenleri, kendisine medrese yapacaklarını ve her türlü imkânı sağlayacaklarını taahhüt ederek Arabistan'da kalmasını istemişlerdi. "Osmanlı zaten öldü, Türk diye bir şey kalmamıştır" denilince Abdülhakim Arvasî hazretlerinin sinirlenip: "Dünyada iki Türk kalsa birisi benim"⁴⁸ diyerek, ömrünün sonuna kadar Müslüman Türk'ün, davasına sahip çıkacağını ifade etmesi şayandır.

Sahip olduğu İslamî değerler, içinde yoğrulduğu kültür mirası ve ailesinden aldığı terbiye onu ister istemez İslamî manada bir idealist yapmıştır. O, idealini şöyle dile getirir: "Ben, İslam iman ve ahlâkına göre yaşamayı en büyük saadet bilen, büyük Türk milletini iki cihanda aziz ve mesut görmek isteyen ve böylece İslamı gaye edinen Türk milliyetçiliği şuuruna sahibim, inanıyorum ki, hem Türk, hem Müslüman olmak, hem de muasır dünyaya öncülük etmek mümkündür. Ecdadımız bütün tarihleri boyunca bunu denediler ve başarılı oldular. O halde bizler niye bu tarihi misyonumuzu yerine getirmeyelim?"⁴⁹

Türklüğün içinde bulunduğu vaziyeti tespit ederek Türk milliyetçilerinin yapması gerekenleri tebliğ ettiği, "Neden Türk-İslam Ülküsü" başlıklı yazısı şöyledir: "Neden, şu veya bu ad altında toplanmayı değil de, "Türk-İslam ülküsüne bağlanmayı savunuyoruz? Biz iddia ediyoruz ki, "emperyalizm", Türk ve İslam dünyasını yutmak için en az iki asırdan beri korkunç bir tertibin içindedir. Bir taraftan kültür emperyalizmi ile vatan çocuklarını din ve milliyetine

⁴⁷ Arvasî, Türk İslam Sentezi, 17/03/2010, <http://www.doguturkistan.net>.

⁴⁸ Ali Keçebas-Ümit Polat, "Seyyid Ahmet Arvasî", *Yeni Düşünce*, 11 Ocak 1991, S:80, s.11.

⁴⁹ Seyyid Ahmet Arvasî, *Hasbihal*, c 3, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2008, s. 5-6.

yabancılaştırarak kendi emellerine hizmet edecek kadrolar hazırlamakta, diğer taraftan din ve millîyet duygularını, her şeye rağmen terk etmeyen çocuklarımızı da birbirine düşürmeyi planlamaktadır⁵⁰.

1970 yılında yapılan bir araştırmaya göre, yabancı boyunduruğunda tam bir sömürge hayatı yaşayan Türk nüfusunun sayısı, Türkiyede bulunan genel nüfusumuzun tam iki katıdır. Emperyalist güçler, fırsat buldukları zaman zorla, bulamadıkları zaman ise hile ile İslam ve Türk dünyasını ele geçirmiş, zenginliklerini yağmalamış, din ve milliyet duygu ve değerlerini tahrip etmiş, direnenleri lekeleme ve imha yoluna gitmiş, kendine uygun kadrolar yetiştirmiş, bu milletlerin uyanış, diriliş hamlelerini, millî eğitim ve kalkınma planlarını baltalamış ve bu ülkeleri, ebedi sömürge statüsüne mahkûm etmek için elinden geleni yapmaya çalışmıştır⁵¹.

Emperyalizm'in, bizim dünyamızda bu paradokstan çok istifade ettiğini, dinimizin ve millîyetimizin düşmanlarının, din ve milliyet gibi iki mukaddes varlığımızı, birbirine düşman göstermek oyunundan kolay kolay vazgeçeyeceğimize benzemediklerini ifade eden Arvasî, o halde, Türk millîyetçisine düşen iş, "Bütün varlığı ile bu oyunu her şeyden önce kendi yurdunda bozup, bu ülkede, suni olarak birbirine düşman güya Türkçü ve güya İslamcı cepheler meydana getirmek isteyen hain ve kahpe oyunların karşısına, bir Müslüman Türk olarak ve tarihine yaraşır bir biçimde çıkmak olmalıdır"demektedir.

Arvasî, bunun olabilmesi için de, Türk-İslam kültürüne, Türk-İslam medeniyetine, Türk-İslam ülküsüne bağlı, Türklük şuur ve vakarına, İslam aşk, ahlâk ve aksiyonuna sahip, Türklüğü bedeni, İslamiyeti, ruhu bilen, milletini teknolojik hamlelerle dünyanın bir numaralı devleti yapmak özlemi ile çırpınan, dünya Türklüğünün, İslam dünyasının ve bütün mazlum milletlerin ümidi olmaya namzet bir gençlik yetiştirmekten başka çaremizin olmadığını dile getirmektedir.

Öyle bir nesil, öyle bir gençlik ki, Üstat Necip Fazıl'ın deyimiyle: "Kim var! diye seslenince sağına ve soluna bakmadan fert fert 'ben varım!' cevabını verici, her ferdî 'benim olmadığım yerde kimse yoktur!' duygusuna sahip bir dava ahlâkını pırıldatıcı bir gençlik."

⁵⁰ Seyit Ahmet Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, c. 1, s.11.

Yine bu gençliği, Arvasî şöyle tanımlıyor: “Onlar, kendini Allah ve Resulü’nün davasına adanmış, sırf Allah rızası için canını, malını, makam ve mevkiini, din ve devleti, mülk ve milleti için fedaya hazır, şanlı ve mukaddes ay-yıldızlı al bayrağın gölgesinde dövüşen, nefsini düşünmeyen ve ülküsünde fani olmuş yiğitlerdir. Onlar büyük ve şanlı Türk tarihinin doğurduğu, Allah ve Resulü’nün hizmetine sunduğu ulvi kadrodur. Küfrün bütün oyunlarını bozan, cesaretini kıran, yolunu kesen bu dinamik kadrodur”⁵².

Türk İslam Ülküsü’nü, "her şeyden önce Türk’ü tanımak, onu özellikle içinde kavramak, daha sonra onu kurtarıcı ve kurucu hareketin hedefleri içinde teşkilatlandırmak şeklinde tarif eden Arvasî, Türk’ün geleceği için "hareket ve hamle sahibi kadrolara büyük önem verir. Ona göre İslam ülkelerinin bugünkü aciziyeti, kendisini temsil edebilecek güçte, imanlı, dinamik, ilim ve aksiyona sahip yeterli sayı ve kalitede kadrolardan mahrum bulunuşudur⁵³.

Yıllardır, İslam ülkelerinde millî kadroların yetişmesine emperyalist güçlerin engel olduğunu ve böylece İslam dünyasının çöküşünün hızlandırıldığını söyleyen Arvasî, kalkınmak için aydın kadroların yetiştirilmesinde hiçbir fedakârlıktan kaçınılmamasını ister. Ona göre bugünkü savaşlar kadrolar arasında yapılmaktadır. Çünkü her inanç, her fikir ve her dava kendini kadrolarla temsil ettirir, kadrolar sayesinde muvaffak olur. Hiçbir dava, kadrosunu kurmadıkça yaşayan bir hakikat olarak kendini kitlelere hissettiremez. Çünkü kadrolar, davaları hayata aktaran insan unsurudur. Bu yüzden İslam âleminin inançlı aydın kadrolara su ve ekmek gibi ihtiyacı vardır⁵⁴.

Her hareketin bir büyük lidere ve onun etrafında oluşmuş bir kadroya muhtaç olduğunu, bu sebepten, Türk milliyetçiliğinin de ister istemez, böyle bir kadrolaşmaya gitmesi gerektiğini ve gittiğini de söyleyen Arvasî, bu lideri ve kadrosunun niteliklerini şöyle dile getirir:

"Türk milliyetçiliğine, her dönemde, liderlik etmek isteyen pek çok kişi ve onların etrafında oluşmuş kadrolara şahit olunmuştur. Ancak, önemli olan, bu

⁵¹ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, c 1, s. 236.

⁵² Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, c 1, s. 237.

⁵³ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, c 2, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2008, s. 277.

⁵⁴ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, c 2, s. 279.

iddia ile ortaya çıkmak değil, Türk millîyetçiliğini doktriner manada temsil ve organize etmektir. Onu, muhtaç olduğu güç ve aksiyona ulaştırarak gerçekten iktidar yapabilmektir. Lider ve kadrosu, imal edilemez, onu millî şartlar ve ortam hazırlar ve doğurur. Lider, mutlaka, iman, aşk, aksiyon ve karakter sahibi neferler arasında doğar. Zaten, davanın samimi bir neferi olmaya rıza göstermeyen kimse, asla lider olmaya layık değildir diyen Arvasî lideri şöyle tanımlamaktadır:

“ İmana, aşka, aksiyona ve karaktere en iyi ve en mükemmel bir örnek olabilen er ve kahraman olan lider, kendini değil, davasının başarısını düşünür. O, kendine makam ve mevki aramaz. O, davanın liderini dahi kendi dışında arar.

Lider, kadrosunu bütün güçleri ve zaafı ile tanıyan, tasnif eden ve yerinde kullanmasını bilen kişidir. Lider, etrafına güçsüzleri değil, davanın en güçlü elemanlarını toplayarak hareketini planlamalıdır. Lider, davasını, mutlaka başarıya yaklaştıran ve kolaylaştıran, çetin şartlarda geriletmeyen yahut çok tehlikeli durumlarda mümkün olan en az zararla kurtaran, zararları süratle telafi edebilen, gerçekçi, hesabında yanılmayan, istişare ve istihbarata çok önem veren ketum bir kimsedir⁵⁵. Liderlik makamına, kendisine inananlar tarafından adeta itilerek getirilir. Lider, o makama talip olmayıp şartların ve milletin ister istemez getirdiği güçlü bir önderdir. Lider, davayı sevk ve idare eden seçkinler kadrosunun nüvesidir. Teşkilatlanma, bu nüve etrafında, organik olarak oluşur. Kadro, suni bir organizasyondan ziyade, davanın müşahhas ve gerçek temsilcisi olan lider etrafında, içtimaî şartların doğurduğu bir organizma gibidir”.

Ülkemizin ihtiyaç duyduğu lider profilini çok iyi teşhis eden Arvasî, lidere eşlik edecek kadroları da şöyle tarif etmektedir. “kadro, fikrin ve davanın insan unsurudur”. Kadroda, her meslek ve tabakadan seçkin insana ihtiyaç vardır. Hiçbir dava, kadrosunu kurmadıkça, varlığını hissettiremez ve başarıya ulaşamaz diyen Arvasî, mücadele, kadroları geliştirip oluşturduğu gibi, dağıtıp eritebilir de. Bu sebepten, hem sahnede hem kuliste çalışabilecek kadroların yetiştirilmesi gerektiğini ifade eder. Bilindiği gibi, bütün mücadelelerde yıpranmamış yedek kuvvetlere ve kadrolara ihtiyaç vardır⁵⁶.

⁵⁵ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, c 2, s. 259.

⁵⁶ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, c 2, s. 251.

Arvasî, milletlerin hayatında ve idaresinde anayasalar, kanunlar, kararnameler ve tüzüklerden ziyade, kadroların önemli olduğunu; mücadelede, anayasaları, kanunları, kararnameleri ve tüzükleri değiştirmekten ziyade, kadroları değiştirmeye öncelik verilmesi gerektiğini belirtir.

Türk-İslam âleminin ihtiyacı olan lideri ve kadroyu bu şekilde değerlendiren Arvasî şöyle devam eder:

"Daha İslam'dan önce cihan hâkimiyeti davası güderek, insanlığa hak ve adalet götürmeye memur edildiğine inanan, zulüm idarelerine karşı "Tanrı'nın kırbağı" olan ve "tanrı-kut'lar" yetiştiren, Türk, İslamiyet ile şereflendikten sonra, bu ülküsüne daha âlemşümul bir karakter kazandırdı.

Böylece Müslüman-Türk, asırlardan beri, bütün sahte mabutları, zulüm idarelerini yıkmak, yeryüzünde, Allah ve resulü'nün istediği adaleti ve huzuru gerçekleştirmek üzere ve i'lây-ı kelimetullah ve nizam-ı âlem için, mukaddes savaş vererek yücelmektedir. Milletimizin, bu hüviyetini ve davasını çok iyi bilmek ve değerlendirmek gerekir⁵⁷.

Arvasî, söz konusu kelimeleri şöyle açıklamaktadır: "İ'lây-ı kelimetullah ve nizam-ı âlem kavramları bizim şerefli tarihimizde en az bin yıldan beri, kültür ve medeniyetimize yol göstermektedir. Zaman değişmiş, her şey değişmiş gönül ufkunda, bu iki kavramın ihtiva ettiği mana, asla silinmemiştir. İ'lây-ı Kelimetullah sözlük manası itibariyle Allah kelâmı'nın yüceliğini bildirmek ve yaymak demektir. İslam ve kültür tarihindeki ıstılahi manasını düşününce, bu, 'her türlü küfür, şirk ve ilhada karşı, Allah'ın varlığını birliğini, İslam'ın yüceliğini ve Kur'an-ı Kerim'in üstünlüğünü savunmak manasına gelir. Nizam-ı âlem ise, sözlük manası itibariyle, dünyaya ve kâinata hâkim olan düzen ve denge demektir. Türk -İslam kültür ve medeniyetinde kullanılan bir ıstılah olarak da Allah'ın bütün varlıkları ihata eden emir ve ölçüleri' manasına gelir. Canlı cansız bütün kâinatın ve tabiatın ilahî ve umumî bir nizam içinde bulunduğunu ifade eder

Yüce dinimize göre, Âdemoğulları, 'Allah'tan başkasına kul olmamak' için yaratılmışlardır. O, tabiatı ve kâinata, yüceliklere ve güzelliklere ulaşma konusunda en istidatlı canlıdır. Bununla birlikte, müşahedeler göstermektedir ki,

⁵⁷ Arvasî, "İdeolojimiz ve İslamiyet" *Türk İslam Ülküsü*, c 2, s. 279.

insanlık âleminin büyük bir çoğunluğu, bu istidatlarını kullanmak yerine, kendini alçaltacak davranışlar göstermektedir. İnsan tehlikededir. Yalnız Allah'a kul olması gereken varlık, sahte tanrılar ve sahte mabutlar karşısında yine ezik ve yeniktir. Şu anda, dünyada yaşamakta olan milyarlarca insan, çağdaş cahiliye devri içinde, mutsuz ve mustarip kıvrانmaktadır.

İşte İlâ-yı Kelimetullah davası, herşeyden önce bu gerçeği görmek, bilmek, yaymak ve yüceltmek demektir. Yani, Kelime-i Tevhid, İslam'ın temeli ve Kur'an-ı Kerim'in özüdür. Bütün müslümanların hangi zaman ve zeminde olursa olsun, asla eskimeyecek ve yıpranmayacak olan bu yüce davaya sahip çıkması esastır. Evet, müslümanın ilk görevi kendini, ailesini, cemiyeti ve topyekûn beşeriyeti sahte Tanrı'ların tasallutundan kurtarmaktır ⁵⁸.

Gerçekten de, kâinatı ve tabiatı oluşturan enerji ve madde dengesi ve bu dengeye hâkim olan nizam muhteşemdir. Şimdi matematikçiler, fizikçiler, astronomlar, kimyacılar ve benzeri ilim adamları, bu muhteşem nizama hâkim olan kanunları bulmaya çalışıyorlar. Karşılaştıkları yaratıcı irade ve kudret karşısında hayret ve hayranlıklarını gizleyemiyorlar.

Durum, bitkiler ve hayvanlar âlemi için de aynıdır. İlâhi ve yaratıcı irade onları da çepeçevre kuşatmış, akıllara durgunluk veren bir nizam ve denge içinde varlıklarını sürdürüyorlar. Âdemoğlu da bu muhteşem nizam ve denge içinde doğup büyüdüğüne göre, bu kayıttan müstesna değildir. O da diğer cansız ve canlı varlıklar gibi, ilâhi irade ve ilâhi kudret karşısında başıboş değildir. O da bu irade ve kudret karşısında boyun eğmek zorundadır.

Gerçi, Âdemoğullarına, diğer canlılardan farklı olarak bir irade-i cüz'iyeye verilmişse de o, bu kabiliyetini nizam-ı âlem'e aykırı gelecek bir biçimde kullanamaz, böyle bir şey yapmaya kalkışırsa, trajik bir şekilde cezalandırır. Yani, Âdemoğulları, iradelerini, âlemlere hâkim olan ilâhi ve umumi nizama intibak ettirerek kullanmak zorundadırlar.

Arvasî'ye göre, bütün kültür ve medeniyet tarihimiz boyunca gelip geçen peygamberler, veliler, âlimler, fikir ve sanat adamları bize bunu anlatmaya çalıştılar. Yani, tabiata mahkûm düşmeden ona hâkim olmanın yollarını

---

⁵⁸ Arvasî, *Hasbihal*, c 4, s. 306-308.

gösterdiler. Tabiata kul değil, efendi olmanın inceliklerini bizlere sundular. İnsanın yalnız Allah'a kulluk edebileceğini ve sahte tanrılara tapınmaması gerektiğini ısrarla tekrarladılar. Böylece insanın hukukunu yücelttiler⁵⁹.

Zaten, bir bakıma, içtimaî planda nizam-ı âlem, insanın Allah'tan başkasına kul olmaması tarzında özetlenebilecek yüce hukukun üstünlüğüne inanmak demektir. Nitekim tarihi Türk-İslam kültür ve medeniyetinde hukukun üstünlüğüne inanılmış, insan, eşref-i mahlûkat bilinmiş, Allah'ın yüce bir emaneti olarak korunmuştur. Atalarımız, nizam-ı âlem için, inandıkları ve bağlandıkları hukukun üstünlüğüne gölge düşürmemek için mücadele etmişlerdir.

Bütün tarihi boyunca Müslüman-Türk millî iradesini, hep vicdanında taşıdığı ve inandığı hukukun korunması ve yüceltilmesi yönünde kullanmış veya kullanmak istemiştir. Bütün dünyaya örnek olan muhteşem millî disiplinimizin temelinde bu şuur vardır.

1.3.1. Milliyetçilik Anlayışı

1950 sonrasında milliyetçi faaliyetler İslami bir etkiye bürünmüştür. Necip Fazıl'ın olumlu etkisine rağmen milliyetçi akımda ideolojinin çarpıklıkları ancak S.Ahmet Arvasî'nin eliyle giderilmiştir. Arvasî, milliyetçi faaliyetlerin içinde bulunmuş ve hareketin meselelerine, içerden çözüm bulmuştur.

Milliyetçilik kavramı, genel bir yorumla açıklanırken sosyolojik, kültürel, doktriner ve ideolojik milliyetçilik üzerinde durulmaktadır. Aydın Tanari, bir makalesinde bu kavramları açıklamıştır: *"Milliyetçiliğin ilk merhalesi, sosyolojik milliyetçiliktir. Ernest Renan'ın 1890'larda yaptığı tarife göre millet, ortak geçmişi olan ve birlikte yaşama arzusu gösteren insan topluluğudur. Kültür milliyetçiliği, bir milletin siyasî, askeri ve medeniyet tarihinin, yani, hukukundan devlet anlayışına, sanatından ekonomisine kadar bütün dalların ilmî ölçülere göre incelenmesi ve bu gerçeklerin o millete mensup fertlerin zihinlerine işlenmesidir. Doktriner milliyetçilik, milletin meşru hükümet şeklinin kendilerini yönetmek olduğu esasına dayanır. İdeolojik milliyetçilik ise, siyasî ve içtimaî bir doktrini*

⁵⁹ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, Burak Yay., İstanbul 1998, s. 26.

olan bir hükümetin, bir partinin, bir dernek veya sendikanın hareketlerine yön veren düşünce ve görüş sistemidir"⁶⁰

Görülüyor ki, Arvasî, ciddi bir araştırmacı, sosyolojik kültürel ve doktriner milliyetçiliği kendine rehber ve ilke edinen kimsedir. Araştırmacıların, ideolojik milliyetçilikle uğraştığı zaman, objektifliği ve ilmiliği kaybedip, propagantist olacağını belirtir. Bu nedenle Arvasî, ideolojik milliyetçiliğe her zaman karşı cephe almıştır. Milliyetçiliğin ideolojik bir hal alması, onu hep endişelendirmiştir⁶¹. O, ırkçı milliyetçiliğe karşıdır. Zira İslam dininin tasvip etmediği anlayış da budur. Aksini yaparsak millet sevgisini putlaştırmış, ideoloji haline getirmiş oluruz.

Din ve milliyet, Arvasî'ye göre karşıt şeyler değildir. Bunları doğru anlayamamak, doğru kullanamamak buhranı, maalesef mevcuttur. Peygamber Efendimizin *"Vatan sevgisi imandandır"* ve *"Kişi kavmini sevmekle kınanamaz"* hadisleri, Arvasî'nin milliyetçilik anlayışının temelini oluşturmaktadır.

Arvasî, milliyetçiliğe, İslamiyet'in Türk milleti tarafından yaşanmasına karşı olan iç ve dış fikir ve şahıslara karşı verilen bir mücadele fikri olarak bakar ve "Milliyet Duygusu ve İslamiyet" başlıklı yazısında, İslamiyet ve milliyet kavramlarına değinir:

*"İslamiyet, "posa ırkçılığını", "ırk ve kavim üstünlüğü" iddialarını "cahiliye devri adetleri" olarak red etmekle birlikte, asla, Müslümanları, soyunu, kavmini ve ırkını red ve inkâr etmeye davet etmemektedir. Aksine, böyle bir fiili "haram" saymaktadır. Kaldı ki, "kişi kavmini sevmekle suçlanamaz ", "vatan sevgisi imandandır ", "kavmin efendisi kavmine hizmet edendir" diye buyuran ve "veda hutbesinde", "soyunu inkâr edene, Allah'ın, meleklerin ve insanların lanet etmesini dileyen Şanlı ve Yüce Peygamberin dinini, "ırkların, kavimlerin, milletlerin ve milliyetlerin" aleyhine kullanmak mümkün değildir. İslamiyet bunları yok etmez, kardeş olmaya davet eder"*⁶²

Yukarıda görüldüğü gibi, Arvasî'nin milliyetçilik anlayışında, Peygamberimizin hadisleri ve Kutsal Kitabımızın ayetleri ön plandadır. Ona göre,

⁶⁰ Aydın Taneri, "Milliyetçilik Kavramının Açıklanması", *Bizim Ocak Dergisi*, S:10, 1984, s. 2.

⁶¹ Seyyid Murat Arvasî (oğlu). (Röportaj), *Feyz Dergisi*, Agm., s. 6.

⁶² Arvasî, *Size Sesleniyorum 1*, İhlâs Matbaacılık, İstanbul 1989, s. 22.

"milliyetçilik" bir duygu olarak sosyal psikolojinin konusudur. Belli bir seviyeye ve teşkilata ulaşan her cemiyeti, manevî bir atmosfer gibi saran bu duygu, beşer fitratında bulunan tabii bir haldir. Bu açıdan bakılınca, milliyetçiliği, "mensubiyet duygusu" olarak tarif etmek mümkün gözükmemektedir.

Kişinin milliyet duygularını kaybederek, soyuna, tarihine, kültür ve medeniyetine yabancılaşması veya düşmanlık beslemesini anormal bir ruhi rahatsızlık olarak gören Arvasî, mensubiyet duygusunu "Milliyetçilik Duygusu, İlim ve İdeoloji" başlıklı makalesinde şöyle açıklamaktadır:

*"Sosyal psikolojide 'kitle psikolojisi', sosyolojide 'kollektif şuur' kavramlarının milletlerin oluşmasında çok mühim bir yeri vardır. Gerçekten de milletleri meydana getiren fertler, kuvvetli bir "mensubiyet" duygu ve şuuru ile birbirlerine yakınlık duyarlar. Görülüyor ki, milliyetçiliğin temelinde, inkâr ve ihmal edilmesi mümkün olmayan bir psikolojik değer olarak "mensubiyet duygusu" yatmaktadır. Milliyetçiliğin gücü, bu mensubiyet duygusunun psikolojik ve sosyolojik bir manevî harç gibi, fertleri ve zümreleri bir diğerine bağlı tutmasına bağlıdır. Bu bağın çözülmesi, cemiyetlere felaket getirir"*⁶³.

Arvasî'nin fikri dünyası ve milliyetçilik anlayışı şu cümlelerinde saklıdır:

*"Ben, İslam iman ve ahlâkına göre yaşamayı en büyük saadet bilen Büyük Türk Milletini iki cihanda aziz ve mesut görmek isteyen ve böylece "İslamî gaye edinen, Türk milliyetçiliği şuuruna sahibim. Benim milliyetçilik anlayışında, asla ırkçılığa, bölgeciliğe ve dar kavmiyet şuuruna yer yoktur. İster azınlıktan gelsin, ister çoğunluktan gelsin, her türlü ırkçılığa karşıyım. Bunun yanında, Şanlı Peygamberimizin ortaya koydukları yüce prensiplere de bağlıyım. Öte yandan, İslam'ın, yakından uzağa doğru bir fetih ruhu ile bütün beşeriyeti "tevhid bayrağı" altında bütünleştirmeye çalışan bir ilahi sistem olduğunu da asla unutmuyorum"*⁶⁴

Bu bağlamda, daha öncede belirttiğimiz gibi, Türk milliyetçiliği ideolojik bir görürünüme giremez. Bu milliyetçilik Arvasî'ye göre bir mensubiyet şuuruna, bir soy birliğidir. Allah ve Resulünün asırlarca saf ve temiz bir hizmetkârı olmuş ve bu uğurda kendini feda etmiş, Hakk'a, Peygambere âşık bir milletin

⁶³ Arvasî, "Milliyetçilik Duygusu, İlim ve İdeoloji", *Bizim Ocak Degisi*, S: 6, Haziran 1984, s. 3.

sevilmesi ve yeniden tarihi misyonunun kazandırılması davasıdır, Türk millîyetçiliği, bu millîyetçiliğin ideolojisi ve davası ancak ve ancak İslam'dır. Kur'an-ı Kerim' de *"Dillerinizin ve renklerinizin birbirine uymaması ayetlerimden, gerçekte bunları bilenler için ibretler vardır"*⁶⁵ buyruluyor. İslam, milletlerin farklı olduğu gerçeğini inkâr etmiyor, istismarına karşı çıkıyor⁶⁶.

İslamiyet, âlemşümül (evrensel) bir davettir. O, ırkları, kavimleri ve milletleri içtimaî bir vakıa olarak kabul ederken, bütün milletleri "İslam kardeşliği" şuuru içinde işbirliği yapmaya ve bütünleşmeye çağırır. Kur'an-ı Kerim'e göre, insanlar âdemoğulları olarak aynı kökten gelmiş olmakla birlikte, çeşitli millî ve ırki şubelere ve dallara bölünmüşlerdir. Bu durum ilahî bir irade olup inkâr ve ihmal edilmesi mümkün olmayan bir vakıadır". İşte, bu hususu apaçık ortaya koyan ayetin meali:

*"Ey İnsanlar! Biz, sizleri bir erkek ile bir kadından yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye, sizi şubelere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki, Allah yanında en şerefli, takvada en ileri olanınızdır"*⁶⁷

Seyyid Ahmet Arvasî, ihlâs sahibi ve şuurlu bir Müslüman olarak, biyolojik manada ırkçılığı asla tasvip etmemiş, fakat içtimaî ırk dediği sosyal vakıayı kabul ve müdafaa etmiştir. Ona göre, İslamiyet, biyolojik ırk gerçeğini inkâr etmemekle beraber, içtimaî ırk gerçeğine ehemmiyet vermiştir. İçtimaî ırk nedir? Arvasî bunu gayet net bir şekilde açıklar: *"İçtimaî ırk, ortak bir şuurdur, mensubiyet duygusudur. Ortak kültür, ortak coğrafyadır. Ortak hayat tarzıdır. Ortak mücadeleler, müşterek sevinç ve acılardır"*⁶⁸ *"Biyolojik ırkçılık, parçalayıcı ve bölücü bir karakter taşıdığı halde, içtimaî ırk, birleştirici ve bütünleyicidir"*⁶⁹ diyerek aradaki farkı isabetle tespit etmiştir.

Ziya Gökalp'ten sonra Türkiye'de milliyetçilik çeşitli safhalardan geçmiştir. Ondan sonra yetişmiş fikir adamları onun eserlerinden ilham almış olsalar bile, bazı tezleri öne almak, derinleştirmek, hatta onlara yeni bir mana

⁶⁴ Arvasî, *Doğu Anadolu Gerçeği*, s. 6.

⁶⁵ Rum suresi, 30/22

⁶⁶ Kemal Tekden. "Arvasî'nin Misyonu", *Gündüz Gazetesi*, 1.1.1996.

⁶⁷ Hucurat Suresi, 13. Ayet

⁶⁸ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 119.

⁶⁹ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 121.

vermek suretiyle değiştirmişlerdir. Yetiştikleri çevre, mizaç ve kültür ortamı bunun değişiminde etkili olmuştur. Bütün meselelere uzlaşmacı ve sentezci yaklaşımlarda bulunan mütefekkirimiz Arvasî, burada da görüşleri uzlaştırmıştır. O, hem milliyetçi hem de müslüman olunabileceğini yazılarında göstermiş ve açıklamıştır. Milliyetsiz İslamcılarla İslamsız milliyetçileri, Türk-İslam ülküsünde ve Türk İslam kültür ve medeniyetinde birleştirmiştir.

"Ben, İslam iman ve ahlâkına göre yaşamayı en büyük saadet bilen, Türk milletini iki cihanda aziz ve mesut görmek isteyen ve böylece İslam'ı gaye edinen Türk milliyetçiliği şuuruna sahibim. Benim milliyetçilik anlayışında asla ırkçılığa, dar bölgeciliğe ve dar kavmiyet şuuruna yer yoktur. İster azınlıktan gelsin, isterse çoğunluktan gelsin her türlü ırkçılığa karşıyım. Bunun yanında şanlı peygamberimizin "Kişi kavmini sevmekle suçlandırılamaz. Kavminin efendisi, kavmine hizmet edendir. "Vatan sevgisi imandandır" tarzında ortaya koydukları yüce prensiplere de bağlıyım"⁷⁰ diyen Arvasî, milliyetçilik ve Türk milliyetçiliği kavramlarını şöyle tarif eder:

"Milliyetçilik, bir milletin kendini ekonomik, kültürel, sosyal, politik yönden güçlendirmesi ve başka millet ve gruplara sömürtmeme çabasıdır. Bu bakımdan milliyetçilik meşru bir hak ve şuurdur."⁷¹

"Türk milliyetçiliği, İslam'ın iman ve şuuru içinde yüceltmeyi gaye edinen ve Türk'ün mutluluğunu burada arayan bir harekettir"⁷². Türk milliyetçiliği sadece, bir aydın zümre hareketi değildir. Bütün nesil, dilim ve tabakaları ile Türk milletini kucaklayan bir fikir ve harekettir. Onun programı, çağdaş Türk-İslam ülküsünü, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bütün yönleri ile gerçekleştirmektir. Büyük ve güçlü Türk devletini gerçekleştirme iradesini daima ayakta tutmaktır"⁷³.

"Bugün Türk milliyetçiliğinin itham edildiği en önemli mevzulardan biri, hiç şüphesiz ırkçılık ve kafatasçılıktır. Dar manada ırkçılığı kabul etmeyen

⁷⁰ Arvasî, *Doğu Anadolu Gerçeği (önsöz)*, s. 5-6.

⁷¹ Arvasî, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, Burak Yay., İstanbul 1996, s. 5.

⁷² Arvasî, "Türk Milliyetçiliğinin Özellikleri", *Türk İslam Ülküsü* c 2, s. 259.

⁷³ Ercüment Gedikli, *İslam-Asabiyye-Milliyetçilik*, Ankara 1990, s. 36.

Arvasî'nin bu konudaki görüşlerine geçmeden önce, ırk ve ırkçılık kavramlarına şöyle bir göz atmayı faydalı görüyoruz.

Türk düşünce ve siyasetinin hiçbir döneminde antropolojik manada bir ırkçılık hareketine rastlamak mümkün değildir. Ancak soy şuuru ve Türk soyunun üstünlüğü düşüncesi her zaman vardır. Türk düşünce hayatında açıkça ırkçı olduğunu ilan eden ve bu fikri savunan kişiler olarak, sadece Nihal Atsız ve Necdet Sançar'ı görmekteyiz. Diğer bir takım yazar ve fikir adamları da eserlerinde ırkçılık sayılabilecek düşüncelere yer vermişlerse de, bu fikrin takipçisi olmamışlardır. Atsız ve Sançar dahi, ırkçılık adını verdikleri prensiplerini antropolojik esaslara dayandırmamış, insanları laboratuvar muayenelerinden geçirerek hangi millete mensup olduklarını tayin anlamına gelecek bir ırkçılığı da reddetmişlerdir⁷⁴.

Seyyid Ahmet Arvasî'ye göre ırk kavramı iki açıdan ele alınmalıdır. "biyolojik ırk" ve "içtimaî ırk", yukarıda da verdiğimiz biyolojik ırkçılığı asla kabul etmez."bütün insanlar tek bir ana ve babadan üreyerek çoğalmışlardır. Değişik ırklara ve renklere ayrılmalarına rağmen, bütün insanlar aynı genetik yapıya sahiptirler ve aynı gelişim devrelerinden geçerek olgunlaşırlar. Bütün insan ırkları hiç şüphe yoktur ki, bir tek türü ifade ederler⁷⁵.

İslamiyet ırk gerçeğini inkâr etmez, ancak bu gerçeğin istismarına karşıdır. İlim ve politika adamları bu gerçeği bilerek ve Allah'tan korkarak hareket etmek zorundadırlar. Yüce ve mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'e göre: 'o gökleri yaratması, o yerleri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin birbirlerine uymaması da o'nun ayetlerindendir. Hakikat, bunlarda bilenler için elbette ibretler vardır⁷⁶.

İnsanlar, farklı ırk ve yapıda ve fakat tek köktendirler. İnsanlar arasında renk, iskelet ve kafatası biçimlerinin farklılıklarından hareketle, ırkları sanki ayrı türlermiş gibi göstermeye çalışmak, çok hatalı bir insanlık teorisi geliştirerek siyasî ve sosyal istismarlara başvurmak insan haysiyeti ile bağdaşmaz.

⁷⁴ Arvasî, *Türk-İslam Ülküsü* c 1, s. 117-118.

⁷⁵ Arvasî, "İçtimaî İrk Gerçeği", *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 118.

⁷⁶ Rûm Suresi, 30/22.

Hele bunun, ilim adına istismarı, asla affedilemez. Böyle istismara Türk ve İslam dünyasında rastlayamazsınız. Bizler, bütün ırklara şefkat ve merhamet kanatlarını geren kültür ve medeniyetler geliştirmiş bulunuyoruz. Irk konusunu, siyasî istismar sahası haline getiren maalesef ikiyüzlü batı dünyası olmuştur. Batı, bugün dahi ırkçıdır.

“İslamiyet biyolojik ırk gerçeğine parmak basar; fakat ırk üstünlüğü iddialarını, posa ırkçılığını reddeder. İnsanlığın Allah yanında en şerefli olanını takva'da ileri olmak ile tayin eder”⁷⁷

Görüldüğü gibi Seyyid Ahmet Arvasî biyolojik ırkçılığı kesinlikle reddetmektedir. İslam nuruyla şereflenen Türk milletinin İslam'a hizmeti ve takvasıyla üstünlüğünü kabul eder.

Türk İslam ülküsüyle yanıp tutuşan ve 56 yıllık ömrünü İslam'ın sancaktarlığını yapacak genç kadroyu yetiştirmeye adanmış Arvasî, Türklüğün asaletini, İslamiyet'in faziletini damarlarında hissetmiş, ömrünü bu yola vakfetmiş, bu yolda çilelere göğüs gererek mücadele etmiş, her şeyiyle Türk gençliğine rehber olmuş, büyük bir âlim büyük bir fikir adamı olmuştur.

Arvasî'nin milliyetçilik ile ilgili görüşlerini, şu sözleriyle bitirmek istiyoruz:

"İslam dinî ile milletler, millîyetler, millî şuurlar çökertilemez. Aksine İslam dinî ile milletler güçlenirler, hayat bulurlar yücelirler. Bu sebepten, Türk millîyetçisi için İslamiyet ve Türklük birbirine zıt iki değer ve varlık değil, aksine biri diğerine güç veren ruh ve beden gibidirler"

"İslam kardeşliği ve ümmet fikri, milletleri ve milliyetleri öldürmek davası değil, bilakis kişileri, kavimleri, milletleri, ırkları Allah yolunda dayanışmaya ve yarışmaya (kardeşlik ve barış şuuru içinde) davet etmek demektir. İnsanları sahte tanrıların boyunduruğundan kurtararak şerefli birer kişi, kavim ve ırk halinde sadece Allah'a kul olma şuuru içinde mukaddes bir yarışa çağırmak demektir. Bu yarış, bütün kişilere, kavimlere, ırklara ve milletlere

---

⁷⁷ Hucurat Suresi, 49/13.

*açıktır. Bu yarışta takvada en ileri olanı ise, rengi ve dili ne olursa olsun, bu mukaddes yarışa katılanların en şerefli ve en üstünü olarak anılacaktır”*⁷⁸

1.4. ARVASÎ’NİN ESERLERİ

S. Ahmet Arvasî'nin kaleme aldığı toplam eser sayısı yirmi ikidir. Bunlar farklı sahalarda yazılmış eserlerdir. Eserleri bilimsel, fikri, siyasî, iktisadî ve dinî sahalarda kaleme alınmıştır. Bu eserlerden, Kendini Arayan İnsan, İnsan ve İnsan Ötesi, Eğitim Sosyolojisi, Doğu Anadolu Gerçeği, İlm-i hal ve Şiirlerim, belli başlı sahalardaki çalışmalarıyla ortaya çıkmış olan eserleridir. Diğerleri ise, gazete köşelerinde yazılan muhtelif fıkra yazılarının toplanmasından oluşmaktadır. Altı ciltlik "Hasbihal" kitabı da bütün köşe yazılarını ihtiva etmektedir. Ayrıca muhtelif dergilerde makaleleri de bulunmaktadır.⁷⁹

Türk-İslam medeniyeti üzerinde pek çok eser yazılmıştır. Bu eserlerin ana hedefi, yeni nesli millî ve manevî değerler doğrultusunda yetiştirmektir. İşte söz konusu eserlerin sahibi Ahmet Arvasî de böyle bir amaca hizmet etmektedir. Arvasî, eserlerini büyük bir incelik ve titizlikle kaleme almış, felsefî yazılarında bile, sohbet türü yazılarında olduğu gibi edebiyatın anlam ve şekil yönünü çok iyi bir şekilde ortaya koymuştur. Eserlerinde bir nevi sohbet havası taşımaktadır. Kişiyi okurken dinlendiren ve düşündüren bir edebi yapısı vardır. Yazılarında nazım ve nesiri büyük bir ustalıkla kullanmıştır. Eserlerinde doğruyu, iyiyi ve güzeli vermiş, hayatı boyunca da bu uğurda çaba sarf etmiştir.

Arvasî felsefe ile ilgili görüşlerinde, İslam düşünce tarihinin etkin temsilcisi İmam-ı Gazali'nin etkisinde kalmıştır. İslam tasavvufu düşüncesinde ise İmam-ı Rabbaninin "Mektubatı" etkili olmuştur. Ayrıca akrabası Şeyh Abdulhakim Efendi'nin de, onun tasavvufî yaşantı ve tasavvufî düşüncesinde etkisi büyüktür.

Arvasî, çoğu yazısında, Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerden deliller getirerek makalelerini süslemiştir.

⁷⁸ Arvasî, *Hasbihal* c 1, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2008, s. 110.

⁷⁹ Kuvancı, Age., s.148.

Arvası'nın yukarıda genel hatlarıyla zikrettiğimiz eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1) Kendini Arayan İnsan	13) Şiirlerim
2) İnsan ve İnsan Ötesi	14) Emperyalizmin Oyunları
3) Eğitim Sosyolojisi	15) Kadın-Erkek Üzerine
4) İlm-i Hal	16) Milletlerin İtibarı
5) Türk-İslam Ülküsü (3 cilt)	17) İlmi Tavır ve Ötesi
6) Hasbihal (6 cilt)	18) Sahte Dindarlar ve Sahte Laikler
7) Devletin Dinî Olur mu?	19) Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz
8) Manevî Yönelişler	20) Medenileşme ve İslamiyet
9) Şüphe ve İman	21) İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri
10) Size Sesleniyorum (2 cilt)	22) Dünyadaki Kaynaşmalar ve Millî Eğitim
11) Doğu Anadolu Gerçeği	13) Şiirlerim
12) Fikir Sefaletine Örnekler	

Makaleleri:

- 1) "Milliyetçi Düzendeki Türk Milli Eğitimi", Milli Eğitim ve Kültür (Üç Aylık İlmi Araştırma ve İnceleme Dergisi), S.1, Aralık 1978, s. 3-22.
- 2) "Eğitim Enstitüleri Kapanacak mı?", Milli Eğitim ve Kültür (İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi), S.2, Mart 1979, s. 158-160.
- 3) "İslam, Hicretin 1400. Yılına İdrak Ederken", Milli Eğitim ve Kültür Der., S.5, Aralık 1979, s. 102-105.
- 4) "İngiliz Maarif Kanunu" ve "Din Tedrisatı", Milli Eğitim ve Kültür Dergisi, S. 19, Ocak 1983, s. 80-84.
- 5) "Milli Eğitimin Fonksiyonları", Milli Eğitim ve Kültür Der., Mart 1983, S.20, s. 9495.
- 6) "Manevî Kalkınma", Milli Eğitim ve Kültür Der., S.21, Mayıs 1983, s. 94-95.
- 7) "Ramazan Ayı ve Terbiyedeki Yeri" Milli Eğitim ve Kültür Der., S.22, Temmuz 1983, s. 86-88.
- 8) "İçtimaî Mesuliyet ve Terbiye", Milli Eğitim ve Kültür Der., S.23, Eylül 1983, s.78-79.

- 9) "İktisadi Hayat ve Talim ve Terbiyenin Değeri", Milli Eğitim ve Kültür Der., S.25, Ocak 1984, ss. 21-22.
- 10) "Artık, İmtihan Teknik ve Vasıtaları Değişmelidir", Milli Eğitim ve Kültür Der., S.26, Mart 1984, s. 30-31.
- 11) "Marifte Sistem Arayışları", Milli Eğitim ve Kültür Der., S.27, Mayıs 1984, s. 16-17.
- 12) "Vefatından Bir Ay Önce (N. Fazıl)", Türk Edebiyatı Der., Temmuz 1983, S. 117, s.78.
- 13) "Kendi Dilinden Hayatı", Türk Edebiyatı Der., Şubat 1989, S.184, s. 31.
- 14) "Milliyetçilik Duygusu, İlim ve İdeoloji", Bizim Ocak Der., Haziran 1984, S.6, s. 3-4.
- 15) "Eğitim Üzerine Mülakat", Bizim Ocak Der., Ekim 1987, S. 43, s. 24.
- 16) "Muallim ve Müellim", Milli Eğitim Der., M.E. Bas., Temmuz -Ağustos-Eylül, S.69, s. 36-37.

İKİNCİ BÖLÜM

SEYYİD AHMET ARVASI'DE DİN VE DİN ANLAYIŞI

2.1. DİN'İN, MAHİYETİ, LÜZUMU VE FONKSİYONLARI

Din, insanlar için daima önemini korumuş, fert ve toplum için lüzumlu bir olgudur. Birçok ilim dallarının doğuş ve gelişmesinde, tarih boyunca insanın âleme ve kendisine bakışında, hakikati arayışında dinin ağırlığı olmuştur. Fert ve cemiyet hayatı üzerinde en etkin kurumlardan biri olan din, beşeriyet tarihi boyunca, insanların en önemli eğitim merkezi olmuş ve her devirde şu veya bu maksatla çeşitli araştırmalara konu yapılmıştır. Bu nedenle, karşımıza birçok din tarifi çıkmaktadır. Eline fotoğraf makinesini alan herkes, bir görünüşün kendine göre herhangi bir boyutunu ele almaktadır⁸⁰.

Bu anlamda *"Kavramlarda anlaşmak çok zordur. Çünkü kavramlar, insanların tecrübelerine, problemlerine, komplekslerine ve sübjektif yapılarına göre kolayca mahiyet değiştirmektedirler. Buna, bir de alınan eğitimi ve şartlanmaları eklerseniz, insanların kavramlarda neden kolay kolay anlaşılmadıklarını biraz sezersiniz.*

Görüldüğü gibi, dinin mahiyeti kişilere ve cemiyetlere göre farklılık arz etmektedir. Biz, genel bir ifade ile dinin tarifini "Tanrı-insan ilişkisinden doğan bir inanç ve amel sistemi" olarak görebiliriz. Düşünürler, başlangıçtan beri kâinat- Tanrı ilişkisini araştırıp bazı fikirler ortaya atmışlardır. İnsanoğlunun kafasını meşgul eden, bu fizik ötesi fenomenler gün ışığına çıkarılmak istenmiştir⁸¹. Gerçekten din, insanlar için daima önemini korumuş, fert ve toplum için lüzumlu bir kurumdur. Birçok ilim dallarının doğuş ve gelişmesinde, tarih boyunca insanın âleme ve kendisine bakışında, hakikati arayışında dinin önemli faktörü olmuştur. Burada önce "din"in kelime olarak ne anlama geldiğine değindikten sonra; tanımı, sahası, önemi ve lüzumunu ele alacağız.

Kelimeler kalıp, kavramlar muhtevadır. İnsanoğlunun veya insanlık âleminin en eski kültüründen olan, tarihi, insanlık tarihi kadar gerilere giden din, görülebilen bir nesne değildir. Tapınakların, ibadet, ayin ve törenlerin, bir dinî sanatın, bir dinî musikinin, bir dinî edebiyatın bulunduğu doğrudur. Bunlar görülebilir, işitilebilir; ancak

⁸⁰ Günay Tümer, "Çeşitli Yönleriyle Din", *A.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi*, Ankara 1986, s. 223.

⁸¹ İbrahim Ağâh Çubukçu, "Türk İslam Kültürü Üzerine Araştırmalar ve Görüşler", *A.Ü.İ.F. Yay.*, No:183, Ankara 1987, s. 9.

bu dıştaki akisler, insanların iç hayatlarındaki o nitelendirilmesi, daha doğrusu nasıl nitelendirileceği pek zor bir konu teşkil eden olgudandır⁸².

Din, insanoğlunun bu âlemdeki kimliği; varlığının gerçek anlamı veya gayesi sorunun cevabıdır⁸³. Bu bakımdan her din, bir felsefedir; fakat her felsefe, bir din değildir.

Din, aslında bir inançlar, duygular, davranış ve eylemler mozaiki olarak bir topluluğun (cemaat) birliğini sağlamakla beraber, düşünceye dayanan felsefenin parkuruna tecavüz etmez. Din, felsefeye irca edilemeyeceği gibi, sadece korku, haşyet, sevgiyle açıklanmaya çalışılması, onun bir ahlâkî emirler veya resmi ibadetler, ayinler topluluğundan ibaret sanılması yanlış olacaktır. İnsanın bir manevî dünyası vardır. Bu dünya, onun manevî iç hayatı, ruhu ile alakalı ve onun semeresi olan olguları ihtiva eder. Bütün manevî tezahürler, kurumlar, oluşumlar, tarihi ve içtimaî bir realite olarak, bu iç tecrübenin verimidir ve toplumun onu bilmesi, yaşaması ve kurumlaştırmasıyla objektifleşmiştir. İnsanoğlu ile ilgili manevî olguların en başta geleni, din olgusudur. Belli bir kültüre ulaşarak tarihte yer alan bütün milletlerin manevî dünyaları bir dinî inançla şekillenmiştir.

Din olgusu, insanın kendi öz varlığı hakkındaki şuurla birlikte ortaya çıkar ve bu şuurla birlikte gelişir. Kendine göre bir dünya kuran insanın karşılaştığı ilk temel soru budur. Bu temel soru, aynı zamanda insanı kendi çevresinde bulunan şeyler üzerinde düşünmekle kalmayıp kendi varlığını aşan düşüncelere yükselmeye zorlayan ilk metafizik olgudur.

Düşünen insan, sadece çevresindeki şeyler üzerinde düşünmekle kalmaz, kendini aşan tasavvurlara da yönelir. Bu şekilde müşahhasan mücerrede geçen insan, kendisinde çevresindeki varlıklardan daha üstün bir öz, bir manevî varlık sezer. Kendi varlığının ve kendisinin dışındaki kâinatın varlığının şuurla eren insan, içten bir zorunluluk ve sezgi ile Yüce Allah'ın varlığı şuurla da ulaşır. Çünkü kâinatın varlığı ile kendi varlığı üzerinde düşünen, bu iki varlık tarzının sebebi ve münasebetini araştıran insan, kâinattaki bu ahenk ve düzene bakarak bütün bunları yaratan bir yaratıcının bulunduğunu inancına varır⁸⁴.

⁸² Bkz. Ninian Smart, *The Religious, Experience of Mankind*, (London 1970), s.1.

⁸³ A. Nigosian, *World Religions*, (Cr. Britain 1975), s. 2.

⁸⁴ Tümer, Agm., s. 221.

Yani, kendi varlığı ile âlemin varlığı hakkındaki şuuru sonucu mevcut varlığı geliştiren insan, kendiliğinden, Tanrı'nın varlığı şuuruna da ulaşır. O, Tanrı'nın varlığını, Tanrı'nın kendi eserinden ona yönelerek bulur. Zira şuur, duyular üstü bir âlemin, "transendental" (aşkın, üstün) bir varlığın bulunduğunu sezer. Duyular üstü olan bu varlık, şuur tarafından meydana getirilmediği gibi, şuurla ilgili bir varlık da değildir. Bu varlık, şuurun dışında ve üstündedir. Dolayısıyla din, dünyevi şeylerle ilgili tecrübenin üstündeki bir âlemlerle rabıtalıdır. Başka bir anlatımla din, hakikatın özü, Yüce Kudret'le münasebete dayanan bir kurumdur.

İnsanın tabiatüstü varlığa, Yüce Allah'a yönelmesi, bu kudretli varlığa sevgi, korku ve niyazla bağlanması, buyruklarına itaat ve sevgi ile karşılık vermesi, onun dinî hayat içine girmesi demektir. Bütün insanların ortak bir tabiata sahip oldukları söylenebilir. İnsanların aralarından çıkmış seçme kimselere (peygamber: elçi) gelen vahiy yoluyla haberdar oldukları görünmeyen üstün varlığın bu dünyaya bildirilmış buyruklarına göre yaşama arzusu, dinî hayatı meydana getirir. Dolayısıyla dinin meydana gelmesinde ilahî ve insanî iki taraf bulunmaktadır⁸⁵.

İnsan, bu dünyaya niçin geldiğini, kendisini kimin yarattığını düşünecek; istek ve arzularının çokluğunu, buna karşılık ömrünün ve kudretinin yetersizliğini, kendisini korkutan olayların çeşitliliğini, aczini fark edecek, sığınmak isteyecek; kendisi de dâhil, çevresinde ve bütün kâinatta gördüğü, sezdiği külli bir yaratma, rızıklandırma, idare, terbiye, nizam vb. faaliyetlere karşı içinde bir hayret, ta'zim, sevgi ve saygı duyacak, bağlanmak isteyecek; böylece yaratıkların, kâinatın fevkindeki aşkın varlığa, Tanrı'ya, ya da ona ulaştıracağını sandığı, onun kudretini içinde bulundurduğuna inandığı şeylere yönelecektir⁸⁶.

Dünyevî içgüdülerinin üzerine çıkarak kendine göre bir dünya kuran, varlık problemini çözen insanın insanlıkla ilgili olan ilk başarısını din olgusu meydana getirir. Dinî hayata girmiş insan, Yüce Allah ile çok içten bir münasebet kurmuş, onun sevgisine ulaşmış ve ona açılmıştır. Bu, dinin psikolojik yönünü gösterir. Öte yandan dinî hayat, insan hangi toplumda bulunursa bulunsun kendini böyle bir bağlılığa çağıran

⁸⁵ Tümer, Agm., s. 222.

⁸⁶ Bkz. K. Hirand, "Dinin Mahiyeti üzerine", *İlahiyat Fak. Dergisi*, Ank. 1959, c 6, s. 120-134; Agy., "Din Kavramının İncelenmesi Hakkında", *İlahiyat Fak. Dergisi*, c 8, Ankara 1960, s.15-18

bir çevre bulacağından, yalnız insanın iç dünyasında kalmayıp aynı zamanda tarihi ve içtimaî bir gerçeklik içinde topluluk ile ilgili gelenek ve törenlerde de kendini gösterir.

Dinî mahiyetini anlayabilmek için onun bu iki yönüne ve bunların içten bağlılığına dikkat etmek gerekir, Toplumların yaşaması için en başta gelen içtimaî olgu, dindir. Din, diğer bazı içtimaî olguların içinden çıktığı ana olgudur. Bundan dolayı dinin tarihi de insanlık tarihi kadar eskidir. Din, insanlığın temel problemi olarak her vakit var olagelen bir konudur, Diğer yaratıklar için böyle bir şey söz konusu olmazken, nerede insan varsa, orada din de vardır. İnsanlığın manevî hayatının verimi olan bütün öteki başarılar, dinden sonra ortaya çıkarlar ve ilk kaynaklarını dinde bulurlar.

Arkeolojinin tarih öncesi insanının kültürü ile ilgili olarak verdiği bilgi, onun yiyecek, üreme ve ölüm olmak üzere üç temel meselesi olduğunu göstermekle beraber teknoloji yönünden ilkel çağdaş kabile toplumlarına bakarak tarih öncesi insanların da, sayılanlara ilaveten, bir dinî hayatları bulunduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Zira tarih öncesi insanların mücerret inanışlarına dair yazı bulunmadığına göre, bugün arkeolojik araştırmalarla öğrenebilmek hemen hemen imkansız olsa da, ölü ile birlikte gömülen mezar eşyası, mezarların üstüne dökülmüş rengi sarı ile kırmızı arası kanı andıran boya, bazı yerlerde ölülerin dizlerinin karnına doğru çekik olması (çocuğun ana rahmindeki durumuna benzemesi dolayısıyla) öldükten sonra dirilmeye, bulunan heykel ve heykelcikler tanrı inancına, tarih öncesine ait mağara duvarlarındaki resimler, büyü de dahil olmak üzere bir takım dinî inanışlara delil sayılabilir.

Dolayısıyla Tanrı'nın varlığını odak olarak alan dinler daima mevcudiyetlerini korumuşlardır. İnsanlar, hangi devirde olursa olsun, bazı inançlar, uygulamalar, duygu ve davranışları içinde bulunduran bir dine inana gelmişlerdir. Bugün pratik ve teorik önem bakımından tenkidi ve ilmî bir inceleme konusu olan din; bilgi ve tefekkürün hızla ilerlemesi, bu konuya daha derin zihni ilgi, dinî içtimaî, siyasî ve milletlerarası ahvaldeki etkileri, ahlâkî konular üzerindeki ağırlığı gibi sebeplerle gittikçe artarak ilgi çekmektedir.

2.1.1. Dinin Tanımı ve Önemi

Kutsalı, kutsala karşı duyguyu, Tanrı'ya karşı korku ve sevgiyi, içten bağlılık ve inancı, ona karşı kulun takındığı kulluk durumunu, kısacası kulun Tanrı'ya karşı

tavrını içinde bulunduran "din kavramı" üzerinde kısaca duruldu. Şimdi bu muhteva ve onun çerçevesi olan kelimelerden sonra, tarife geçilebilir. Dinin birçok tarifleri yapılmıştır.

"Din, insanı yaradılış gayesinde eğitmek ve yüceltmek isteyen bir sistemdir. Dinin mevzuu, bütün iç dünyası ve her türlü davranışları ile insandır. Din insanı insan yapmaya çalışır. İnsanın kendini bulmasını, kendine gelmesini, daha doğrusu kendi kendinin olmasını ister. Onu madde, eşya ve her türlü izaî değerlerin başına altından kalkılamayan bir iştir. Fakat kul, bunu Tanrı'nın emri ile yapar ve onun yardımı ile başarır. Dindar insan bu yolda hiçbir zaman yalnız kalmadığına inanır. Din ise inanmış ve samimiyetle bağlanmış insan ister. Dinde bilmek, bundan sonra gelir"⁸⁷.

"Din; akli başında olup, Allah'a kul ve Peygamber'e ümmet olmak, aşk ve iradesine sahip bulunan kimseleri hayırlara sevk eden, ilahi hayat nizamıdır. Başlı başına bir hayat düsturu olması hasebiyle "din"; insanları hayat yolculuğu boyunca en faydalı şeylere götüren ve en hayırlı işlere erıştiren, lahuti bir vasıta"dır"⁸⁸.

"Ruhumuzla sezdiğimiz ve akl-ı selim ile düşünüp, kabul ettiğimiz ilahi bir kanundur. İnsan bu kanunu, yüksek sanat, ahlâk ve insanlık duygusu gibi, fakat daha ince ve daha yüce bir duygu olarak sezer; akıl ile muhakeme edip, kabul ve tasdik eder. Din insan ruhunun bu en temiz mektebi, hayvanlıktan sıyrılıp, yükselen insan zekâsının hiç durmadan aradığı evveli illetin en tatmin edici izahıdır."Nereden geliyor, nereye gidiyoruz" sualinin şaşmaz cevabıdır; yok olmaktan, hiçliğin karanlıklarına gömülüp, gitmekten ürperen insan içinin ışığı; ümit ve imkânların tükenip, söndüğü yerden başlayan ümit ve imkân yolu; ilaçların dindiremediği acıların ilacı; harap gönüllerin şenliği; iyilik, adalet, feragat, sadakat, fazilet, samimiyet kaynağı; insan vicdanında yaşayan inanma ihtiyacının en parlak ve berrak tecellisidir"⁸⁹.

Düşünce tarihi, kendi varlıkları yanında kâinatın varlığı şuuruna ulaşmış bütün milletlerin, bunun en tabii sonucu olarak, Tanrı'nın varlığı şuuruna da ulaştıklarını göstermektedir. İnsan, kendi benliği hakkında bir şuura ulaşmak için kendi varlığı ile kâinat arasına bir çizgi çizer ve tabiatın üstüne yükselebilirse, öteki varlıkları da kavrar, böylece insana mahsus düşünce gerçekleşmiş olur.

⁸⁷ Mehmet Ünverdi, "Milletçe Kalkınmamızda Din", *Fikir ve Sanatta Hareket Dergisi*, Nisan 1969, s. 39.

⁸⁸ Cemal Anadol, *Türkiye'de Din ve Vicdan Hürriyeti*, Burak Yay., İstanbul 1998, s. 8.

⁸⁹ Ali Fuat Başgil, *Din ve Laiklik*, Yağmur Yay., (Dördüncü Baskı), İstanbul 1962, s. 67-68.

Burada sıralanan tarifler, dinin yüzlerce tarifinden sadece bir bölümünü oluşturur. Körlerin filin hortumunu tariflerinin ne kadar çeşitlendiği hatırlanırsa, bu çok önemli kavramı dile getirebilme sıkıntısını çekmiş kimselerin yaptıkları tariflerin çokluğu yadırganmaz. Bu tariflerden her biri, dinin kendisi için olmasa bile, içinde meydana çıktığı devrin umumi karakteri ve bu devre hâkim olan temayüller bakımından önemlidir.

Dinin bu çeşitli tarifleri arasındaki ayrılık, bir yandan din probleminin çetrefilliğinden, öte yandan bu tarifleri ortaya atan kimselerin sübjektif görüş ve duyularındaki ayrılıklarla sahip oldukları dünya görüşlerinden ileri gelmektedir. Din, insanlık varlığının köklerine kadar işlemiş manevî bir olgudur. Bu olgunun İnsanların düşünce ve eylemleri üzerinde çok derin ve çok köklü tesirleri vardır.

Din tariflerini iki kategori altında toplamak mümkündür:

- 1) İnsanın tavır ve davranışlarını inceleyerek dinin ne olduğunu açıklamaya çalışanlar,
- 2) İnsanın tavır ve davranışlarının arkasındaki saikleri (motivasyonlar) inceleyerek dinin içtimaî münasebetlerde niçin bir faktör olduğunu belirtmeye çalışanlar.

Bütün bu zikredilenlerin bir cümlede toplanması istenirse, bir tarif olarak şöyle diyebiliriz: “Din, İnsanların kendilerini ve tabiatı aşan, kaderlerini elinde tutana karşı gönül, söz ve davranışlarıyla, sevgi, korku ve huşu duyguları içinde, yönelmeleri; iman ikrarı, ibadet, ayin ve törenlerle bu Yüce Tanrı veya ilahi varlıkların rızasını kazanmaya, kurtuluşa ulaşmaya çalışmaları, böylece bir hayat tarzı ve cemaat oluşturmalarıdır”. Eğer bu tarif uzun bulunacaksa, kısaca din, insanların dünyada veya ölüm ötesinde kurtuluşa ulaşmaya çalışmalarıdır⁹⁰, diyebiliriz.

İslam bilginleri de dinin tarifini yapmaya çalışmışlardır. Ancak bu tarifler, Kur'an-ı Kerim ve İslam inançları göz önünde bulundurularak yapılmıştır⁹¹. Bir misal olarak Seyyid Şerif el Cürcani'nin (Ö 816/1413) "Ta'rifat" başlıklı kitabına aldığı din

⁹⁰ Tümer, Agm., s. 225.

⁹¹ Kur'an-ı Kerim İslam'dan her ne kadar "Allah'ın katındaki din", "hak din", "ikmal edilmiş (olgunlaştırılmış), tamamlanmış din" vb. şekillerde bahsetmekte ise de, diğer inanç sistemleri için de "din" kelimesini kullanmaktadır. (Bkz. Al-i İmran 19, Maide 3, Fetih 28).

tarifi verilebilir: "Din, akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği şeyleri kabul etmeye davet eden ilahi bir kanundur"⁹².

İslam bilginleri arasında yaygın din tarifi de şöyledir: "Din, akl-ı selim sahiplerini kendi ihtiyarlarıyla bu dünyada doğruluğa, salaha, öteki dünyada kurtuluşa götüren, Yüce Allah tarafından konan bir kanundur."

A. Hamdi Akseki, aşağı yukarı aynı ifadeleri içinde bulunduran şu tarifi nakletmektedir: "Din, akıl sahiplerine gaye-i hakikatı bildiren, onları kendi ihtiyar ve iradeleri ile Allah Resulünün bildirdiği şekilde, hal ve istikbalde salah ve felaha, kemale sevk eden, maddi ve manevî bütün ihtiyaçlarını temin eden bir kanun-ı mevzu-ı ilahidir.

Bu tarifler, şöylece bir araya getirilebilir: "Din peygamberlerin tebliğlerine dayanan ve Yüce Allah tarafından kurulan, mensuplarını yani akıl sahibi şuurlu insanları, kendi irade ve arzularıyla hayırlı olan şeylere sevk eden, dünya ve ahirette saadet ve kurtuluşa ulaştıran bir ilahi kanundur." En kısa tarif de şöyle yapılabilir: "Din, peygamberlerin vahiy ve ilhama dayanarak tebliğ ettikleri şeylerin bütünüdür"⁹³.

Din, insanlıkla doğmuş, insanlıkla gelişmiş ve insanoğlunun ondan uzak kalamadığı bir kurumdur. Din, daima insanlıkla birlikte var olagelmıştır.

Tarihin hangi devresine bakarsak bakalım, dinsiz bir toplum göremiyoruz. İnsanlık tarihinde insanın önemli sayılabilecek daha başka nitelikleri bulunsa da, din, onun en bariz niteliği olmuştur. İnsan her zaman kendisinin insanüstü bağları bulunduğunu, ihtiyaçları için kendini aşan bir kudrete yönelmesi gerektiğini düşünmüştür. Dinden bir insan veya insan topluluğunun kopması mümkün değildir. O, hem tarihin her yerinde, hem de hayatımızın her köşesinde kendini gösteren bir olgudur. Denilebilir ki, din, insanın başlıca ayırt edici niteliğidir.

Din İnsanlara dinamizm veren, toplumu ve insanı ayakta tutan yüce bir duygudur. İnsanın ruhi ve manevî hayatını dolduran, düzenleyen, onu fazilet ve iyiliğe

⁹² Bkz. Shf. 72. Seyyid Şerif el-Cürcani'nin hayatı için bkz. İslam Ans., Cürcani mad., (İst. 1963), 23. Cüz {246. Dinin tarifinde Abdusselam el-Ekani, "Cevheretü't-Tevbiil" şerhinde şu açıklamayı yapar: "Din, akıl sahibi insanları, kendi irade ve arzularıyla, bizzat onlar için hayırlı şeylere sevk eden ilahi bir kanundur. Yani o, Yüce Allah'ın zati hayra, ebedi saadete ulaşmak için kullarına vaz'ettiği hükümlerdir. Muhammed Ali el-Faruki et-Tahanevi, "Keşşafu ıstılâhatü'l-Fünun " adlı kitabında (Bkz. II/305; Kahire 1963) ayrı bir din tarifi verir: "Din, akıl sahiplerini kendi iradeleriyle halde salaha, malda felaha sevkeder". Bu tarif, dindar kimsenin dünya ve ahirette mesut olacağını anlatmak istemektedir. Bkz. A. Hamdi Akseki, Din, (İstanbul 1943), i /1-2. İslam filozof ve hâkimlerinin, mutasavvıfların da din tarifleri vardır. Bir misal olarak Gazzali'nin "din"i Rabbi ile kul arasındaki muamele şeklinde tarifini verebiliriz. (Bkz. İhya, Mısır 1967, IV /531).

⁹³ Tümer, Agm., s. 228.

yönelten; yalnızlığını, sıkıntılarını gideren, ona güven duygusu veren, sadece insanlara mahsus bir dost, bir arkadaş olan dindir. İnsanın yüce bir kudrete gönülden bağlı olması onu kuvvetlendirir; dua, niyaz, iltica insanı ulvileştirir. Allah sevgisi ve korkusu, iki yönü ile insanı pişirir, hamlığını giderir, kuvvetli bir irade ve sağlam bir karakter kazandırır. Böyle kimselerin içinde yer aldığı toplumlarda fazilet yarışı başlar. İnsanoğlunda bağlanma duygusu vardır⁹⁴.

Mutlak hürriyet, bağımsızlık, teklik Yüce Allah'a mahsustur. Kula yaraşan kulluktur. Kul, bağlanacaktır; ancak insana, eşyaya değil, Allah'a, her şeyin sahibine... Bu, insana, bazılarının onun kaybettiğini sandığı hürriyetini, bağımsızlığını, ama gerçek hürriyet ve bağımsızlığını kazandırır. Artık kul, yaratıklar önünde, tabiat olaylarının karşısında titremez, korkmaz. Önündeki meselelerin birer imtihan olduğunu düşünür, mücadele eder, sonucu için Allah'a tevekkül eder. Sonucun getireceği sıkıntıları ve şımarıklıkları böylece önlemiş olur. O, yaratığa, kula kul olmaz. Gerçek kulluk yerini bulmuştur.

Din, fertleri mukaddes duygu ve alışkanlıklarda birleştiren, millî vicdanı meydana getiren bir ilim olduğu gibi, toplumları yükselten, onların gelişmesini sağlayan bir kurumdur. Din, insanlara yön veren en mükemmel kanunlar ve en sıkı nizamlardan daha kuvvetli bir şekilde insanları manevî varlıklarından yakalayan, kucaklayan bir kurumdur. Anarşinin, haksızlıkların, suçların, adaletsizliklerin, kötülüklerin en büyük düşmanı dindir⁹⁵.

Toplum düzeninin en önemli koruyucusu dindir. İktisaden, maddeten güçsüz toplumların yaşayabildikleri görülmüştür; fakat dinî duyguları zayıflamış, manen çökmüş toplumlar varlıklarını devam ettirememişlerdir. Dinî zayıflaması, arkasından ahlâkî ve hukukî suçları çağırır. Çünkü din olmayınca ahlâk için hiçbir yaptırım gücü kalmaz. Helal-haram duygusu kalkınca, toplumun düzeni bozulur; insanları, insan gruplarını hiçbir şey tutamaz olur, anarşi ortaya çıkar ve bu beraberinde çeşitli sıkıntılar getirir. Hâlbuki her yerde kendini kontrol eden bir Yaratana inanıp dinî bağlılıkları bulunan insanlar, daima örnek davranışlar sergiler.

Din, onları sürekli etkisi altında tutar, gizli-açık bütün fenalıklardan korur, doğru yola sevk eder. Anarşiye karşı en başta gelen tutanak dindir. İnsan, her ne kadar

⁹⁴ Tümer, Agm, s. 247.

⁹⁵ Tümer, Agm, s. 248.

bir toplum içinde yaşasa da, onun bir iç dünyası vardır. Yalnızlık, çaresizlik, korkular, kederler, hasatlıklar, kayıplar, musibet ve felaketler karşısında ona ümit, teselli, güven kaynağı olan yegâne şey dindir.

Dinî hayat, aynı zamanda güzel bir meşgaledir; insanı kendisiyle lüzumsuz endişeler, düşüncelerle baş başa bırakmaz; ruhi hastalıkların kapısını kapatır. Böyle bir hayata kavuşan kimsenin dünyası, hayatı aydınlanır tatlanır. İyi işler yapmanın huzuru, kötülüklerden kaçınmanın rahatlığı ona ayrı bir saadet getirir. Allah'a itaat, beraberinde ana-babaya, büyüklere, devlete, millete saygı ve bağlılık, küçüklere sevgi canlılara, yaratıklara ilgi getirir. Kul hakkı, hayvan haklarından Yaradan'ın hakkına kadar, haklar ve vazifeler bilinir.

İnsanın ölüm karşısındaki tutumunda en önemli rol dine düşmektedir. Ahiret inancı, sadece ceza-ı mükâfat olarak değil, aynı zamanda insanın içindeki ebedi duygusuna cevap vermek bakımından da önem taşımaktadır. Suçlardan kurtulup ebedi bir kurtuluş, rahatlığa ulaşma, cennet gibi büyük bir nimete kavuşma, Allah'ın rızasını elde etme ideali insanda ümit ve arzu doğurur, dünyanın ızdırap ve sıkıntılarına karşı tahammül verir. Geçici dünya heves ve arzuları, aslında insan ruhunu tatmin etmediğinden, din ona en yüksek ve ulvi zevkler, manevî hazlar kazandırır. İnsanın ruhen yükselerek kemal bulması, onun yaratılışının gayesidir⁹⁶.

2.1.2. Arvasî'de Din Kavramı

Arvasî, dine büyük önem vermiş, onunla ilgili yazılar yazmış, nitekim: "Din Nedir?⁹⁷" ve "Din Kavramı ve Tavırları"⁹⁸ başlıkları altında yazmış olduğu yazılarında din kavramı üzerinde durmuştur. Arvasî'ye göre, yeryüzünde "din" adı ile anılan pek çok inanç gurubu mevcut bulunmaktadır. Din kavramı kafamızda ve vicdanımızda açık ve berrak bir tarife kavuşturulmadığı takdirde, gerçekte din olmadığı halde, "din sanılan" birçok batıl inanç ve fikirlerin sebep olacağı "kavram kargaşalığı" tehlikeli boyutlara varacaktır.

⁹⁶ Bkz. M. Şemseddin(Günaltay), *Tarih-i Edyan, (Dersaadet 1339)*,s. 39-50; O. Cilacı-M.Aydın, *Dinler Tarihi*, Konya 1980, s. 19.

⁹⁷ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, c 1, s. 56.

⁹⁸ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, c 3, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2008, s. 238.

Her düşünür kendi dininin ekseni etrafında dinin yorumunu ve tarifini yapmış, çıkış kaynağı hakkında fikirler ileri sürmüştür. Zira "dinin mahiyeti" etrafında düşünürken Batılı sosyologlar ve psikologlar, aralarındaki ihtilafa rağmen genel olarak Hristiyanlık kültüründen etkilendiklenmişlerdir. Ayrıca Arvasî, birçok ünlü ilim ve fikir adamının da peşin ve acele hükümleri bulunabileceğinden dolayı, ünlüler diye, bir insanın bütün düşünce, fikir ve hükümleri doğru sayılamayacağı görüşündedir⁹⁹.

Yine Arvasî, dinin mahiyetini yorumlarken onu, din psikolojisinin yaklaşımından hareketle açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca bir sosyolog olması nedeniyle sosyolojik yaklaşımları da göz önünde bulundurmuştur. Onun araştırmalarına göre, dinin kaynağını düşünürler şu şekilde açıklamaya çalışmışlardır.

S.Freud, "çocuklardaki dinî duygu ve heyecanları" kendi sistemine uygun olarak "oedip kompleksi" (anaya karşı duyulan aşk) ile açıklamaya çalışır¹⁰⁰. Bunun yanında ünlü psikanalist A. Adler, aynı meseleyi "eksiklik kompleksi" (complex inferiorite) ile açıklamak ister. Ona göre çocuk güçsüzdür ve bu haliyle güçlü kimselere hayrandır. Çocuk için, ilk güçlülük sembolü babadır ve o babasında olağan güçler vehmeder.

Görüldüğü gibi bu düşünceler, Hristiyanlığın teslis inancından esinlenmiştir. Bu duygu çocuğu, zamanla "baba-Tanrı" kavramına doğru götürür. Nitekim ünlü Fransız yazarı V. Hügo, dindar bir Hristiyan olarak şöyle konuşur: "Çocuk babasına bakar ve Tanrıyı düşünür" ve daha niceleri de öyledir¹⁰¹.

Netice itibarıyla Arvasî'ye göre, İslam Dünyası'nda yetişen ilim ve fikir adamlarından beklenen şey, İslam'ın ışığında bir din psikolojisi geliştirerek, bir fitrat dinî olarak İslamiyet'in insan ruhunun derinliklerindeki köklerini araştırıp gün yüzüne çıkarmaktır.

Arvasî, "Dinin Birleştirici Rolü" isimli yazısında ateistlerin görüşlerini açıklar. Ateistlere göre: "Dinler, işlerini bitirmiş, görevlerini tamamlamış, yeniden varlık ve hayat bulması mümkün olmayan müesseselerdir. Günümüzde dinin birleştirici ve

⁹⁹ Arvasî, *Hasbihal*, c 2, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2008, s. 380.

¹⁰⁰ Geniş bilgi için bkz. Bedri Katipoğlu, *Din Psikolojisi Açısından Freud Psikanalizi ve Din*, Özden Ofset, İzmir, (Birinci Baskı), 1991, s.56; Kerim Yavuz, *Psikanalizde İlk Dini Gelişmelerin Değeri*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1987, s. 42.

¹⁰¹ Arvasî, *Hasbihal*, c 5, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2008, s. 381.

bütünleştirici değeri de kalmamıştır. Aksine, din, çeşitli çatışmaların başlıca kaynağı durumuna gelmiştir"¹⁰².

Arvasî, yazısını, ünlü sosyolog Auguste Comte'un bir sözü ile bitirir:

*"İnsanlığın evriminde en önemli amil, daima din olmuştur. Her devirde insanları birbirine bağlamaya hizmet etmiş, dolayısı ile topluma düzen, denge, sağlık vermiştir. İnsanlığı bu krizden, kargaşalıktan kurtarmak istersek, ona bir din bulmak lazımdır"*¹⁰³

Eğitimci-yazar olduğu kadar din ve din eğitimi sahasında çalışmalar da yapan Arvasî, dinin anlam ve önemi ile ilgili yazılarında Henry C. Link'in Çağımızda Dine Dönüş isimli kitabından alıntılar yapmıştır. Dinin insan şahsiyeti üzerinde etkin rol oynadığını ileri süren ve bu konuda araştırmalar yapan psikolog Henry C. Link, Amerika'da on bin kişi üzerinde yapılmış olan anket ve test çalışmasında ortaya çıkan sonucu, şu şekilde değerlendirmektedir:

"Bu projenin özel danışmanlarından biri olan ben, aynı zamanda yapılan on bin araştırmanın planlanması ve istatistik olarak gözden geçirilmesinden sorumluydum. Bu on bin kişiye toplam olarak 73.226 psikolojik test yapıldı ve her birinin özel hayatı geniş bir biçimde kaydedildi. Bu sıralarda sözü edilen kişilerin hayatlarında dinin öneminin farkına varmaya başladım. Özel hayatımdaki tecrübelerimle bu muazzam proje sayesinde mümkün olabilen kültürel sonuçları karşılaştırabilme imkânı bulabildim. Raporda yayınlanmayan keşiflerden biri de, dine inanan veya bir mezhebin kilisesine devam eden kişilerin bunu yapmayanlardan önemli ölçüde daha kuvvetli, sağlam bir şahsiyete sahip oluşlarıydı.

Dine dönüşüm mirasyedi bir oğlun ateşli veya duygusal bir dönüşü değildir. Ne yazık ki bu oldukça şuurulu bir dönüştür. Bu ne bütün dindar kişilerin tamamıyla kabul edebileceği bir şeydir, ne de ben bunu böyle düşünüyorum. Benim din fikrim bazı dinî mezheplerin kabul etmediği unsurları da kapsamaktadır.

Bununla birlikte özetleyebildiğim kadarıyla dinden kastettiğim sonsuz bir varlık olarak Tanrı ya inanmayı, On Emir'de ve İsa'nın hayatında açıklanan ilahi ahlâk düzenine inanmayı ve her ne kadar kusurluysa da kiliseyi ilimden daha yüce dinî

¹⁰² Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 131.

¹⁰³ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s.132.

*gerçeklerin ve akıldan daha değerli ahlâk değerlerin aracısı olarak kabul etmeyi kapsamaktadır*¹⁰⁴.

Henry Link, dinleri birbirleri ile karşılaştırmaktansa, daha önce küçümsemiş olduğu dinî değerlerin keşfinin önemli olacağı düşüncesindedir. Kişiler üzerinde yaptığı test ve araştırmalardan edinmiş olduğu tecrübelerle ve psikoloji ilmînin keşifleri sunucunda Link, insanlığın huzurlu yaşamasının yegâne amilinin din olacağı kanaatindedir. Link, manevî ilimleri, fizikî ilimlerin beşeriyete sağladığı büyük yarara rağmen, daha ön planda tutmaktadır¹⁰⁵.

Kişilerin daha verimli bir hayat yaşamalarını sağlamaya çalışan ve toplumlaşma sürecinin sağlıklı olması yönünde kişileri sürekli tavsiyeleri ile uyaran Henry Link kapitalist ortam nedeniyle dinden uzaklaşan kişilerin dine olan ihtiyaçlarını keşfetmiş, kişileri yakın incelemesinden ve problemlerini Amerikan hayatının belirgin karakteristik etkilerini yansıttasından ilham almıştır. Netice itibariyle, Link, kişilerin ancak herhangi bir dinî ideale sahip olmalarıyla ruhsal doyuma ulaşacaklarını ileri sürmektedir.

Arvasî'ye göre, ateistlerin ve dine karşı olanların burada yapmak istedikleri iş, sadece bir propagandadır. Din, güçlü ve etkili varlığı ile onların başarılarını engellemektedir. Dine ve bilhassa İslamiyet'e düşmanlıkları bundandır. Toplum ve ferdin huzurlu yaşamında dinin rolünün etkisi, şüphesiz tartışılmaz bir konudur. Oysa dine karşı olanların kendileri de biliyorlar ki, bütün bu propagandalarına, hatta baskı, zulüm ve işkencelerine rağmen, "din" ve bilhassa İslamiyet, fonksiyonel ve dipdiri bir müessesedir ve kitlelerin bütünleşmesinde, karşı çıkılmaz bir güce sahiptir.

2.1.2.1. İnsanın Fıtratı ve Din

Arvasî, muhtelif yazılarıyla dinî duyguyu açıklamaya çalışmıştır. Biz de, bu yazılarından hareketle insanın fıtratında mevcut bulunan din duygusunu izah etmeye çalışacağız. Sosyologlar, dini, sosyal bir müessese olarak incelerken, psikologlar, bu konuyu ferdileştirmekte, onun beşer fıtratında mevcut olan köklerini araştırmaktadırlar". Esasen dinin hem içtimaî, hem de beşerî fıtrata uyan yönleri bulunmaktadır¹⁰⁶. Zira

¹⁰⁴ Henry C. Link, *Çağımızda Dine Dönüş*, Çev.: Nahit Oralbi, Dergah Yay., İstanbul 1979, s. 21.

¹⁰⁵ Henry C. Link, *Age*, s. 21.

¹⁰⁶ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 3, s. 270

Peygamberimiz bir hadislerinde, *"Her doğan fıtrat-ı selime ile doğar. Sonra anne ve babasının tesiri ile Yahudi, Hristiyan ve Mecusi olurlar"*¹⁰⁷ diye buyurmaktadır.

Yukarıdaki hadisten anlaşıldığı gibi, insan fıtraten din duygusuna sahip olarak dünyaya gelmektedir. Söz konusu olan din duygusunu ortadan kaldırmak, yok etmek, insanın içinden söküp atmak mümkün değildir. Bugüne kadar bu tür girişimler netice vermemiştir. Yüzeysel olarak, şeklen yok olduğu sanılsa bile, kişilerin kalbinde dinî duygular ve arayışlar saklı kalmıştır. Daha önce söylenildiği gibi, din inkârı mümkün olmayan sosyal bir realitedir.

Din, fitrî olarak insanın yaratılışında vardır. Bu gerçeği, Kur'an-ı Kerim şöyle beyan etmektedir: *"Ey Muhammed! Hakka yönelerek kendini Allah'ın insanlara yaratılışta verdiği dine ver. Zira Allah'ın yaratılışında değişme yoktur: işte dosdoğru din budur, fakat insanların çoğu bilmezler"*¹⁰⁸.

Arvasî, "İnsanın Fıtratı ve Din" başlıklı yazısında bu konu üzerinde durmuştur. Ona göre, insan, yaratılışı icabı "muvahhid"dir, yani, O, tabiatı ve kâinatı yaratan "Bir Yaratıcı" arar. Fıtrat gereği bu arayış, neticesinde de bazen cemiyet ortamından etkilenererek politeizme kaydığı olur. Oysa cemiyet ve çevrenin etkisiyle politeizme (çok tanrıcılık) kayan insanları hariç tutarsak insanların geneli yapı itibarıyla daha çok "muvahhid (monoteist)" bir karakterde olduklarını görürüz¹⁰⁹

İnsan, Allah'ı fıtratı ve tabiatı icabı aramaktadır. "Allah'ı aramak" ve "gerçek dine ulaşmak" bir arzu ve irade olarak insanın fıtratında vardır. İncanın fitrî bir olgu oluşu, yani insanın, insan olmasının doğal sonucu olarak sahip olduğu ve doğuştan getirdiği bu duygunun farklı tezahürleri hep olagelmıştır. İnsan bu ihtiyacını tarihin her döneminde şu ya da bu şekilde gidermeğe çalışmıştır¹¹⁰.

Allah'a ihtiyaç insanın tabiatından ve fıtratından kaynaklandığı için bazı fikir adamlarının din duygusu temeline koymak istedikleri hiçbir amil beşeriyeti tatmin etmemektedir. Çünkü mesele, tamamı ile insanın fıtratı ile ilgilidir¹¹¹.

Arvasî, yazısının devamında şunları yazmaktadır:

¹⁰⁷ Müslim, Sahih, Kader, 6.

¹⁰⁸ Rum Suresi, 30. ayet, ayrıca bkz., Nahl Suresi, 123. Ayet; Yunus Suresi, 105-106.

¹⁰⁹ Arvasî, *Hasbihal* c 6, Bilgeoğuz yay., İstanbul 2008, s. 308.

¹¹⁰ Kemal Polat, *Beş Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*, T.D.V. Yay., Ankara 2008, s. 222.

¹¹¹ Arvasî, *Hasbihal* c 6, s. 310.

"Âdemoğulları, Allah'ı varlığını sezmekte, bilmekte ve fakat O 'nu idrak ve tasavvur edememektedir. Böyle bir şey yapmaya kalkıştığı zaman, ister çocuk, ister yetişkin olsun, ya "antropomorfizme (insan suretine sokmaya)", ya "animizme (tabiatın ve eşyanın canlı olduğu düşüncesine)" düşmekte, idrakini eşyadan ve eşya ile ilgili "illüzyonlardan (idrak hatalarından)" kurtaramamakta, itibarı bir "tanrı fikrine" saplanmaktadır. Böylece, insanoğlunun kafasında, "gerçek Allah" yerine objektif ve sübjektif "sahte tanrılar" teşekkül etmektedir. Oysa yüce dinimize göre, bunlar birer mahlûkturlar"¹¹². İslamiyet, bu tür "şirk" sayılabilecek kavramların oluşumuna karşıdır.

Arvasî'nin açıklamalarından da anlaşıldığı gibi, insanoğlunun fizyolojik ve psikolojik gereksinimlere ihtiyaçları vardır. İnsanların nasıl yeme,içme, giyim, kuşam ve barınma gibi ihtiyaçları varsa, zihinsel, duygusal ve inançsal ihtiyaçları da vardır. Üzerinde durmuş olduğumuz dinî inanç ancak bir yaratıcı ya inanmakla, O'na teslim olmakla giderilebilir. İnanma duygusu da mide gibi insanda doğuştan vardır. Biyolojik yapımızın devamı için midemize bir gıda maddesi koymak zorunda isek, inanma duygumuza da bir inanç sistemi (din) koymak zorundayız. Yoksa manevî yönümüz ruhsal çöküntüye uğrar; böylece manevî değer ve sorumluluklardan yoksul diğer canlıların durumuna, hatta onlardan da aşağıya inebiliriz¹¹³.

2.1.2.2. İnsanın Yalnızlığı ve Din

Beşeriyet tarihi boyunca, insanoğlu, gerek fert olarak ve gerekse cemiyet olarak bunalımlı ve sıkıntılı günler geçirmişlerdir. Bu sıkıntı maddi olmaktan ziyade, ruhi bir haldir. Kendini dünyaya kaptırıp, eşyayı ön planda tutan insan, ihtirasları yüzünden maddede ve tabiatda doyum aramakta buna ulaşamayınca da sıkıntıya düşmektedir. Zira Kur'an-ı Kerim'de: *"insanoğlunu, zorluklara katlanacak şekilde yarattık"*¹¹⁴ diye buyrulmaktadır.

Arvasî'ye göre, insanlığı bu sıkıntılardan kurtaracak tek amil, ilim ve sanatla birlikte dindir. Çünkü insanın ruhu, "sonsuzluğa" ve "ölümsüzlüğe" vurgundur; o, kendi organizmasını bir "ten kafesi" ve dünyayı bir "mahpes" gibi görür, yine o, yüce ve mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği gibi, Allah'a muhtaçtır ve Allah'a

¹¹² Arvasî, *Hasbihal* c 6, s. 311.

¹¹³ Hasan Çelikkaya, "Öğretmen Adaylarının Din Eğitimi İhtiyacı", *Din Eğitimi Araştırmaları*, S:2, 1995, s. 18.

¹¹⁴ Beled Suresi, 90. Ayet.

ulaşmadıkça da bu duygu derinleşir¹¹⁵. İnsanın muhtaç olduğu "Allah inancı" ve dinin esasları verilmezse, beşeriyet bunalımlara itilmîş olur¹¹⁶.

Kişilerdeki bunalımları, inanç eksikliklerine dayandıran Arvasî, yazısının devamında şunları dile getirmektedir:

*"Şunu kesin olarak bilmek gerekir ki, Allah'ı unutanlar, gerçekte kendilerini unuturlar. Yani, kendi insanlıklarından, insanlık şerefinden, insan olmanın haysiyetinden ve sorumluluğundan habersiz kahlılar. Kendilerini sefil, perişan ve rezil bir hayatın içinde billurlar"*¹¹⁷.

Arvasî, "kişinin özgürlüğü ve cemiyet sorumluluğu" konusunu çoğu yazısında işlemiştir. Hürriyet ve disiplin sınır anlayışında insanlara cemiyet ahlâkını vermeye çalışmıştır.

Konumuzla bağlantılı olarak şunları söylemektedir:

*"Bazıları, insanı "mutlu kılmak" için, onu "başiboş bırakmayı" uygun bulmuşlar ve buna, kendi akıllarınca da "özgürlük" demişlerdir. Onlar sanmışlardır ki, insanı bunaltan şey, "içtimaî baskılar" ve "dinî ve ahlâkî sansürdür. Oysa ilim adamları ve araştırmacılar aksini ispat etmişlerdir. Artık herkes görmektedir ki, dinî ve ahlâkî sansürden kaçan cemiyetler, daha fazla bunalıma düşmüştür. Nitekim bu tür ülkelerde müntehirlerin, akıl ve ruh hastalarının ve suça yönelenlerin çizdiği grafik dehşet vericidir"*¹¹⁸. İnsanın başiboş bırakılmayacağını, bundan bin dört yüz yıl önce Kur'an-ı Kerim beyan etmiştir¹¹⁹.

Arvasî' nin aşağı yukarı bütün yazıları Kur' an-ı Kerim ayetlerini açıklar mahiyettedir. Bu görünümüyle bir nevi, ayetlerin dinî yorumunu yapmaktadır. Bunu yaparken de muhtelif yazılarında din psikolojisini, din sosyolojisini ve din felsefesini ihtiyaç duyduğunda işlemiş, fert ve cemiyet anlayışına açıklamalar getirmiş ve her yazısında, konu ile ilgili mutlaka ayet ve hadisleri delil olarak göstermiştir. Fakat hadislerin kaynaklarını göstermediği için, araştırmacılar açısından güçlükler zuhur ettiği ifade edilmiştir.

¹¹⁵ Fatır Suresi, 15.Ayet.

¹¹⁶ Arvasî, *Hasbihal* c 2, s.379.

¹¹⁷ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 378.

¹¹⁸ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 379.

¹¹⁹ Kıyamet Suresi, 36. Ayet: "İnsanoğlu kendisinin başiboş bırakılacağını mı sanır?"

2.2. ARVASÎ'DE DİN ANLAYIŞI

Canlılar arasında yalnız insanoğludur ki, kendisine verilenlerle yetinmeyip sürekli bir şeylerin arayışı içinde kalmıştır. İnsanoğlunun içindeki bu önüne geçilmeyen bilinmeyişi keşfetme ve ötesi görme iştiağı, netice olarak, onu ilahî bir gücün varlığına inanmaya sevk eder. Bu ilahî güç, onun ufkunda çeşitli şekillerde tecelli etmiş ve âdemoğlunu kontrol altına almıştır. İnsanoğlu bu ilahî gücün ulviyeti karşısında acizliğini ifade etmek için değişik yollara 'başvurmuş, O'nun gücünü bazen bir ateşte, bazen ayda, güneşte, asırlık bir ağaçta ve çeşitli şekillerde aramıştır. Netice olarak, ilahî kudretin vahiyleriyle düşünce ufkunu genişleten insanoğlu, yaratıkların da bir yaratıcısı olduğu idrakine vararak, aciz kudretiyle O'nu göremeyeceğini keşfetmiş ve bu ilahî güce sığınma ihtiyacını hissetmiştir.

Bugün yeryüzünde, din adı ile anılan pek çok inanç gurubunun mevcut olduğunu söyleyen Arvasî, din kavramı'nın, kafamızda ve vicdanımızda, açık ve berrak bir tarife kavuşturulmadığı takdirde, gerçekte doğru olmadığı halde, din sanılan birçok batıl inanç ve fikirlerin sebep olacağı kavram kargaşalığının, tehlikeli boyutlara varacağını altını çizerek.

"Biz din derken, saf ve berrak manası ile İslamiyet'i kastediyoruz." diyen Arvasî, yüce ve mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'e göre: " Allah indinde hak din, İslam'dır. Kitap verilenler, ancak kendilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki ihtirastan dolayı ihtilafa düştüler. Kim, Allah'ın ayetlerini inkâr ederse, şüphesiz ki, Allah, hesabı çabuk görücüdür"¹²⁰. Ayet-i kerimesinden hareketle şu anda yeryüzünde mevcut olan dinlerin İslamiyet hariç bozulduklarını ve batıl dinler durumunda olduklarını ifade eder.¹²¹

Dinin çok-tanrıcılıktan tek-tanrıcılığa doğru tekâmül geçirdiğini iddia eden görüşler, inançlarımıza aykırıdır. Din açısından tarih, peygamberlerin savunduğu "Bir Allah" inancı ile toplumların aşağı yukarı her devirde edindikleri "sahte tanrıların" arasındaki savaşı ifade eder. Her devirde "sahte tanrılar yontan" toplumlar ve bu sahte tanrıları kırıp atmaya çalışan peygamberler veya onların izlerinden giden kadrolar hep mevcut olmuştur. En son peygamber, şanlı kurtarıcımız Hz. Muhammed (S.A.S)'dir (O'na selam olsun). O'nun tebliğ ettiği din ve bize tevdi buyurduğu mukaddes ve yüce

¹²⁰ Al-i İmran Süresi, 19. Ayet.

¹²¹ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 49.

Kitabımız Kur'an-ı Kerim, dünya var oldukça, varlığımıza, iman, aşk, ahlâk ve aksiyonumuza yön verecektir¹²².

Arvasî, din, ancak peygamber tebliğleridir ve kaynağı ilahi vahye dayanır der. O, dinin, bizzat Allah'ın açtığı kurtuluş yolu olduğunu, seçilmiş, üstün yaratılışlı birer insan olan peygamberlerin; muhteşem idraklerine vahiy yolu ile geldiğini ve onların da bize tebliğ ettiklerini söyler. Din, sadece Peygamber tebliğlerinden ibarettir. Toplumlarda bünyesinde doğan inançlar ve filozofların düşünceleri din olamaz yahut bunlara din adı verilemez"¹²³.

Bütün peygamberler, değişmez bir inanç sistemi olarak İslamiyet'i, yani onun özü olan "kelime-i tevhidi", Allah'tan başka ilah olmadığı prensibini tebliğ etmiş ve savunmuşlardır.

Bütün peygamberler, sürünün ve yığınların vicdan ve idrâkini, objektif ve sübjektif tanrıların, insanlara musallat olan ve tanrılık iddiasına kalkışan zalimlerin köleliğinden ve istibdadından kurtarıp mutlak varlık olan Allah'a yöneltmeye çalıştılar.

İslamiyet'te kelime-i tevhit, objektif ve sübjektif hiçbir varlığı Tanrı edinmemek üzere, insanın kafasını, gönlünü ve vicdanını mutlak varlık olan Allah'a döndürmek demektir, insanın kafasına, gönlüne, vicdanına ve hayatına tasallut eden (baskı kuran) bütün sahte tanrıları, mabutları ve putları yıkmak ve insana hürriyet getirmektir. Arvasî'nin daha önceden de belirttiği üzere, İslamiyet'te hürriyet, Allah'tan başka ilah kabul etmemek demektir¹²⁴.

"Din samimiyyet ister yalan üzerine gerçek bina edilemez" diyen Arvasî, bununla beraber, tarihte "sahte din kurucusu" olduklarını iddia edenlerin de bulunduğunu ifade eder. Fakat o'na göre din, iman, ihlâs, aşk ve doğruluk istediğinden "sahte peygamberlerin" ve suni din kurucularının" foyası kısa zamanda meydana çıkmıştır.

Arvasî'ye göre, gerçek din, bütün bozuk dinleri, bütün batıl inançları ve bütün sahte tanrıları yıkan, insanları objektif ve sübjektif uydurma mabutların pençesinden

¹²² Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 5.

¹²³ Arvasî, "Din Kavramı ve Tavrılar", *Türk İslam Ülküsü* c 3, s. 214.

¹²⁴ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 76.

kurtaran, “Allah'tan başka ilah yoktur” diyerek bir mutlak varlık olan Allah'a yönelmeyi öğreten dindir¹²⁵.

“Din fonksiyonel ve dipdiri bir müessesedir ve kitlelerin bütünleşmesinde karşı çıkılmaz bir güce sahiptir” diyen Arvasî, Dinin insanlara ruh ve güç veren hayat kaynaklarından biri olduğunu belirtir. O'na göre, Türk milleti dinini canından daha aziz bilir ve bütün tarih boyunca bunu çeşitli vesilelerle ispat etmiştir¹²⁶. O, Müslümanların, inançlarının bir çatışma noktası haline getirilmesini istemediklerini ifade eder.

Arvasî, insanların dinin getirdiği gerçeği anlamada, ilahî mesajları yorumlamada ve peygamber tebliğlerini idrakte ve yaşamada çok farklı hareket ettiklerini, âlemşümül gerçeği daima özlemiş olmalarına rağmen, kendi idraklerinin sınırına gelip dayanmış çok defa itibarî değerlerle yetinmek zorunda kalmış olduklarını söyler. O, insan idrakinin yetersizliği ve farklılığının âlemşümül gerçeği ihmal ve inkâr etmeye bahane olamayacağını, İslam dinine göre her insanın Allah'ı aradığını belirtir. Arvasî'ye göre, insanın idraki, Allah'ı beş duyusu ile aramaya ve zihinde tasavvur etmeye kalktığı zaman açık veya gizli putperest durumuna düşer¹²⁷.

Arvasî, “Allahtan başka ilah yoktur” cümlesinin bize insanlık haysiyetimizi öğreten, bize Allahtan başkasına rükû ve secde etmememizi bildiren bizi objektif ve sübjektif putların boyunduruğundan kurtaran muhteşem bir terkip olduğunu ifade eder. O, bu muhteşem cümlenin, bütün sahte mabutların sahte tanrıların, insanları alçaltan sahte dinlerin, inançların, felsefelerin, kanlı diktatoryaların ölüm fermanı olduğunu söyler. Ona göre bu bütün insanların başına sahte tanrılar ve inançlar musallat etmek isteyenlerin korkulu rüyası olacaktır¹²⁸.

Arvasî, insanın dinî hayatında ana-baba, evlat sevgisi ve izlerine rastlanabileceğine inanır, insanın insanlarla ve tabiatla ilişkilerinin dinî hayat bakımından önemli olduğunu savunur. Ona göre din, âlemşümül bir gerçek olarak kendi gerçekliği içinde ele alınmalı, onu, şu ya da bu cemaatin yapısına göre saptırmak değil, istinat ettiği âlemşümül ihtiyaçlara göre değerlendirmek gerekir.

¹²⁵ Arvasî, *Hasbihal* c 3, s. 279.

¹²⁶ Arvasî, *İlmi Tavır ve Ötesi*, Burak Yay., İstanbul 1998, s.128.

¹²⁷ Arvasî, *Hasbihal* c 4, s.191.

¹²⁸ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 55.

Arvasî, insanlığın gerek fert gerekse cemiyet olarak Allah'ı inkar edemediğini, onların kıldıkları, inkar ettikleri şeylerin bizzat “yaratan” değil, tanrı diye vehmettikleri tasavvurlar olduğunu söyler. Ona göre, insan gerçekten Allahı aramakta fakat kendi idrakini kolay kolay “sahte mabutların “tasallutundan kurtaramamaktadır. Bu durumu gören İslam âlimlerinin insanlığa Allah'ı ispat etmek yerine, eline “La (yokluk) süpürgesini” alarak idraklere ve vicdanlara musallat olan sahte mabutları temizlemeyi tavsiye ettiklerini söyler¹²⁹.

Arvasî, “kişinin dini akli kadardır”¹³⁰ diyerek, Allahın bizleri, dine zarar verecek ham softaların ve kaba yobazların ahmaklığından ve kendi küfrünü hakikat sanan ve dinde “yenilik” iddiasıyla dini tahribe yönelen cahillerden korumasını ve bizleri İslam'ın bütün zamanları ve mekânları aşan ebedi yeniliği içinde yepyeni sentezler ve mesajlarla akıp giden değişmez hakikate ulaştırmasını temenni eder.

Arvasî, “din afyondur” diyenlere cevap olarak dini, yaşamlarına yansıtan insanların daha mutlu olduklarını, daha bir huzur ve sükûn içerisinde yaşadıklarını söyler. O, inanan insanların inanmayan insanlara göre daha Müşvik ve daha merhametli olduklarını, daha çok sorumluluk duygusu taşıdıklarını ayrıca beden ve ruh sağlığı bakımından daha dengeli davranışlar sergilediklerini belirtir¹³¹.

“İslam'da din, itibarî, millî, mahallî veya beynelmilel bir değer değildir. İslam, bütün zaman ve mekanların dinî olarak alemşümüldür” diyen Arvasî, alemşümü (üniversal) kavramı ile beynelmilel (international) kavramının birbirine karıştırılmaması gerektiğini belirterek, bu kavramlar arasındaki farka dikkat çeker. O'na göre, Alemşümü, bütün zaman ve mekan için geçerli olan bir hakikat; beynelmilel ise, belli bir zaman ve mekan zarfında milletlerin aralarında uymayı kararlaştırdıkları veya gerçekleştirmek istedikleri değişebilir norm ve müesseseleri ifade eder”¹³².

“Kur'an-ı Kerim'in muhatabı, herhangi bir kavim, zümre ve sınıf değildir. O, bütün alemlere ve bütün insanlara hitap eder” diyen Arvasî, Yüce Kitabımız'da sık sık “Ya! Beni Ademe” (Ey! Ademoğulları) ve “Ya! Eyyühennasü” (Ey! İnsanlar) hitabına rastlandığını belirtir.

¹²⁹ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 3, s. 292-303.

¹³⁰ Arvasî, *İlm-i Hal*, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2008, s. 5.

¹³¹ Arvasî, *Hasbihal* c 5, s. 146.

¹³² Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 56.

Kur'an-ı Kerim'in Kalem Süresi'nin 52. ayetinde belirtildiğine göre, "O, (yani Yüce Kitabımız) ancak âlemlere zikir (ve nasihat)dir". Yine yüce Peygamberimiz, Alemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Nitekim Kur'an'da "Biz, Seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik" buyrulur.

Arvasî, İslamiyet'in, herhangi bir kavmin ve ırkın tekelinde olmadığı gibi, herhangi bir sınıf, zümre, aile ve partinin de tekelinde olmadığını belirtir. O, İnanan herkesin bu dinden olduğunu, hiç kimsenin bir mümini dininden çıkaramayacağını; Müminlerin, inandığı sürece Müslüman olarak kalacaklarını ifade eder¹³³.

Hiç kimse dini kendi inhisarına alamadığı gibi, hiç kimse de "Yüce Allah'ın tamamladığı" dinimizi kendi menfaatleri istikametinde tevil ve tefsir edemez¹³⁴ diyen Arvasî, hele, yüce dinimizi, "asrın idrakini" bahane ederek saptırmaya kalkışmanın çok büyük bir hata olacağını ifade eder. O, Kimsenin, İslamiyet'i ve Kur'an-ı Kerim'i "kurtarma" davasına kalkışmaması gerektiğini vurgular. İslamla kurtulma yolunu seçmelerini tavsiye eder.

Arvasî, İslam dininde bir "ruhban" veya "din adamı" sınıfının olmadığını, esasen hiçbir peygamberin, dinin emirlerini sadece bir zümreye münhasır olmak üzere tebliğ etmediğini söyler. O'na göre, din âlemşümül bir davettir ve herkes Allaha muhtaçtır. Din asla bir "meslek" değildir, bütün insanları bağrına basar.

İslamiyet'te ruhbanlık yoktur. Ancak, dini dosdoğru anlayan, anlatan, yaşayan ve yaşatan müminler vardır. Peygamberimiz, bunları kendi varisleri kabul eder. Bu sebepten İslam dünyasında mektepler ve medreseler, din adamı ve ruhban yetiştirmez, din Müminleri ve mümin kadrolar hazırlamaya çalışır. Bu kadrolar, Kitap, Sünnet, İcma-i Ümmet ve Kıyas-ı Fukaha ile teçhiz edilmiş ve tasavvuf yolunun büyüklerini ve esprisini gönlünde taşıyan birer "alperen" durumunda olmalıdır¹³⁵.

Hıristiyanlıkta aslî günah gereği insan düşmüş bir konumdadır ve tanrıya tek başına yükselmesi düşünülemez. İsa da tanrı kabul edildiği için bir nevi aşkın olmaktadır. İslamiyet'te ise her hangi bir şeyin ya da kişinin tanrıyla ilişkilendirilmesi

¹³³ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 68.

¹³⁴ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s.71.

¹³⁵ Arvasî, *Sahte dindarlar Sahte Laikler*, Burak Yay., İstanbul 1997, s. 48.

yasaklanmıştır. Hz. Muhammed(s.a.s)'in bile kendisi sadece Allah'ın sözcüsü olarak görülür¹³⁶.

Arvasî: “İslamiyet, Allah ve Resülü'nün dinîdir. İnanan herkese açıktır. Her renkten, her milletten, her sınıf ve zümreden bir insan, hiç kimseden müsaade almaksızın ve bir merasime tabi olmaksızın bu dine girer. Hiç kimse, bir Müslüman'ı dinînden “aforoz” edemez. İslamiyet ne bir meslek, ne de bir partidir. O, bütün müminlere -şartları içinde- aynı sorumlulukları yükleyen Allah ve Resülü'nün yoludur”¹³⁷.

Peygamberimiz, bir insan olarak, bir anadan ve babadan doğacaktı ve yine aynı zaruretlerle bir kavmin içinde bulunacaktı diyen Arvasî'ye göre, O'nu, herhangi bir kavmin, ırkın, ailenin ve zümrenin dar kalıpları ve sınırları içinde hapsedmeye çalışmak, yüce dinimizle ve Mukaddes Kitabımızla çatışmaya düşmek olur.

Arvasî, Müslümanı şöyle tanımlamaktadır: “ Müslüman, sahte tanrıları ve tasavvurları, dışındaki ve içindeki makam ve mevkilerden indirerek sadece mutlak varlık olan Allaha doğru vicdanında ve gönlünde yol alan kimsedir”¹³⁸.

İslamiyet, yalnız, mutlak varlık olan Allah'a ibadeti emrettiğinden, İslam'da “mihrap” boş bir mekândır. İslam'ın mabedinde ve mihrabında bir obje, bir tasavvur veya sembol yoktur.

Arvasî: “İnsanların hayatında ilmin, güzel sanatların ve dinin çok önemli yeri vardır. Kültür ve medeniyetler, bunlarsız olamaz. Üstelik bunların yerine başka müesseseler de ikame edilemez. Yani, ilim sahası ilimsiz, estetik sahası güzel sanatsız, din sahası da dinsiz kalmaz”¹³⁹ diyerek dinin insan hayatındaki önemine vurgu yapar.

“İlim, sanat ve din, insanoğlunun bütün bilgi ve faaliyetlerini özetler” diyen Arvasî, insan için geçerli olan üç eğitim alanının olduğunu belirtir. O'na göre, bunlar: “İlim eğitimi, sanat eğitimi ve din eğitimidir”. İlim objektif gerçeğin, sanat sübjektif gerçeğin, din de mutlak gerçeğin peşindedir der¹⁴⁰.

Bu üç mefhum inkâr ve ihmal edildiği zaman: “Bu sahalar boş kalmaz ama soysuzlaşır. İlmin yerini şarlatanlık, güzel sanatların yerini iptidailik ve çirkinlik, dinin

¹³⁶ Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, Salkım Söğüt Yay., Ankara 2008, s. 40.

¹³⁷ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 75.

¹³⁸ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 78.

¹³⁹ Arvasî, “Dinin Yerine Başka Bir Müessesesi ikame Edilemez”, *Hasbihal* c 2, s. 372.

¹⁴⁰ Arvasî, *Kendini Arayan İnsan*, Burak Yay.,(Üçüncü Baskı), Ankara 1980, s. 234.

yerini istismar ve boş inançlar doldurur. Böylece sadece kültür ve medeniyet çökmekle kalmaz, fert ve cemiyet planında insan işe yaramaz duruma düşer.

“İslam Dünyası'nın bu derecelere düşmemesi ve yıkılmaması için, aydını ve halkı ile bütün müminlerin, tıpkı ataları gibi, ilme, güzel sanatlara ve dine sarılarak kendini en ileri hamlelere hazırlaması gereklidir” diyen Arvasî: “ Herkes bilmelidir ki, bizim kültür ve medeniyetimizi ayakta tutan bu üç sütundur”¹⁴¹ ifadesiyle de konunun önemine parmak basar.

Arvasî, dinî konularda çok vehim sahibi olduğunu söyler, hainlerin İslam dinine, özellikle de ehl-i sünnet çizgisine yönelik çok büyük tahrip çalışmaları olduğunu ifade eder. Özellikle İslam toplumlarındaki Hz. Peygamber sevgisini yok etme çalışmalarının bariz olarak bazı kitaplarda yer aldığını bize göstererek bu şüpheciliğini izah etmeye çalışan Arvasî, Eğer, Müslümanların kafasında ve gönlünde bu sevgi azalır ve Allah'ın şanlı Resulü hakkında şüphe ve istifhamlar oluşturulursa, o zaman İslam'ın yaşanır olmaktan çıkacağı planlarının yapıldığını söyler. Böylece, İslam'ın sadece bir felsefî birikim olarak kalacağını, özellikle batılların, Türk milletindeki Kur'an ve peygamber bağlılığını yok etmedikçe huzura kavuşamayacağını vurgular¹⁴². Arvasî, bütün Türk gençliğini bu konuda uyarmamızın hayati öneme haiz olduğunu ve İslam'dan asla taviz vermememiz gerektiğini sık sık dile getirmiştir.

Arvasî'nin din anlayışını daha iyi anlayabilmemiz için, İslamiyet'in vazgeçilmez bir unsuru olan Tasavvuf hakkındaki düşüncelerine değinerek konunun daha iyi anlaşılmasını istiyoruz.

Ehl-i Tarik bir aileye mensup olan Seyyid Ahmet Arvasî, tasavvuf konusunda kaleme aldığı yazılarında büyük ölçüde İmam-ı Rabbani'nin "Mektubat-ı Rabbani" adlı eserinden faydalanmış. Ayrıca faydalandığı eserler arasında, İmam Gazali'nin "El-munkız" ve "İhya-yı Ulümü'd-Din", Abdulhakim, Arvasî'nin "Tasavvuf Bahçeleri", Sühreverdi'nin "Avarifü'l-Maarif"ini sayabiliriz¹⁴³.

Bu konudaki görüşlerine giriş olarak, “Hasbihal” adlı eserinde yer alan “Şeriat ve Tasavvuf” adlı yazısını aynen naklediyoruz:

¹⁴¹ Arvasî, “Dinin Yerine Başka Bir Müessese İkame Edilemez”, *Hasbihal*, c 2, s. 373.

¹⁴² Arvasî’de Din Anlayışı, 01 Ocak 2010, <http://www.haberajanda.com.tr>.

¹⁴³ Kuvancı, Age., s. 111.

İslam tarihinden ve İslami kaynaklardan öğreniyoruz ki, “Şeriat” ve “Tasavvuf” kelimeleri, daima iki mukaddes kavram olarak kabul edilmişlerdir. Gerçi, bu kavramlar üzerinde, doğru ve sağlam açıklamaların yanında, yalan ve yanlış bir sürü yorum yapılmış ve müminler aldatılmak istenmişse de gerçek din âlimleri, daima konuyu aydınlığa çıkarmış ve her türlü istismarı önlemeyi başarmışlardır¹⁴⁴.

O halde, biz de bu kavramların İslam dinindeki gerçek yerlerini tayin etmeye çalışalım. Şunu kesin olarak bilmek gerekir ki, yüce ve mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'de buyrulduğuna göre, Şeriat bir dinî emirler nizamıdır. İşte bu konuya ışık tutan ayet-i kerime mealî: “Sonra (Habibim) seni (din) emr(in)den bir-şeriatın üstüne memur kıldık. O halde, sen ona tabi ol. Bilmezlerin heva (ve heves)lerine uyma”¹⁴⁵

İslam âlimlerinin bildirdiklerine göre, Şeriat islam'ın temel kaynaklarınca (Kitap, Sünnet, İcma-ı Ümmet ve Kıyas-ı Fukaha ile) ortaya konan, Müslümanların yapması ve yapmaması gereken işleri bildiren sistemdir. İslam dininde akaid (temel inançlar) ve fıkıh ilmî (müminin yaşayışını düzenleyen ilim), hep şeriat kavramı içinde mütalaa edilir. Kısaca şeriat, bir müslümanın, inançlarını ibadetlerini, yaşayışlarını ve hareketlerini mürakebe eden sistemdir.

Meşhur Ahmet Cevdet Paşa ve arkadaşlarınca hazırlanan "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye" adlı kitabında Fıkıh ilmî şöyle tarif edilir: "Fıkıh ilmî ise şeriat ilmînin meselelerini bilmektir. Fıkıha ait meseleler, ya ahireti ilgilendiren emirler durumunda olup, ibadet hükümleridir yahut dünyayı ilgilendiren münakahat ve ukubet gibi bölümlere ayrılır". (Bkz. a.g.e. s. 21, madde: 1, baskı: Hicri 1308, kısmen sadeleştirilmiş olarak)."

Tasavvuf ise, dinin sınırları içinde kalmak şartı ile samimi bir aşk, vecd ve heyecan ile dinin özüne, sırlarına ve zevkine tam bir edep olgunluğu ile ulaşma gayretini ifade eder. Yüce ve mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'de mukarrabin (Allah'a yakın olanlar) olarak övülen ve Allah'ın veli kulları olmakla sıfatlanan kişiler, işte dinimizde böylece yücelen kimselerdir¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Arvasî, *Hasbihal* c 4, s.186.

¹⁴⁵ Casiye, 18. ayet

¹⁴⁶ Kuvancı, *Age.*, s. 111.

Yüce ve mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'de tasavvufa işaret eden pek çok ayet-i kerime vardır: "kalbler, ancak Allah'ın zikri ile tatmin olur"¹⁴⁷ Şimdi onlar, Allah'ın dinînden başkasını mı arıyorlar? Hâlbuki göklerde ve yerde ne varsa, hepsi de ister istemez O'na boyun eğmiştir. Sonunda da O'na döndürülüp götürüleceklerdir"¹⁴⁸, "Gökleri ve yeri yoktan var eden O'dur"¹⁴⁹, "Hepinizin dönüşü, ancak O'nadır. Allah evveldir, ahirdir, zahirdir ve batındır"¹⁵⁰, "Göklerde ne var, yerde ne varsa, hepsi de Allah'ı tesbih etmektedirler"¹⁵¹

Büyük İslam âlimi ve velisi İmam-ı Rabhani Ahmet Faruki Hazretleri şöyle buyururlar: "Allah'ın varlığı, her hayrın her kemalin kaynağıdır ve her güzelliğin başlangıcıdır"¹⁵².

İslam'a göre, tek ve mutlak varlık sadece Allah'tır. Diğer varlıklar, itibari (rölatif) ve geçici hüviyette olan fani yaratıklardır. Maddi, manevi bütün varlık tezahürleri "Kitab-ı Ekber" olan kâinatımıza serpilmiş faaliyetlerden ve mesajlardan ibaret olup Cenab-ı Hakk'ın sıfatlarının tecellileridir¹⁵³. Bütün varlığın sahibi, bütün hayati kıpırdanışların kaynağı O'dur, fakat beş duyumuzla idrak ettiğimiz veya tasavvur ettiğimiz hiçbir şey o değildir. Sadece O'nunla var olan ve O'nunla varlıkta duran, O'nun eserleridir.

Eserde müessir aranır, sezilir, ancak, hiçbir eser O değildir. O, bize "şahdamarımızdan daha yakın" ve fakat "idrakimize sonsuzca uzaktır". Yaratıkları tanrılaştırmak ise küfürdür, "şirk"tir¹⁵⁴.

Görüldüğü üzere, Şeriat ve Tasavvuf kavramları İslam'ın tevhid şuuru içinde, ayrılmaz ve tezatsız bir bütünlük ifade etmektedirler.

"Tasavvuf, kal ilmi değil, bir hal ilmidir. Onu sözle anlatmak mümkün değildir, o, ancak, yaşanır"¹⁵⁵ diyen Arvasî, tasavvufun gayesini de şöyle açıklar:

¹⁴⁷ Rad suresi, 28.Ayet.

¹⁴⁸ Ali- İmran suresi, 183. Ayet.

¹⁴⁹ Enam suresi, 101.Ayet.

¹⁵⁰ Hadid suresi, 3.Ayet.

¹⁵¹ Saff suresi, 1.Ayet.

¹⁵² Gmş Bilgi için bkz. İmam-ı Rabhani Ahmet Faruk Serhendi, *Mektubat-ı Rabbani*, Çev., Abdulkadir Akçiçek, c 1, Mektub, , Merve Yay., s. 515.

¹⁵³ Din-ahlak-tasavvuf, 09/03/20011, www.ulkuocaklari.org.tr.

¹⁵⁴ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 68.

¹⁵⁵ Arvasî, "Şeriat veTasavvuf", *Hasbihal* c 4, s. 176.

“Bu yolun üstadları buyururlar ki, 'Tasavvufun gayesi, kötü ahlâktan, maddi-manevi düşük vasıflardan arınmak, iyi ahlâk ve üstün vasıflarla donanmaktır.’ Nitekim Sevgili Peygamberimiz'in “Ben, üstün ahlâkı tamamlamak için gönderildim” diye buyurmalarından dinde asıl maksadın yüksek ahlâkı tamamlamak olduğu anlaşılır. Bunun için tasavvufta esas olan, her işte, her yer de, her kayıt ve şartta tam manası ile Sevgili Peygamberimize uymaktır. Yani, açık ve gizli her türlü faaliyetinde, yaratılmışların en üstünü olan Allah Resulü'ne bütün gerçeği ile varis olmaktır.

Tasavvufun gayesi, kısaca, en üstün Peygamberin ahlâkını kazanmak ve ilahi ahlâk ile sıfatlanmak ve şer'i emirleri ve amelleri kolaylıkla ve rahatlıkla yerine getirebilmektir¹⁵⁶.

Arvasî'nin Tasavvufun konusu ve metodu hakkındaki görüşleri de şöyledir:

“İslam Dünyası'nda Tasavvuf bir ilimdir. Günümüz ilim anlayışı içinde mütalaa ettiğimiz zaman da durum pek değişmemektedir. Günümüz fikir adamları, umumiyetle üç türlü ilimden söz ederler. Bunlar:

1. Kanun koyucu ilimler (Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji, Sosyoloji, Psikoloji).
2. Kaide koyucu ilimler (Teoloji, Hukuk, Ahlâk ve Estetik)
3. Tasvirici ilimlerdir. (Tarih, Coğrafya, Jeoloji, Antropoloji vs.).

Böyle olunca, hiç çekinmeden söyleyebiliriz ki, tasvirici yönü bulunmakla birlikte, tasavvuf, din ilminin (Teolojinin) bir kolu olarak kaide koyucu ilimlerden biridir ve her ilimde olduğu gibi, kendine mahsus bir konusu vardır.

İslam mütefekkirleri, ilimleri konusu itibarı ile üçe ayırmışlardır. Birincisi: Konusu, Allah olan ilim; ikincisi, konusu, insan olan ilim; üçüncüsü de konusu, insandan gayri bütün yaratıklar olan ilimler.

Görüleceği üzere, Tasavvuf, konusu bizzat Allah olan ilimdir. "İslam Dünyası'nda yetişen Ehl-i Sünnet Yolu'na bağlı pek çok ilim adamı Tasavvuf konusunda kitaplar yazmışlardır. Bunlar, yazıları ile ispat etmişlerdir ki, Tasavvuf, tamamı ile İslamî kaynaklıdır. Bu büyük ilim adamlarından öğrendiğimize göre, Tasavvuf, başlı başına bir şer'i ilim olup nefis ile mücadele ve muhasebe esnasında, bu

¹⁵⁶ Arvasî, “Tasavvufun Gayesi”, *Hasbihal* c 4, s. 177.

yolda meydana gelen zevk ve vecd hallerinden, bir zevkten diğer bir zevke yükseliş keyfiyetinde ve bunlara dair ıstılahların açıklanması konusundaki kelimadan ibarettir"¹⁵⁷.

Arvasî'ye göre, Yüce dinimizin ve ondan kaynaklanan Tasavvufun bazı hükümlerine benzer sözlere, başka din ve felsefelerde de rastlamamız mümkündür¹⁵⁸. Bu durumun, onları oradan aldığımız manasına gelmez. Unutmamak gerekir ki, yanlışlar içinde kıvranan bazı kişi ve zümreler, bazen doğru ve güzel olan şeyler de söylerler. Onun için İmam-ı Gazali El-munkız adını verdiği eserinde buyurur ki: "doğru, hangi ağızdan çıkarsa çıksın, bizim için de doğrudur." Mesela, Hristiyanlar da ahiret gününe inanıyorlar diye biz inancımızdan vaz mı geçelim? Bütün beşeriyetin sözlüğünde ilah kelimesinin karşılığı var diye, biz kelimeyi kullanmayacak mıyız? İslam'da Şeriatın da, Tasavvufun da temelinde yatan iman prensibi: "Allah'tan başka ilah yoktur" hükmüdür. İslam' da Tevhid budur.

Araştırmamızda her ne kadar Arvasî'nin din anlayışı ve diğer inançlara bakışı varsayılmış olsa da eserleri ve hakkında yazılanlar incelendikten sonra Arvasî'de hak din sadece İslam dini olup, ondan önceki ilahî dinlerin hükmü ise tahrif edildikleri için ilahîlik vasfını yitirmiş, İslam diniyle birlikte de yürürlükten kalkmışlardır. Arvasî, din diye tarif edilen birçok algının bırakın din olmayı, insanlara dünyevi mutluluk verebilecek yapıya bile sahip olamayacaklarını ifade eder.

2.2.1. Din ve Vicdan Hürriyeti

“Herkesin inanıp kabul ettiği din ve mezhebin ayin ve ibadetlerini serbestçe kabul edebilmesi ve bu hususta hiçbir müdahaleye, hakaret ve işkenceye maruz kalmama manasına gelen, din hürriyeti bizde ilk defa 1839'da “Gülhane Hattı Hümayunu” ile tesis ve 1856 tarihli meşhur Islahat Fermanı ile teyit olunmuştur”¹⁵⁹

Bazı kimselere göre, bir memlekette; ibadet yerleri, o dinlerin mensuplarına açık bulunuyor ve kimse bir din tutmaya ve tutmamaya zorlanmıyorsa, o memlekette din hürriyeti vardır. Bazılarına göre de bu ifade, müşahitleri aldatmak için bazı kanunları süslemektedir¹⁶⁰.

¹⁵⁷ Arvasî, "Tasavvuf Tamamı ile İslamî'dir", *Hasbihal* c 4, s. 182.

¹⁵⁸ Arvasî, "Beşerin Fıtratı ve Tevhid Kavramı", *Hasbihal* c 4, s. 194.

¹⁵⁹ Ali Fuat Başgil, *Din ve Laiklik, Yağmur Yay., İstanbul 2009*, s. 15.

¹⁶⁰ Age., s. 138.

Din hürriyeti, dindar vatandaşların, din bahsinde, haiz oldukları haklardan her birini serbestçe, korkusuz ve endişesizce kullanmalarını ve her birinin serbestçe faydalanmalarını gerektirir. Din müessesesinin dayandığı hakların, bugün ehemmiyet itibariyle, başta geleni, hiç şüphe edilmez ki, (Öğretme ve okuma-yazma, telkin etme) hakkıdır. Bugün herhangi bir memlekette din hürriyeti olup olmadığını anlamak için, göz önünde tutulacak ölçü budur. Yani, eğer (öğretip okutma-neşir yani yayına ve telkin etme) hakkı serbestçe ve dinin temel ahkâmına uygunu bir surette kullanılıyorsa, o memlekette din hürriyeti vardır. Kullanılmıyor da bu hak, resmi ve gayr-ı resmi, kanunî veya idarî bir baskı ve tehdit altında kalıyorsa, din hürriyeti yoktur. Din hürriyeti, bugün bilhassa, dinin yüksek ilimlerini, ilahiyat ve kelamiatını serbestçe okutup, öğretme ve dinî neşriyatta bulunma hakkının serbestçe kullanılmasıdır.

Dini öğrenim ve öğretim hakkını, şahsi kararlarla kısıma ve vatandaşın din hürriyetini bir takım entrikalı politika düşünceleriyle baskı altına almak; gerek Anayasa, gerekse hukukun yüksek prensiplerine aykırıdır.

Arvasî, eserlerinde yoğun bir şekilde, din ve vicdan hürriyeti, fikir ve düşünceyi beyan hürriyeti ve insan hakları konularını işlemiştir¹⁶¹. Ona göre, “hürriyet” insanoğlunun temel ihtiyaçlarından biridir. Hürriyetin zıddı “esaret”tir ve esaret iğrenç bir şeydir.

Akıllı bir cemiyet, çocuklarına ve gelişmekte olan genç nesillerine “hür olma” ve “hür yaşama” fırsatı verir diyen Arvasî, hürriyetlerin en güzeli de hiç şüphesiz “din ve vicdan hürriyeti” ile “fikir ve düşünce hürriyeti olduğunu savunur¹⁶².

“Vicdan hürriyeti” bir başka deyişle; “inanma hakkıdır”. Ancak, din ve vicdan hürriyetini birbirine karıştırmamak lazımdır. Din hürriyeti, bir nevi vicdan hürriyetidir, fakat vicdan hürriyeti, din hürriyetinden daha geniş olup, yalnız dinî değil, aynı zamanda herhangi bir siyasî, iktisadi veya felsefî akide ve kanaat serbestliğini de ifade eder ki; din hürriyeti yahut herhangi bir dinin akidelerine inanıp bağlanma hakkı, vicdan hürriyetinin bir nevi ve hususi bir şeklidir¹⁶³.

Arvasî, din ve vicdan hürriyetini, 1982 Anayasası’nın 24. Maddesine ve İnsan Hakları Beyannamesi’nin 18. ve 19. maddelerine dayandırmaktadır.

¹⁶¹ Gnş bilgi için bkz., Arvasî, *Hasbihal* c 4, s. 219; *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 383.

¹⁶² Arvasî, *Sahte Dindarlar ve Sahte Laikler*, s. 72.

¹⁶³ Cemal Anadol, *Türkiye’de Din ve Vicdan Hürriyeti*, s. 22.

Bu konuyla ilgili anayasal kurallar, “Kişinin Hakları ve Ödevleri” başlıklı bölüm içinde “Din ve Vicdan Hürriyeti” başlıklı 24. Maddede yer almaktadır. Bu maddenin dördüncü bendi şöyledir:

Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.

İnsan Hakları Beyannamesi’nde bu hak ve hürriyetler şöyle ifade edilir:

“18. Madde: Her şahsın fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır. Bu hak, din ve kanaat değiştirmek hürriyetini, dinîni ve kanaatini, tek başına veya topluca, açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle izhar etmek hürriyetini gerektirir.

19. Madde: Her ferdin fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak, olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle izhar etmek hürriyetini gerektirir fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir”¹⁶⁴

Ayrıca Arvasî, Türkiye’de Anayasa ve Kanunlar, din ve vicdan hürriyetini teminat altına aldığını ve kanunların din eğitim ve öğretimini serbest bıraktığını söylemekte ve bu tezlerini şu yasalara dayandırmaktadır:

1- “Maarif Vekaleti, yüksek dinîyat mütehasısları yetiştirmek üzere darülfünunda bir ilahiyat fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemat-ı dinîyyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için de aynı mektepler küşat edecektir” (3 Mart 1340 (1924) tarih ve 430 Sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanuni, Madde 4).

2- “Çocuğun dinî terbiyesini tayin ana, babaya aittir. Ama babanın bu husustaki hürriyetini tahdid edecek her türlü mukavele muteber değildir. Reşit, dinîni seçme/de hürdür” (17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilen ve 4 Nisan 1926 tarihinde 339 Sayı ile neşredilen Türk Kanun-u Medenisi, Madde 266).

3- “Diyanet İşleri Başkanlığı, İslam dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda cemiyeti aydınlatmak ve ibadet yerlerini

¹⁶⁴ Arvasî, *Hasbihal* c 4, s.223.

yönetmek ile görevlendirilmiştir” (TC. Anayasası 154. Madde ve 633 Sayılı ve 22 Haziran 1965 tarihli kanun).

4- Herkes, vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kamu düzenine veya genel ahlâka veya bu amaçla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dinî ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz. Din eğitimi ve öğretimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerinde kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır.” (1961 TC. Anayasası, Madde:19) ¹⁶⁵.

Arvasî, 17 Aralık 1988 tarihinde “21. Asra Girerken Türkiye’de Çağdaşlaşma, Demokrasi ve İnsan Hakları” başlığıyla vermiş olduğu son konferansında, İslamiyet’in din ve vicdan hürriyeti konusuna yaklaşımını tarihî olarak anlatmış ve devamla şu görüşlere yer vermiştir:

“Ülkemizde, demokrasi yolunda güzel ve sağlam adımların atılmaya başlandığı bir dönemde gerçektende anayasamız ve hukuki mevzuatımız yeni baştan gözden geçirilmelidir. Devlet ve millet bütünlüğü tehlikeye düşürülmeden fikir ve düşünce, din ve vicdan hürriyetini kısıtlayıcı engeller ortadan kaldırılmalı, Türk insanı da taahhüt edildiği (!) üzere Batı standartlarına göre hürleştirilmelidir. Bunlar yapılırken ülkenin şartları çok yönlü olarak tespit edilmeli, demokrasimiz kavga üzerine değil, barış temeli üzerinde güçlenmelidir. Onun için, din ve fikir hürriyeti ile vicdan hürriyeti konusuyla, bunların partileşmesi, terör ve anarşiye paravan yapılması meselesi birbirinden ayrılmalıdır Bunun yanında millî vicdanı yaralayıcı çifte standartlara asla izin verilmemelidir. Yani, fikir ve kanaatlerin bazılarına hürriyet getirirken diğer kısmını mahkûm etmemelidir.

Din ve vicdan hürriyeti kolay kolay ele geçmeyen bir hürriyettir. Fikir hürriyet de öyle. Demokrasiler gerçekten bu temel üzere otururlar. Bir ülkede fikir ve düşünce, din ve vicdan hürriyeti yoksa hiçbir hürriyet yoktur. Nitekim Batı’da uzun süren din ve mezhep kavgalarından, devlet ve kilise boğuşmalarından sonra Doğu Bloku ülkeleri hariç bütün Batı Avrupa ülkeleri fikir ve düşünce, din ve vicdan hürriyeti konusunda tam bir uzlaşmaya varmış, dolayısıyla kendi cemiyetlerini ve vatandaşlarını huzura kavuşturmuşlardır.

¹⁶⁵ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 385.

Demokrasiye inanmış Batı Avrupa insanı için; ister devlet İngiltere, Danimarka ve Norveç gibi laik olmayıp resmi bir din ve mezhebe bağlı olsun; ister Fransa, İtalya ve Almanya gibi laik olsun mutlaka insan hakları evrensel beyannamesinde belirtildiği üzere fikir ve düşünce, din ve vicdan hürriyetini tanımak, geliştirmek ve uygulamak zorundadır. Bu ülkelerde barış içinde hareket etmek şartıyla her türlü bilim ve felsefî inanç, görüş ve düşünce kendini serbestçe ifade edebilmekte ve sesini hep duyurabilmektedir. Kimseye farklı görüş, karar ve inançlarından dolayı ayrı bir muamele yapılmamaktadır. Onlara göre her türlü dinî inanç, felsefî görüş sahibi insanlar arasında suç unsuru şeyler çıkabilir ama mücerret olarak bir fikir ve inanç suçu kabul edilemez. Yani, kişiler fikir ve inançlarından dolayı suçlanamazlar. Batı Avrupa ülkelerinde, çok özendiğimiz Batı medeniyetinde kişi dinîni ve kanaatini tek başına veya topluca açık olarak veya özel suretli öğretim tatbikat, ibadet ve ayinleri izhar suretini kullanırken asla rahatsız edilemez, takibat altına alınamaz, sorguya çekilemez, istismarcılıkla itham edilemez, gericilik ve rejim düşmanlığıyla damgalanamaz. Batı Avrupa ülkelerinde Din eğitimi alabildiğine serbesttir. Bu dünyada hiçbir basın ve yayın organı, hiçbir siyaset ve devlet adamı dinî gelişmeler karşısında paniğe kapılıp rejimin tehlikeye maruz kalmakta olduğunu iddia edemez. Çünkü böyle bir çıkış din ve vicdan hürriyetine baskı ve müdahale sayılmaktadır¹⁶⁶.

Görüldüğü gibi Arvasî, din ve vicdan hürriyetinin birçok dünya ülkesinde hiçbir kısıtlama olmadan uygulandığını, bizim ülkemizde de uygulandığında devlet rejimi için bir tehlike oluşturmayacağını altını çizer.

2.2.2 Din Eğitimi

Günümüz dünyasında büyük bir hızla gelişen bilim ve teknik, dinin insan hayatındaki önemini daha da arttırmıştır. Hızlı sanayileşme ve hayat standardının ekonomik yönden yükselmesiyle insanların süratle kavuştuğu refah ve mutluluk manevî alandaki boşluğu gideremeyince, özellikle Batı'lı toplumlar psiko-sosyal, yönden çeşitli krizler yaşamaya başlamışlardır. Bu gün bu toplumlar ihmal edilen manevî gelişime yeniden canlılık kazandırabilmek için dinin gücünden faydalanma yollarını aramaya koyulmuşlardır.

¹⁶⁶ Bektaş Atmaca (Derleyen). "Rahmetli Seyyid Ahmet Arvasî'nin En Son Konferansı, Konu: 21. Asra Girerken Türkiye'de Çağdaşlaşma, Demokrasi ve İnsan Hakları", *Ufuk Çizgisi Dergisi*, S: 4, Ocak 1990, s.10.

Din eğitimi eğitim sistemimiz içinde önemli bir yer tutmaktadır. Din eğitimi eğitimin ayrılmaz bir parçası olup, eğitim faaliyetleriyle iç içedir. Bu yüzden hem örgün hem de yaygın eğitim sistemimiz içerisinde yer almaktadır. Ancak Arvasî, bunun daha çok sistemsiz, plansız bir şekilde yürütüldüğünü ifade eder. Hâlbuki dinî değerler, Türk milletinin vicdanında yer etmiş ve hayatını şekillendirilmiştir. Bu yüzden vaazların, sohbetlerin, köy odalarındaki konuşmaların merkezini hep bu değerler teşkil eder. Sahabi cenkleri, evliya menkıbeleri, Yunus Emre ilahileri bu meyanda hala söylene durmaktadır¹⁶⁷.

Ona göre din fitridir, dolayısıyla din eğitimi insanın temel haklarından. Ve bu eğitim fert ve toplum açısından gereklidir. Çünkü bu eğitimle sadece tabii bir hak yerine getirilmemekte, aynı zamanda ferdî ve toplumun sağlıklı bir şekilde gelişimi de temin edilmektedir. Bireyler bu yolla hem vicdanî bir derinleşme, yücelme kazanır hem de sorumluluk duygusu edinirler.

Arvasî din ve din eğitimi konusunda da özgün fikirlere sahiptir. O'na göre, insanın ve hayatının değerini ve üstünlüğünü, ancak güçlü bir Allah inancı getirir. Hayata anlam verir. İnsana bir hesap şuuru kazandırır. Bu, fert ve toplumları huzura, refaha götürecek emin yolu, ilkeleri verir. Sevgiyi, ilişkilerde toleransı, kabulü, başkasının derdiyle dertlenmeyi sağlar. Dolayısıyla pek çok problemin doğmasını önler ve çoğu rahatsızlıkları da çözüme kavuşturur.

Dini, böyle anlayamayanlar, uzun yıllar ülkemizi din eğitiminden mahrum bırakırlar. Bu yüzden pek çok problemlerle karşı karşıya kalırız. Anne-baba katilleri, evlat katilleri, hırsızlık, mafya, devlet malına hıyanet gibi çoğu problem bu ihmalin neticesidir. Çünkü insanın manevî bir boşluğa sürüklenmesi değerlere olan bağlılığının yıkılmasıyla başlar. Bu, giderek hiçliğe iter insanı. İşte bütün yıkım vicdani kontrolün tamamıyla kaybıyla boy gösterir.

Din eğitiminin ihmali, yanlış inançların, sapkınlıkların doğumunu da hazırlar. Bu halk açısından olduğu kadar, fert ve devlet açısından da tehlikeli bir durumdur. Çünkü bu durumda din, açık gizli birtakım art niyetlilerin eline geçer. Bu tehlikeye dikkat çeken düşünürümüz, devletin dine, kayıtsız kalmamasını, ciddi, samimi, güçlü sağlam bir din eğitimi kurup, geliştirilmesini tavsiye eder.

¹⁶⁷ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 381-382.

O, bu konuda şunları ifade eder:

“Kesin olarak iddia ediyoruz ki, gerçek, güçlü, sağlam, samimî ve ciddi bir din eğitiminden ve onu destekleyen müesseselerden mahrum bırakılan bir ülkede dinî hayat da, cemiyet de, devlet de büyük zarar görür. Devlet, kendi cemiyetine ve kendi sosyal müesseselerine sahip çıkmazsa, o zaman "sahte mürşitler" ve "din tüccarları" piyasayı doldurur. İşte o zaman "politikacı" bu sahayı istismar eder. Gençler ve kitleler, mukaddes dinin saf ve berrak kaynaklarından uzak kalır, din adına yalan yanlış batılların pençesine düşer.

Dinî hayatımızı kurtarmanın ve cemiyeti yeniden aynı inanç ve ahlâk değerlerinde toplamanın ve Türk-İslâm medeniyetini yeniden diriltmenin yolu, samimi, ciddi ve yeterli bir din eğitiminden geçer”¹⁶⁸.

Arvasî, bu konuda en büyük görevi devlete yükler ve bunu şöyle ifade eder:

“Din eğitimi hem temel insan hakları olması hem de tüm dünyada anayasalarda yer almış olması dolayısıyla devlet için bir yükümlülüktür. Hâliyle devlet, bir bakıma ideolojik saptırmalarla dinî eğitimi ihmal edemez, onun yer altına çekilmesine göz yumamaz ve onu cemaatlere bırakamaz. Azınlıklar, dinî eğitim ve öğretimlerini cemaatler yoluyla yapmaktadırlar. Bu, onlar için doğrudur. Ancak Türk milleti'nin din eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetiminde olmalı, dinin istismarı önlenmelidir”¹⁶⁹.

Arvasî, bu konuda devletin, yanlış bir laiklik anlayışı yüzünden dinî eğitim-öğretimi ihmal ettiğini belirtirken, çoğu defa da baskı uyguladığı, geçerli ve yaterli desteği vermediği hususlarına parmak basar. Asıl olan, Diyanet İşleri Başkanlığı yoluyla işin ciddî, sağlam ve kurumsal bir yapıya kavuşturulması sahaya ilişkin kadroların mutlaka ciddî, nitelikli elemanlardan seçilip yetiştirilmesi gerektiğini vurgular.

Ona göre din, mutlaka doğru anlaşılmalı ve anlatılmalıdır. Halk bu doğrultuda aydınlatılmalıdır. Ayrıca Eğitim Bakanlığı yoluyla da bu doğru din anlayışı her kademedeki okullarda verilmeli, çocuklarımız Kur'an eğitiminden mahrum edilmemelidir¹⁷⁰.

¹⁶⁸ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, c 1, s. 435.

¹⁶⁹ Arvasî, *Hasbihal*, c 5, s. 377-378.

¹⁷⁰ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, c 1, s. 430-432.

Bugün din eğitimi, genel eğitim ve öğretim içerisinde vazgeçilemeyecek bir yere sahiptir. Din eğitiminin gereksiz olduğu düşüncesinin, ne kadar yanlış ve hatalı olduğunu zaman göstermiş ve bu tür düşüncelerin savunulduğu yıllar geride kalmıştır¹⁷¹. Artık günümüzde yapılması gereken en önemli görev, dinin asıl kaynaklarına dayalı, hurafelerden uzak bir din eğitimi ve öğretiminin temellerini hazırlamaktır.

Dinin özünden kaynaklanan sevgi hoşgörü ve müsamaha prensipleriyle oluşturulacak bir din eğitimi anlayışının aileden başlayarak, diğer din eğitimi kurumlarında da devam ettirilmesi hem inancın manevî desteğini hisseden insanların, hem de toplumun her kesimine kucak açan din eğitimcileri ve görevlilerinin yetişmesine zemin hazırlayacaktır.

2.2.3. Ahlâk Eğitimi

Ahlâk anlam itibarıyla, huyları, seciyeleri, insanın manevî yapısını belirleyen özellikleri ifade etmekle beraber, daima tekil bir kavram olarak kullanılmıştır¹⁷². Kelime anlamı ile huy, hâl ve hareket gibi manaları ihtiva eden ahlâk, insanda yerleşmiş olan bir karakter yapısını ihtiva etmektedir ki, bu yönüyle fertlerin iradi hareketleriyle ilgilenen bir alan olmaktadır¹⁷³. Bu bakımdan ahlâk dürüst bir kişinin psikolojisi olarak da nitelendirilmiştir. Zamana, toplum ve kültürlere göre değişiklik gösteren davranış yöntemlerine karşılık ahlâk, insanın duygularının bir düzene sokulmasıyla oluşmaktadır¹⁷⁴.

Arvasî, insanın duygularındaki bu düzensizliği, “insan çatışmalı bir canlıdır” yargısı ile ifade etmektedir. Ona göre psikanalistlerin “ego”, İslam’ın “ene” dediği şahsiyetimiz, bu çatışma ortamında oluşmaktadır. Ancak insanın istidatları kadar zaaflarını da iyi bilen İslam dinî, insanın çatışmalı yapısını ortaya koymakla birlikte, onun iradesini de harekete geçirmekte, onu bir ahlâk kahramanı olmaya teşvik etmekte, iyi ile kötü, hayır ile şer günah ve kusurlardan ötürü, asla ümitsizliğe düşmemesini tövbe ve istiğfarlarla yenilenmesini emretmektedir.

¹⁷¹ Cemalettin Perçemkaya, *Seyyid Ahmet Arvasî'nin Eğitim ve Din Eğitimi İle İlgili Görüş ve Önerileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), A.Ü.S.B., Erzurum 1999. s. 97

¹⁷² Mustafa Çağrı, *Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1985, s. 15.

¹⁷³ Recep Kılıç, *Ahlakın Dini Temeli*, T.D.V., Yay., Ankara 1992, s. 2.

¹⁷⁴ Kılıç, *Age*, s. 3.

Arvasî' ye göre psikolojik, sosyolojik ve metafizik bir problem olan ahlâk, insan hayatının en önemli konularından biridir ve sadece insan için vardır. Diğer canlıların hayatında düzen ve dayanışma bulunmasına rağmen, ahlâktan söz edilmesi mümkün değildir¹⁷⁵. Ahlâk konusunun şuur problemi ile iç içe olduğunu belirten Arvasî, şuurun bir otokritik olarak insanda irade ve sorumluluk fikrini oluşturduğunu, şuurun yokluğu halinde irade ve sorumluluğun da olmayacağını ifade etmektedir.

Ona göre şuur sahibi bir insan mükemmelleşmek iradesine de sahiptir. Ahlâkî davranış, şuurlu ve zaruri olan bir mükemmelleşme iradesidir¹⁷⁶. Şuur ile hareket eden insanlar bir ahlâk kahramanı olmasalar bile, mutlaka bir ahlâkî endişe taşımaktadırlar¹⁷⁷.

Arvasî, ahlâk felsefesinde pragmatizmin karşısında yer alarak ve “Mutlak iyi”nin aşkına iyiliği tercih etmeyi isteyerek Kant’ın ahlâk anlayışına yaklaşmaktadır. O, ahlâkın gücünün “evrensel ve mutlak olduğu ölçüde artacağı, “mahalli ve itibarı” olduğu ölçüde azalacağı düşüncesine sahip olmakla beraber, teorik bir ahlâkın başarı şansının olmayacağını, ahlâk eğitiminin ister istemez pratik olması gerektiğini savunmaktadır.

Ona göre filozoflar teorik bir ahlâk anlayışına bağlı oldukları halde, sosyologlar pratik ahlâkı, töreleri göstermektedirler. Ancak töreler gerçekçi, pratik ve etkili olmalarına rağmen dar ve mahalli kaldıkları sürece yetersiz kalmaktadır. Oysa insanların, hem gerçekçi, hem pratik, hem etkili, hem de evrensel bir ahlâk anlayışına ihtiyaçları vardır¹⁷⁸.

Genel olarak ahlâk duygusu, egomuz ile sosyal normlar arasındaki bir ahenk veya çatışmanın meydana geldiği heyecanları ifade eder¹⁷⁹ diyen Arvasî, ahlâkı, cemiyetin din ve töresinden bağımsız olmayan bir sosyal müessese olarak kabul etmektedir.

Arvasî, ahlâkın gücünü toplumsal, tarihi, sosyal vs. değişmelere karşılık binlerce yıl kendini koruyabildiğine¹⁸⁰ dikkat çekerek vurgular. Aynı şey din için de geçerlidir. Arvasî, tarih boyunca yaşayan, pek çok sahada önemli kişilerin

¹⁷⁵ Arvasî, *İnsan ve İnsan Ötesi*, Burak Yay., İstanbul 1988, s. 101.

¹⁷⁶ Arvasî, *İnsan ve İnsan Ötesi*, s.101-103.

¹⁷⁷ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü c 1*, s. 327-328.

¹⁷⁸ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü c 1*, s. 322-323.

¹⁷⁹ Arvasî, *Eğitim Sosyolojisi*, Bilgeoğuz Yay, İstanbul 2008, s. 125.

¹⁸⁰ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü c 1*, s. 330.

yetişmelerinde etkili olan ahlâk kaynaklarımızın bugün gündeme getirilip, çağa da ışık tutacak şekilde canlı kılınmasını talep eder¹⁸¹.

Arvasî, ahlâk eğitimi ve öğretiminde hayatî bir noktaya da parmak basar: Ona göre bu dersi verecek kadrolar öncelikle ahlâkı benimsemiş olmalı, yaşamalı ve yaşatma çabası içinde olmalıdır.

2.2.4. Aile Eğitimi

Aile, iki farklı cinsin hayatlarını birlikte sürdürme kararlarının gerçekleştirilmesiyle oluşur, bu birlikte yaşama isteğine, bunların çocukları da katılarak toplumun evlenme ve akrabalık kurumunun temelini oluştururlar.

Aile medenî bir ihtiyaçtır. İnsanı bireysencilikten kurtararak sosyalleştirdiği gibi, onu yalnızlık ve ruhî boşluktan da kurtarır. İnsana toplumun bir elemanı olduğu şuurunu verir, sorumluluk duygusu kazandırır. İnsanların kafasından aile yuvası kurmanın kutsallığı silinirse, insandaki bencillik artar, iki cins arasındaki münasebet cinsellik faaliyetlerine inhisar eder, bunun sonucu toplumdaki değerlerle alay edilir, disiplin ve ahlâk horlanır. Kısaca insanı insan yapan özellikler yavaş yavaş kaybolur.

Arvasî, aileyi sosyolojik açıdan incelemiş ve ailenin yaşadığı problemlerin çözümüne yönelik yararlı olabilecek fikirler geliştirmiştir. Ona göre, beden ve ruh sağlığı yerinde, millî ve çağdaş ihtiyaçlara uygun ölçüler içinde iyi bir eğitimden geçirilmiş, güçlü ve verimli bir istihdam politikası ile sosyal ve ekonomik hayatta bütünü ile başarıya ulaştırılmış bir nüfus gerçekten çok değerlidir¹⁸². İşte Türk toplumuna böyle bir nüfusu kazandıracak olan yegâne müessese ailedir. Ailenin mutluluğu ve sosyal hayatın huzuru, aileleri oluşturan kadın ve erkeğin bu vazife sorumluluk duygularının bilincinde olmaları oranında gerçekleşir¹⁸³.

Arvasî'ye göre ailelerin, görevlerini yerine getirmeleri demek ideal topluma ulaşılması demektir. Çağımızda en çok yakınılan durum aile kurumunun özünü kaybetmiş olduğudur. Bu gerçekten yola çıkılırsa ahlâka sığmayan, insanlıkla bağdaşmayan uygulamaların nedeni de ortaya çıkmış olur.

¹⁸¹ Arvasî, *Akı ve Gönül*, Burak Yay., İstanbul, 1999, s. 77.

¹⁸² Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 180.

¹⁸³ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 187.

Arvasî, aileyi çok boyutlu bir şekilde ele alır. Ona göre aile ilk terbiye yeridir. Çocuğun yetişmesinden sorumlu ilk kurumdur. Aile aynı zamanda sevgi, şefkat ocağıdır. Çocuklar, hatta insan en çok sevgiye muhtaçtır. Bu yüzden milletlerin geleceği ailelerin, sağlam, güçlü ve değerlerini yaşamasına bağlıdır.

Çözölmüş ailelerden ibaret milletlerin gelecekleri aydınlık olamaz. Dolayısıyla ailenin yaşayıp-yaşattığı değerler okullarda, toplumda ve devlette de geçerli olmalı, benimsenmelidir. Bizde eğitimimizin en büyük buhranı aile-okul-toplum ve devlet temelinde verilen eğitimin birbirlerini desteklemek yerine çatışkan oluşudur.

Arvasî bu çatışmanın mutlaka halli gerektiğini düşünür. Bundan devleti sorumlu tutar. Bu çatışma sadece eğitim alanında değildir. Toplumun ve hayatın her alanında hissedilmektedir. Bu çatışma modern kültür ile sahip olduğumuz Türk-İslam kültürü arasındadır.

Osmanlının son dönemlerinden itibaren yönümüzü döndüğümüz batı medeniyeti bize sadece teknolojisini vermedi. Kültürünü de aldık. Bu modern kültür sosyal hayatımızla, aile hayatımızla çatışma içine girdi. Biz bu çatışmadan olumlu bir yorum, anlayış ve yaşantı ortaya çıkaramadık. Hatta batı kültürünü tercih ederek onu öne aldık. Ama hala birçok alanda (eğitimde olduğu gibi) çatışma sürüyor bu konuda bu çatışmayı giderecek bir harita, yol çizmek isteyenlerde etkili olamıyor.

Arvasî, Okul-aile-toplum ve devletin zihniyet olarak çatışması çocukların/gençlerin sağlam karakterli olarak yetişmelerini engellediğini, Hâlbuki eğitimle yapılması gerekenler başında karakterin teşkili geldiğini söyler. O, karakterin de daha ziyade aileden kazanıldığını, öyleyse ailenin temel değerlerimize bağlı olmasının önemsenmesi gerektiğini ifade eder. Arvasî'ye göre, devlet, aileye zarar verici her tür faaliyetlerin önüne geçmeli, evlenmeyi teşvik edici önlemler almalı bu konuda gençlere maddi, mânevî imkânlar tanımalıdır¹⁸⁴.

Arvasî ailenin kutsal olduğunu ve eşitliğin de temelini teşkil ettiğine inanır. O, “Ey inananlar biz sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık”* ayeti kerimesinde ifadesini bulan olgunun eşitliği vurguladığını savunur. Kur'anın temeli bu anlayışın aynı

¹⁸⁴ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 3, s.107-109.

* Hucurat Suresi,19.Ayet.

zamanda kadın-erkek eşitliğini de dile getirdiğini ifade eder. Böylece İslâm'ın aileye, kadına verdiği önemin farkına varılması gereğine de işaret eder¹⁸⁵.

O, ailenin zayıflamasının pek çok problemi beraberinde getireceğini vurgular ve durumu şöyle özetler:

Aile aynı zamanda üretim ünitesidir. Hem biyolojik hem de iktisadî üretim bu ocakta yapılır. Böylece kendini ibadet zevk ve şuuru ile yuvasına vakfeden kadın emsalsiz bir iş yapmaktadır. Dehaları doğurmakta ve dehaları yoğurmaktadır¹⁸⁶.

2.2.5. Arvasî'de İlmihal Eğitimi

İslam dünyasında din öğretimi ve eğitimi genel anlamda, İslamiyet ile ilgili teorik bilgilerin verilmesi şeklinde müteala edilmıştır. Bu nedenle çocukları ve yetişkinleri ameli sahada ve itikadi sahada halkı bilgilendirmeye yönelik birçok kitap yazılmıştır. Yalnız bu durum, eğitim öğretim hadisesi olarak değil, dinî bilgilerin sunulması olarak tezahür etmiştir. Nitekim bu anlayışın sonucunda ilmîhallerle ilgili tedrisat şekilleri doğal olarak gelişmiştir.

Kısaca, namaz, abdest ve temel akaid bilgilerinin yer aldığı öğretici kitaplara verilen genel bir isim niteliği taşıyan ilmîhal eserleri, bir taraftan Kelam ilminin konusu olan İslam inanç esaslarını çok özet ve basite indirgeyerek, bir taraftan da Fıkıh'ın konusuna giren ibadet ve muamelata dair lüzumlu şeyleri ve kişinin iç dünyasını, ruh alemini düzenleyen, toplumsal uyumunu sağlayan daha çok Ahlâk ilmî ve Tasavvufun meşgul olduğu hususların bir kitap halinde sunulmasından ibarettir¹⁸⁷.

İlmihal eserleri, geniş halk kitlelerine dinî bilgiler vermek, onları ruhen yükseltmek, yetişmekte olan gençlere İslam'ı öğretmek ve yaşatmak, hatta bir ölçüde İslam'ı yaymak maksadıyla kaleme alınmışlardır.

İlmihalcilik geleneği, bizde Anadolu Selçukluları zamanında başlamıştır. Bu geleneğin din eğitimi ve öğretimi açısından önemini açıklamaya gerek yoktur. Yukarıda bahsedildiği gibi, “ilmîhaller, basitleştirilmiş dinî konuları içeren, bir müslümana hayatı boyunca lazım olacak nazar (itikadi) ve uygulamalı (amel) din bilgileri; ayrıca ahlâk

¹⁸⁵ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 153-155.

¹⁸⁶ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 166-167.

¹⁸⁷ Mikail Bayram, “Anadolu selçuklularının Günümüze Din Eğitimi”, *Türkiye Din Eğitimi, Semineri* 1 Ankara 1987, s. 51.

unsurları ihtiva eden eserlere denir. Bunlar bir taraftan İslam akaidini, dinimizin inanç esaslarını verirken, bir taraftan da fıkıh konusuna giren ibadet ve muamelata dair lüzumlu şeyleri ve tasavvufla birlikte ahlâk kurallarını insanımıza öğretirler. Bu bilgiler halka hitaben hazırlandıkları için dil bakımından da sade, akıcı ve anlaşılır bir dille yazılmışlardır¹⁸⁸.

Arvasî Konya’da öğretmenlik görevini sürdürürken şafi mezhebiyle şii mezhebini karıştırmaları diye büyüklerine mektup yazarak, Şafii mezhebinden Hanefi mezhebine geçmiştir. İlm-i Hal eserini de Hanefi mezhebine göre hazırlamıştır. Arvasî, her şeyden önce, görev itibariyle bir eğitimcidir. Eğitim sahasına kendini adanmış, çocukluğundan itibaren kendinden veya çevresinden gelen motivasyonla bu işe yönelmiş, şahsiyet sahibi bir insandır. Zira Arvasî, kendilerini ilme adanmış soylu bir aileye mensuptur. O, bütün hayatı gibi, mesleğini de Allah ve Resulü’nün hizmetine vakfetmiş olması nedeniyle, karşımıza idealist bir din eğitimcisi olarak çıkmaktadır. Yazılarında ve makalelerinde okuyucularını veya talebelerini, mesleği itibariyle sürekli bilgilendirme çabası içerisinde. İslami bilgileri, köşe yazılarıyla veya makaleleriyle okuyucularına sunmaya çalışmıştır.

Arvasî de, kendi yorumuyla “ilm-i hal” mefhumu üzerinde durmuştur¹⁸⁹. Arvasî, söz konusu kavramı şu ifadelerle açıklamaktadır:

- “İlm-i Hal, bir bakıma, bir müminin hayatını “beşikten mezara kadar” kuşatan İslami inançlar, emirler ve yasaklar nizamı demektir. Yani, bütün ihtişamı ile İslam Nizamında İslam terbiyesi...

- “İlm-i Hal, bir bakıma, bir müminin, “doğum öncesinden başlayarak ölüm sonrasına kadar”, bütün hayatını, İslami iman ve atmosfer içinde manalandıran yüce nizam demektir.

- “İlm-i Hal “ bir bakıma, mücerret insanın “yaratılışından ebediyetlere doğru akışına kadar bütün sırları kucaklayan ilim...

- “İlm-i Hal “ başta insan olmak üzere, bütün mevcudata, bütün mahlûkata, bütün ruhlar âlemine, meleklerle, cinlere ve her şeye İslam’ın getirdiği yepyeni bir bakış tarzı demek... “İlm-i Hal” bilmeyen, ne İslam’ı bilir ne de onun dünya ve kâinata bakışını...

¹⁸⁸ Agm., s. 53.

¹⁸⁹ Arvasî, *Doğu Anadolu Gerçeği*, s. 17.

- “İlm-i Hal” Yüce Allah’ın Şanlı Peygambere vahyettikleri... O’nun da bizlere “tebliğ” ettikleri herşey... Bir müminin bütün sorularına cevap veren İslami ilim...”¹⁹⁰

Arvasî, kitabı hazırlarken takip ettiği metodu hakkında ve kitabın ihtiva ettiği konularla ilgili olarak söz konusu eserinin önsözünde şu bilgilere yer vermektedir:

“Elinizde bulunan bu kitabın arkasında, binlerce ciltlik bir “kitaplık” var... Önce, dilimizde mevcut bulunan bütün “ilmîhal” kitapları gözden geçirilmîş, başta İmam-ı Azam, İmam-ı Gazali ve İmam-ı Rabbani Hazretleri olmak üzere, pek çok Ehl-i Sünnet vel-Cemaat yolunun büyüğüne ait eser ve bilgiler toplanmış Allah ve Resulü’nün emir ve ölçüleri, mümkün olan hassasiyetle takip edilmîş ve bütün bunlardan sonra, günümüzün sosyolojik, psikolojik, pedagojik ve fenni gelişmeleri de nazara alınarak bir senteze gidilmeye çalışılmıştır. Bu sentez yapılırken, İslam’dan asla ve kat’a taviz verilmemiş, Ehl-i Sünnet vel-Cemaat yolunun berrak aydınlığı, ısrarla takip edilmîştir¹⁹¹.

Arvasî, bu kitabı telif ederken, okuyucunun, hem “şeriat’ın”, hem “tasavvuf’un” dengesini bulmasını, yani, bir taraftan “şeriatı” öğrenirken diğer taraftan “tasavvuf’un” da zevkine varmasını amaçlamıştır.

Arvasî ilmîhal öğretimi konusunda bir hususa, bilhassa ehemmiyet vermiştir¹⁹². O, “Allah ve Âlemler” başlığı altında, varlığın mahiyeti nedir? Nereden gelip nereye gidiyoruz? İslam’da tevhid ve kesret, bir “Kitab-ı Ekber” olan kâinat nedir? gibi sorulara cevap ararken, “şeriat in çizdiği hudutlar” içinde kalarak “tasavvuf yoluna” baş vurmaya uygun görmüş, Tasavvuf çizgisini, bilhassa, İmam-ı Gazali ve İmam-ı Rabbani Hazretleri gibi din büyüklerine uygun tutmaya çalışmıştır. Daha sonra, “Yaratılmışlar âlemi” ile ilgili satırları yazarken, muasır ilmî gelişmeleri, yüce ve mukaddes kitabımız Kur’an-ı Kerim’in aydınlığında değerlendirmeye çalışmıştır.

Arvasî, İlm-i Hal kitabında en hayâtî İslamî bilgileri, “doğumundan ölümüne kadar insan”, “bir müslümanın 24 saati”, “bir müslümanın bir haftası” ve “ bir müslümanın bir yılı” başlıkları altında yazmış olduğu yazılarıyla konuları ehemmiyet sırasından çok, insan gelişimindeki sahaların aktüalitesine göre işlemiştir. Yani, insanı, “bebeklik” “ilk çocukluk”, “ikinci çocukluk”, “ergenlik ve mükelleflik”, “gençlik ve

¹⁹⁰ Arvasî, *İlm-i Hal*, Önsöz.

¹⁹¹ Arvasî, *İlm-i Hal*, s.3.

¹⁹² Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 3, s. 78.

ihhtiyarlık” safhaları içinde ele alıp ve her safhada İslami emir ve ölçüleri ortaya koymaya çalışmıştır¹⁹³.

Bu kitabı yazarken, bütün içtimaî iktisadi, ahlâki ve harsî gelişmeleri, “İslam‘da aile” başlığı altında inceleyen Arvasî, ailenin fonksiyonlarını belirtirken, topyekûn cemiyet hadiselerini, bunun içine sığdırmaya çalışmıştır.

---

¹⁹³ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 297.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARVASI'DE KÜLTÜR EMPERYALİZMİ VE MİSYONERLİK

3.1. KÜLTÜRÜN TANIMI, UNSURLARI VE MAHİYETİ

Kültür ve medeniyet kavramları, ülkemizde ve belki de bütün dünyada, mana ve muhtevası üzerinde kolay kolay anlaşılmaya varılamayan iki mefhumdur. Biz, bu kavramlara kesin manalar vermekten ziyade sosyologların, kültür ve medeniyet hakkında vermiş olduğu tariflerden yola çıkarak, Arvasî'nin görüşlerini aktaracağız.

Ziya Gökalp'a göre; "Kültür (hars), bir milletin dinî, ahlâkî, hukukî mukalevî, bediî, fennî ve iktisadî hayatlarının ahenktar bir mecmuasıdır"¹⁹⁴.

Kültür, insan toplumunda biyolojik olarak değil, toplumsal araçlarla aktarılıp iletilebilen her şeyi anlatır. Kültür, insan davranışlarının ve bu davranışın yansımalarının arkasında yatan, dünyanın soyut değerleri, inançları ve algılarından ibarettir. Bunlar toplumun bireyleri tarafından paylaşılan ve toplumda kabul edilen davranışlar üretirler¹⁹⁵.

E.B.Taylor'a göre kültür, "bilgiyi, imanı, sanatı ahlâkî örf ve âdetleri ferdin mensup olduğu cemiyetin bir uzvu olması itibariyle kazandığı itiyatlarını ve bütün diğer maharetlerini ihtiva eden gayet girift bir bütündür". "Yine meşhur bir antropoloji âlimi olan C.Wissler'e göre, "kültür, bir halkın yaşama tarzıdır" "kültür, insanın nesilden nesile intikal eden başarılarından meydana gelmiştir. Bir başka tarife göre de kültür, dünyası, mevcudiyetinin bütün tarihi boyunca tabiatı ve kendisini nasıl idare edeceğini öğrenmek suretiyle insanın bizzat meydana getirmiş olduğu eseridir"¹⁹⁶.

Thurnwald da kültürü şöyle tanımlamaktadır: "Kültür, tavırlardan, davranış tarzlarından, örf ve âdetlerden, düşüncelerden, ifade şekillerinden kıymet biçmelerden, tesislerden ve teşkilatlardan mürekkep öyle bir sistenmdir ki, tarihi bir mahsül olmak üzere teşekkül etmiş, ananeye bağlı bir cemiyet içerisinde onun medeni teçhizatı ve vasıtaları ile karşılıklı tesirler neticesinde meydana çıkmış ve bütün unsurlarının zamanla yekdiğerine kaynaşması sayesinde ahenkli bir bütün haline gelmiştir.

¹⁹⁴ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Akvaryum Yay., İstanbul 2008, s. 26.

¹⁹⁵ Fazlı Polat, *Kültürel Kimlikten Ulusal Kimliğe*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2007, s. 49.

¹⁹⁶ Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s. 39.

Kültür, takınılmış bir tavidir. Kültür, yaşayış ve düşünüş tarzımızda günlük münasebetlerimizde, sanatta edebiyatta, dinde sevinç ve eğlencelerimizde tabiatımızın kendisini ifade etmesidir¹⁹⁷.

Kültürü; okuyan insanın zevkini, eleştiri ve yargıda bulunma geleneğini geliştirmesi olarak tanımlayan Topcu'ya göre: “Bir milletin kültürü, onun bütün fertlerinin sahip olduğu hadiseleri karşılayan duyuş şekilleriyle, bütün tarihi içinde meydana getirdiği değer hükümleridir”¹⁹⁸

M. Duverger, Taylor'un ünlü ve bugün dahi geçerli olduğunu düşündüğü kültür tanımını şöyle nakleder “Etnografyadaki en geniş anlamında kültür ya da uygarlık, insanın, bir toplum üyesi olarak edindiği, bilgi, inanç, sanat, hukuk ahlâk, töre ve tüm diğer yetenek ve alışkanlıkları içeren bir bütündür”¹⁹⁹

Kültürü, Prof Dr. Emin Bilgiç şöyle tanımlamaktadır: “Kültür, bir millete şahsiyetini veren, diğer milletlerle arasındaki farkı tayine yarayan tarihin seyri içerisinde teşekkül etmiş, o millete mahsus maddi ve manevî değerlerin ahenkli bütünüdür”²⁰⁰.

Yukarıda vermiş olduğumuz kültür tanımlarından da yola çıkarak Arvasî'nin kültür tanımlarına yer verip, sonra kültürün mahiyetine ilişkin görüşlerinin ayrıntılarına geçebiliriz. Arvasî'ye göre kültür, “ister evrimle, ister sosyal temaslarla kazanılmış olsun, bir milletin renk ve damgasını taşıyan manevî ve maddi, ağır veya hızlı değişen sosyal değerlerin tümüdür”²⁰¹. Kültür, “sadece manevî değerlerden ibaret olmayıp, aynı zamanda bir milletin veya bir millete dahil içtimaî birimlerin ve her türlü insan grubunun tabiatı değiştirerek ulaştığı bütün beşeri değerler ve varlıklardır”²⁰². Kültür, “bir milletin tarih boyunca yarattığı veya sosyal temaslarla kazanıp kendi tecrübeleri ile birleştirip yoğurduğu manevî ve maddi değerlerdir.” Tanımlardan anlaşılacağı üzere Arvasî, kültürü bir millete özgü ve o milleti diğer milletlerden ayırt eden maddi ve manevî değerlerin bütünü olarak görmektedir. Kültürden sadece manevî değerleri anlamamakta, bütün maddi değerleri de kültüre dâhil etmektedir.

¹⁹⁷ Turhan, Age., s. 40-41.

¹⁹⁸ Nurettin Topcu, *Kültür ve Medeniyet*, Dergâh Yay., İstanbul 2004. s.16.

¹⁹⁹ M. Duverger, *Siyaset Sosyolojisi* (çev. Şirin Tekeli), Varlık Yay., İstanbul 1995, s. 74.

²⁰⁰ Emin Bilgiç, *Milli Kültür Davamız*, İstanbul 1986, s. 44.

²⁰¹ Seyyid Ahmet Arvasî, *Eğitim Sosyolojisi*, Bilgeoğuz, Yay., İstanbul 2008, s. 65.

²⁰² Seyyid Ahmet Arvasî, *Hasbihal c 4*, Burak Yayınevi, İstanbul 1990, s. 70.

Arvasî'nin kültürle ilgili tanımlarına yer verdikten sonra kültürün mahiyeti, değerlerin maddi manevîliği, kültürde yabancılaşma ve kültürler arası etkileşime ilişkin görüşlerinin ayrıntılarına geçebiliriz. Kültürü bir milletin maddi ve manevî değerleri olarak ifade eden Arvasî, kültürün maddi ve manevî unsurlarını şöyle açıklamaktadır. Ona göre, milletlerin içinde yetiştiği coğrafya parçasını ve tabiatı değiştirmesi ve geliştirmesi, yollar, köprüler, barajlar ve fabrikalar yaparak, kanallar ve tüneller açarak, karalara, denizlere, göklere ve fezalara açılarak, tabiattaki enerjiden, bitki ve hayvanlardan her geçen gün biraz daha fazla yararlanmanın yollarını araması, bunlar için çeşitli araç ve teknikler bularak tabiat çevresini yoğurarak hep yeni bir sosyal çevre oluşturması sonucu kültürün maddi unsurları doğmaktadır. İnsanın fert ve cemiyet olarak ilimle, sanatla, dinle, ahlâkla, hukukla, eğitimle, felsefî ve zihni değerlerle bizzat kendini yoğurması; gayreti sonucu manevî bir sosyal çevrenin ortaya çıkmasından ise kültürün manevî unsurları doğmaktadır²⁰³.

Arvasî bu ifadeleriyle kültürün yaşama tarzı olduğuna, toplumun duyuş düşünüş ve inançları ile maddi ve manevî alanda ürettiği bütün araç gereçlerin kültür içine girdiğine vurgu yapmaktadır. Böylece O, kültürün düşünsel, estetik ve etik temellerine dikkat çekmektedir²⁰⁴.

Arvasî'ye göre maddi ve manevî kültür unsurları iç içedir ve bir bütünlük taşımaktadır. İnsan ve tabiat, nasıl birbirinden ayrılamazsa, insan toplumlarının sahip olduğu maddi ve manevî kültür unsurları da birbirlerinden ayrılamazlar.

Süleymaniye camiinde, Türk halısında ve Türk sofrasında maddi ve mânevi kültür değerlerimiz bir arada ve iç içedirler. Manevî değerlerimiz, kültürümüzün özünü ve ruhunu; maddi değerlerimiz ise, gövdesini ve vücudunu temsil ederler²⁰⁵. Arvasî millî kültüre yabancılaşmayı temel kültür problemi olarak görmektedir.

Milletlerarası ilişkiler yoğunlaştıkça, kitle haberleşme vasıtaları geliştikçe, güçlü bir Milli eğitim ve kültür politikası yerine yabancı kültür ve medeniyetlere kapılar sonuna kadar açıldıkça ülkemizde millî kültüre yabancılaşmanın artacağını iddia etmektedir. Millî kitaplığından koparılan, kendi kültür ve medeniyet tarihini kendi klasiklerini tanımadan yetişen, kendi millî değerlerinden habersiz kalan genç nesillerin,

²⁰³ Seyyid Ahmet Arvasî, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, Doğan Güneş Yayınevi, İstanbul 1965, s. 13.

²⁰⁴ Seyyid Ahmet Arvasî, *Türk İslâm Ülküsü* c1, s. 291-292.

²⁰⁵ Seyyid Ahmet Arvasî, *Hasbihal*, c 1, s. 241.

yabancı kültürlerin yayın ve propagandaları karşısında desteksiz ve mukavemetsiz kalıp, yabancı tesirlere kapılacaklarını ve onlar karşısında eziklik hissedeceklerini belirtmektedir²⁰⁶.

Arvasî, kültür değişimleri açısından kültürde iki unsurun yer aldığını²⁰⁷ ifade etmektedir:

1- Manevî yönleri bulunmakla beraber maddi değeri olan ve ağır değişen veya değiştiği kolay kolay hissedilmeyen dil, töre, din, ahlâk gibi kültür değerleri.

2- Fikir, sanat, kılık ve kıyafet modaları ile ilmî ve teknik değer ve araçlar gibi hızlı değişen kültür değerleri²⁰⁸. Arvasî kültürler arası etkileşim üzerinde önemle durmaktadır. Arvasî'ye göre kültürlerin millî bir yapısı vardır. İnsanlık âlemi çeşitli kültür dairelerine ayrılmıştır. Bu durum, kültürlerin millî karakterinin inkâr ve ihmal edilemeyeceğini ispat etmektedir. Bununla birlikte o, komşu kültür daireleri arasında karmaşık bir etkileşim olduğunu, toplumsal ilişkilerin kültürler arası etkileşimi artırdığını, kültürümüzün hem başka kültürlerden etkilendiğini hem de onları etkilediğini ifade etmektedir²⁰⁹.

Arvasî kültürler arası etkileşime açıklık kazandırırken, kültür emperyalizmine dikkat çekmektedir. Kültürler arası etkileşimin kültür emperyalizmine dönüşmesini bir milletin geleceği açısından büyük bir tehlike olarak görmektedir. Kültür emperyalizmine maruz kalan toplumların kendi tarih köklerinden kopma, millî ve mukaddes kültür değerlerini yaşamaktan kaçınma, kendi millî ve dinî kimliklerini gizleme gibi olumsuz durumlarla karşılaşabileceklerini düşünmektedir. Bu yüzden o, bir milletin kendi millî ve mukaddes değerlerine yabancılaşmadan muasırlaşmayı başarabilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır²¹⁰.

Görüldüğü gibi Arvasî ülkeler arasında kurulan ilişkiler sonucu kültürlerin birbirlerinden etkilendiğini ve bunun da normal bir durum olduğunu ifade etmektedir. Ancak Arvasî farklı kültürlerle sahip milletlerle ilişkiler yoğunlaştıkça millî kültür değerlerinden uzaklaşma tehlikesinin ortaya çıkabileceğine dikkat çekmektedir.

²⁰⁶ Arvasî, *Hasbihal*, c 1, s. 295-296.

²⁰⁷ Şuayip Özdemir, "Seyyid Ahmet Arvasî'ye Göre Eğitimle Kültür Arasındaki İlişki", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV*, Sayı:1, 2004, s. 10.

²⁰⁸ Arvasî, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 54.

²⁰⁹ Arvasî, *Hasbihal*, c 2, s. 335-336.

²¹⁰ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 258.

Arvasî'nin bu ifadesinden bir milletin kendi içine kapanmasını, diğer milletlerle ilişki kurmamasını istediği anlaşılmamalıdır.

O, gençlerimizin millî değerlerinden mahrum kalmaları ve kültürlerinden habersiz olarak yetişmeleri durumunda, kurulacak ilişkilerin sonucu başka milletlerin kültürlerinin etkisi altında kalacakları endişesini taşımaktadır. Bunun için de gençliğin millî kültür değerlerinden, tarihinden, sanatından, örf ve adetlerinden haberdar edilmesini ve eğitim faaliyetlerinin bütün bunları sağlayacak şekilde planlanmasını ve yürütülmesini istemektedir.

3.1.1. Kültürün Gelişimi ve Millî Özelliği

Kültürlerin gelişimi ile ilgili iki önemli teoriden söz edilir. Bunlar: Tekâmülcülük (evolutionisme) teorisi, İntişar (diffusion) teorisi... Birincilere göre her kültür, ilk günlerinden bu günlerine kadar”devamlı bir ilerleme ve gelişme göstermiştir. Tekâmül daima basitten mürekkebe, mütecanis şekillerden mütecanis olmayan şekillere geçmek üzere, tek istikametli bir hat halinde muhtelif merhale ve safhalardan geçerek meydana gelmiştir”²¹¹.

Bu teoriyi savunan sosyologlara göre,”muhtelif insan gruplarının eşit şartlar altında, birbirinden müstakil yekdiğerine paralel olmak üzere, aynı şeyleri meydana getireceğine ve aynı keşifleri yapabileceğine de inandıkları için, bu ekol mensuplarına aynı zamanda paralelci de denilebilir”²¹².

İkinci teoriyi savunanlara göre de kültür ve medeniyetlerin belli bölgelerden fişkırp içtimaî temaslarla dağılıp yayılması söz konusudur. Kitle haberleşme tekniklerinin gelişmesi, zaman ve mekân mesafelerini kısaltan ulaşım vasıtalarının güçlenmesi ve çoğalması öğretmen, öğrenci, işçi ve uzman mübadelesi kültür alış verişini hızlandırmış bulunmaktadır. İster istemez bütün tarih boyunca, milletler, birbirlerinin kültür ve medeniyetlerinden etkilenmişlerdir. Bu etkileşim, tarihin hemen her döneminde, farklı biçimlerde ve derecelerde cereyan etmesine rağmen az veya çok daima mevcut olmuştur.

²¹¹ Seyyid Ahmet, Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 239.

²¹² Turhan, Age., s. 4.

Prof.Dr. Mümtaz Turhan’a göre: “Esasen insan, tabiatı gereği muhafazakârdır ve taklit etmeye meyillidir”. Bu itibarla, her hangi bir ihtiyacını tatmine yarayan bir vasıtayı başkasından almayı, onu yeniden yapmaya kalkışmaya tercih eder²¹³.

Arvasî, bu iki teoriyi şöyle özetler: Tekâmülcü sosyologlara göre, millî kültürler, belli şartlarda, belli gelişme kanunları içinde, bizzat millî tecrübenin birikimi ile –zaman içinde- orijinal bir biçimde oluşur. İntişar teorisini savunan sosyologlara göre de tek başına kalan ve içtimaî temaslara kapalı olan bir kültür, cılız kalır ve kolay kolay gelişemez²¹⁴.

Bu iki teorinin de tenkide açık pek çok yönü olmakla beraber biz daha çok bu iki görüşün, millî kültürün gelişimini, iki farklı yönden açıklamaya çalıştıklarını belirtmeye çalışacağız. Gerçekten de millî kültürün, millî tecrübeye ve tekâmüle dayanan bir özü vardır. Bu öz, kültürü millî ve orijinal kılan çekirdek gibidir. Ancak bu “özün” ve “çekirdeğin” gelişmesi için, zengin ve verimli “içtimaî temaslara” ihtiyaç vardır.

Yüce dinimiz de bunu emretmektedir. Nitekim yüce ve mukaddes kitabımızda insan gruplarının farklı içtimaî yapılar halinde yaratılmasındaki hikmeti açıklarken, her biri ayrı bir kültür hazinesi durumunda bulunan cemiyetlerin buluşmasını ve tanışmasını bizzat yüce Allah, istemektedir. Bir ayeti kerimede “Ey insanlar! Şüphe yok ki biz sizi bir erkek bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, ona karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.”

Demek ki kültürler “millî ve orijinal” karakterlerini koruyarak birbirleri ile içtimaî temaslar kuracaklar ve birbirlerinin tecrübelerinden yararlanacaklardır. Arvasî, kültürlerin birbirleri ile temas etmeleri gerekliliğinden bahsederken, kendi millî kültürümüze yabancılaştırmadan gelişmenin tamamlanmasının gereğini vurgular.

Arvasî’nin daha önceden de ifade ettiği gibi, kültür maddi ve manevî bütün unsurları ile “antropo-sosyal değerleri” ifade eder. Bu da insan eli ile tabiatın değiştirilmesi ve işlenmesi demektir. Bilindiği gibi tabiat, insan müdahalesi olmaksızın var olan dünya ve kâinat varlıklarının bütünüdür. İnsan hem dış tabiatı hem de kendi

²¹³ Turhan, Age., s. 6.

²¹⁴ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 23.

tabiatını işleyerek kültüre ulaşır. Tabiat insanlar tarafından işlenmediği zaman hamdır; insan eli ile işlenip yeni biçimlere sokulduğu zaman “kültür değerlerine” dönüşür²¹⁵.

“İnsan olmasaydı, kültür de olmayacaktı” diyen Arvasî, şüphesiz kültürün oluşmasında, bütün insan gruplarının yeri ve payı vardır. İnsan gruplarının aileden başlayarak, zaman içinde, daha girift içtimaî yapılara doğru gelirken, yeryüzünde “millet” veya “kavim” adını verdiğimiz daha büyük ve daha karmaşık yaşam biçimlerine ulaşmış olduğunu ifade eder. Sosyologlar, milletlerin ve kavimlerin “tipik bir kültür” ile ayrıldıklarını müşahade ettiklerini söylemektedirler. Gerçekten de dünyamızda bulunan kültürlerin yayılma sahalarını gösteren bir harita çizmemiz halinde, ortak bir insanlık kültürü bulunmadığını göreceğimiz gibi kültürlerin sınıflara da mal edilemeyeceğini müşahade edeceğiz” diyen Arvasî, insanlık âleminin “millî kültür dairelerine” bölündüğünü söyler²¹⁶.

Arvasîye göre, bir milletin içinde elbette farklı tabakalar, bölgeler sınıflar ve birimler mevcut olmuştur ve olacaktır. Ancak bunlar umumiyetle aynı dine mensup aynı dili konuşan, aynı tarihe kültüre, bayrağa ve ülkülere bağlı kimselerdir. Bu birimlerin millî kültür değerlerini yaşama ve yansıtmaya bakımından ufak tefek farklar göstermesi de tabiidir. Bu farkları millî kültürün birer çeşidi olarak görmek gerekir.

Bazı bilim adamlarınının da belirttikleri üzere; bu farkları tabakaların, bölgelerin, sınıfların ve bazı grupların “Cemiyette oynadıkları rol, hayat tarzı, psikolojik davranış ve müşterek şuur” meselesi olarak değerlendirmek gerekir.

Bu sebepten dolayı Arvasî, Marksistlerin “millî kültür” sözü yerine “burjuva kültürü”, “proleter kültürü” ve “sosyalist kültür” gibi tabirleri yerleştirmeye çalışmalarını mübalağalı ve yanlış bularak, bazı kimselerin, onlara özenerek, “kültür” sözünü yerli yersiz kullanmalarını da uygun bulmaz. Ona göre bir “köy kültürü”, bir “şehir kültürü” bir “gece konu kültürü” yoktur. Olsa olsa bazı grupların “yeni alışkanlıklarından” söz edilebilir. Öte yandan köyde gördüğümüz kültür unsurlarının adı “gelenek”; şehirde gördüğümüz kültürün adı da “görenek ve görgü”dür²¹⁷. O’na göre, bunlar, başlı başına birer kültürü ifade etmezler, “millî kültürün parçaları” durumunda bulunan değerlerdir.

²¹⁵ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 21.

²¹⁶ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 237.

²¹⁷ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 238.

3.1.2. Medeniyet ve Medeniyet Çeşitleri

Medeniyet de tıpkı kültür gibi hatta kültürden daha fazla polemik konusu yapılan ve çok farklı anlamlarda kullanılan bir kavramdır. Kuşkusuz kavramların, ortaya çıktıklarında taşıdıkları anlam ve içeriklerinde zamanla bir takım anlam kaymaları olabilmektedir²¹⁸. Batı dillerinde “medeniyet”i ifade eden “civilisation” sözcüğünün ilk defa 1756 yılında Fransızcada kullanıldığı görülür. İngilizcede ise ilk 1770’de “civilization” şeklinde kullanılmıştır. Kavramın ilk kullanıldığı yıllarda anlam olarak, “edep-erkân, öğrenme, zarifleşme” gibi özellikleri içerdiği görülür. Kavramın zamanla güçlenmesi ve hem Fransa, hem de İngiltere’de bugünkü anladığımız manada “medeniyet” karşılığı olarak kullanılması 19.Yüzyıl başında gerçekleşmiş ve daha sonra diğer Avrupa ülkeleri ve Amerika’ya kademe kademe yayılmıştır²¹⁹.

Toynbee, medeniyetin, yaratıcı bir azınlıkla çok sert olmayan bir çevrenin eseri olduğunu söyler. Çevre her gün bu yaratıcı azınlığa sorular sorar bu azınlık o soruları çözdüğü sürece medeniyet yaşamını sürdürür. Bu, sürekli bir diyalogdur ve medeniyetin ömrünü belirleyen şey, bu cevaplardaki isabet ya da isabetsizliktir.

Toynbee’ye göre, medeniyet, ne yeni ülkeler fethetmekle, ne de teknolojik zaferlerle gelişir. Medeniyetin büyümesi, kendi kendini tayin etme (self-determination), kendi kendini biçimlendirme (self-articulation) imkânlarının gittikçe artması ve toplum değerlerinin manevîleşmesi demektir²²⁰.

Sosyolojinin babası kabul edilen Tunuslu ünlü tarihçi İbn Haldun’a göre de devletler ve medeniyetler tıpkı canlı bir organizma gibi doğup, gelişip gerileyip ve ölmektedirler. İbn Haldun ünlü eseri *Mukaddime*’de toplumları; Bedevî (göçebe) ve hadari (yerleşik) olmak üzere ikiye ayırmakta ve bedevî toplumların zamanla çeşitli ekonomik faaliyetler sonucu hadarîliğe geçiş yaptığını ve medenileşmeye başladığını söylemektedir. Zaruri ihtiyaçlardan, lüks tüketime geçme süreci olan medenileşme sonucunda refah düzeyi ve rahat hali artmakta ve çeşitli adetler ortaya çıkmaktadır²²¹.

“Medeniyet, ruhumuzla, aklımızla, kalbimizle ilgili bir evrensel gerçekleştirmedir, bir tarihi oluş ve değişimdir” diyen Sezai Karakoç, medeniyeti bütün insanlığa hitap

²¹⁸ Seyyid Ahmet Arvasî, “Size Sesleniyorum”, *Türkiye Gazetesi Yazıları*, Ocak 1986, s. 228.

²¹⁹ T.Baykara, *Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve Ondokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar*, Akademi Kitabevi, İzmir 1992, s. 1-2.

²²⁰ A. Toynbee, *Medeniyet Yargılanıyor*, (Çev. Ufuk Uyan), Ağaç Yay., İstanbul 1991, s. 51.

²²¹ İbn Haldun, *Mukaddime* 1. (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İstanbul 1982, s. 415.

eden bir tarih olgusu olarak görür. Ona göre medeniyet, tek kişiye ya da insanlığa dönük cephesiyle, insanın sadece fiziki ya da fizyolojik ihtiyaçlarına cevap veren bir sistem değil, aynı zamanda manevî-ahlâkî, metafizik ve kültürel isteklerini de karşılama amacını taşıyan bir olgudur²²².

Karakoç’a göre, “Medeniyet, insanoğlunun asıl amacını gerçekleştirmesi çalışmalarından, ona varma arayışlarından, onu bulmuşsa kaybetmeme çabasından, onu süsleyip püslemesinden, o yöndeki duygularını ve düşüncelerini ifade etme isteğinden doğan, kaynaklanan ve beslenen niyet ve faaliyetlerinin teori ve pratiğinin, tasarım ve eserlerinin, reel ve potansiyel güçlerinin tümü demektir²²³”.

Mac Iver, medeniyeti, insanın fayda temini maksadıyla muayyen bir hedefe erişmek üzere kullandığı her türlü vasıta olarak tanımlar. Medeniyet, insanın hayatı üzerinde müessir şartları kontrol maksadıyla sarf etmiş olduğu cehitler neticesinde meydana getirdiği mekanizma ve teşkilatın umumi heyetidir. Bu itibarla medeniyet mefhumu, içtimaî teşkilat sistemlerini, tekniği, maddi aletleri ve vasıtaları içine aldığı gibi, seçim sandıklarını, telefonu, ticaret odalarını, demir yollarını, kanunları, mektepleri bankaları ve bankacılığı da ihtiva eder²²⁴.

Medeniyet kavramını, millî kültür malzemesinin çağdaş ve evrensel ölçülere göre ulaşmış bulunduğu seviye veya bu kültür malzemesine yeni bir terkip getiren bir üst sistemler meselesi olarak tanımlayan Arvasî, bir millete ait kültür malzemesini değişik açılardan yorumlama ve değerlendirmenin mümkün olduğunu söyler²²⁵.

Medeniyetin millîliğini ve bu millî medeniyetlerin değiştirilemeyeceğini ifade eden Arvasî, “yeryüzünde bir tek medeniyet yoktur, her milletin kendine mahsus millî bir medeniyeti vardır. Bu suretle medeniyetler, milletlerin sayısı kadar çok çeşitlidir²²⁶”.

Medenileşmeyi, bir “yabancılaşma” değil de, “muasırlaşma” (çağdaşlaşma) olarak ele alan Arvasî, ilkel bir medeniyetin, her şeyden önce, cemiyetin kaba ölçüler ve teknikler içinde bulunmasını ve kendi ham maddesini “çağı ve çağları hayran bırakacak seviyede” işleyemeyeceğini ifade eder. Medeniyet bir bakıma, millî ham maddeye tatbik edilen ölçülerin ve tekniklerin “inceliği yahut kabalığı” meselesidir. Medeni milletleri,

²²² Sezai Karakoç, *Düşünceler I*, Diriliş Yay., İstanbul 1986, s. 5.

²²³ S, Karakoç, *İnsanlığın Dirilişi*, Diriliş Yay., İstanbul 1987, s.7.

²²⁴ Kuvancı, Age., s. 91-92.

²²⁵ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, c 1, s. 299.

²²⁶ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 2.

her şeyden önce millî ham maddelerine tatbik ettikleri millî ölçü ve tekniklerinde incelemiş olan milletler olarak gören Arvasî, yine medeni milletleri, kendi malzemesini, kendi şahsiyet ve uslubunu koruyarak, asla yabancılaşmadan en ince ölçüler ve tekniklerle geliştirerek çağı hayran bırakacak seviyede geliştirmiş, ileri ve güçlü bir medeniyete sahip olanlar olarak ifade eder²²⁷.

Arvasîye göre medeniyet, toprağını, taşını, madenlerini, bitkilerini, hayvanlarını ve insanlarını kendi millî şahsiyeti ve üslubu içerisinde işleyerek “çağı hayran bırakacak seviyede ve ölçüde” yücelmek demektir. Medeniyet asla “yabancılaşmak” olmadığı gibi; şu veya bu millete veya milletler zümresine dâhil olmak demek de değildir²²⁸.

Medeniyeti kültürün bir üst sistemi olarak değerlendiren Arvasî, medeniyetin ham maddesini ise şöyle tarif eder: “Her medeniyetin ham maddesi milletin, tarihinden, coğrafyasından ve içtimaî temaslarından süzüp çıkardığı millî malzemesidir. Maddi ve manevî unsurları ile birlikte millî kültür, bir milletin tarihi tecrübelerini ifade eder. Her millet medeniyetini kurarken, işte bu ham maddesini işleyip geliştirmek ister”. Şu halde, Türk medeniyetinin ham maddesi de maddi ve manevî bütün unsurları ile Türk kültürüdür²²⁹.

Arvasî, İslam Medeniyeti terimini, İslam dinîni kabul eden çeşitli ve çok sayıda milletin millî medeniyetlerine yön, ruh ve şuur kazandıran ortak üst sistem manasında kullanmaktadır. İslamiyet’in bir üst sistem olarak medeniyetlerin ter kibini değiştirirken o millî medeniyetler kendi damgasını da vurur. Böylece gelişen medeniyetlerden birisi de Türk-İslam medeniyetidir²³⁰.

Yeryüzünde farklı farklı medeniyetler bulunmaktadır. Milletler arası mücadeleler gibi, medeniyetler arası yarışlar da vardır. Yani, her medeniyet, kendi gücünü üstünlüğünü ve değerini, bir diğerine kabul ettirmek ister. Başka kültür ve medeniyetlere düşmanlık duyguları beslememek şartı ile, bir cemiyetin, kendi kültür ve medeniyeti ile iftihar etmesinin güzel bir duygu olduğunu söyleyen Arvasî, kötü olanın, çirkin olanın, bir milletin kendi kültür ve medeniyetinden utanması olduğunu, bu

²²⁷ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 305.

²²⁸ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 306.

²²⁹ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 241.

²³⁰ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 300.

duruma düşen cemiyetlerin, kolay kolay iflah olamayacaklarını vurgular²³¹.

Gerçekten de bazı kültür ve medeniyetler, insanlara “barış” bazıları "hürriyet", bazıları "adalet", bazıları ise "eşitlik", vs... vaad ediyor. Böylece "medeniyetler", kendilerini, beşeriyetin ıstıraplarına çare arayan ve bulan birer "alemsümül hüviyet" içinde takdim etmek istiyorlar.

Arvasî, Türk Milleti'nin, bütün tarihi boyunca, beşeriyete sunduğu "mesajlar"ın, başlı başına bir inceleme konusu olduğunu söyler. Bazı tarihçilerimize göre, İslam'dan önce, Türk Milletinde "Bir Cihan Hakimiyeti Mefkuresi" vardı. Tarihi vesikaların incelenmesinden öğrenileceği üzere, o zaman Türkler, kendilerinin "Dünyayı adaletle idare etmek için, Tanrı tarafından görevlendirildiklerine" inanıyorlardı. Dünyaya "adalet" ve "nizam" ancak Türk ile gelebilirdi²³².

Arvasî, kültürle birlikte medeniyet kavramına da açıklık kazandırmaktadır.

Medeniyet kavramından şunu anlamaktadır:

Medeniyet, “kendi milletine, tarihine, kültürüne ve ideallerine yabancılaşmadan, ölçü ve tekniklerde inceleme ve orijinal bir terkip içinde gelişme” demektir²³³.

Medeniyet, millî kültür malzemesinin çağdaş ve evrensel ölçülere göre ulaşmış bulunduğu seviye veya bu kültür malzemesine yeni bir terkip getiren üst-sistem meselesidir²³⁴. Medeniyet, millî kültür değerlerinin geliştirilmesi inceltilmesi, zenginleştirilmesi ve çağı hayran bırakacak bir terkibe ulaştırılmasıdır. Her millet, kendi kültür malzemesini esas alarak, bu malzemeyi işleyerek, incelterek, zenginleştirerek ve muasırlaştırarak medeniyetini kurar²³⁵.

3.1.3. Kültür Medeniyet İlişkisi

Arvasî'ye göre kültürle medeniyet arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Kültür, bir milletin oluşturduğu maddi ve manevî sosyal değerlerin bütünü, Medeniyet ise bu kültür malzemesine yön ve biçim veren bir üst sistem ve çağdaş seviyeye göre

²³¹ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 301.

²³² Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 302.

²³³ Arvasî, *Hasbihal* c 4, s. 72.

²³⁴ Arvasî, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 58.

²³⁵ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 246.

işlenme durumudur. Kültür ve medeniyet iç içe gözüktükleri için, onları birbirinden ayırmak zordur²³⁶.

Ona göre camilerimiz, halılarımız, soframız ve iktisadî faaliyetlerimiz bir bütün halinde millî kültürümüzün sınırları içerisinde. Kültürün manevî unsurları kültür; maddi unsurları ise medeniyet demek değildir. Zira medeniyet, kültür üstü bir sistemdir²³⁷.

Arvasî bir milletin kültür ve medeniyetinin birbirinden ayrılmayacak biçimde kaynaştığını söylemektedir. Bu sebepten o, “kültürde millî; medeniyette ise uluslararası olmak” fikrini tutarsız bir düşünce olarak görmektedir. İşte Arvasî, Ziya Gökalp’in medeniyetin uluslar arası olduğu görüşüne bu yüzden karşı çıkmaktadır. Ancak Arvasî, Gökalp’in kültürün millî olduğu görüşüne katılmakta ve kültür de, medeniyet de millîdir demektedir²³⁸.

Toplumsal olgu ve olayları anlama ve açıklamada temel çerçeve olarak gördüğü “medeniyet”i, hem kavramsal, hem de tarihi-sosyolojik cepheleriyle ele almış ve bu konuda oldukça fazla hacim tutan, önemli görüşler ortaya koymuş olan Sezai Karakoç’un da, kültür ve medeniyetin birbirinden ayrı olarak değerlendirilmesine karşı çıktığı görülür. O’na göre, medeniyet, “ruhumuzla, aklımızla kalbimizle ilgili bir evrensel gerçekleştirmiş, bir tarihi oluş ve değişimdir”²³⁹.

Medeniyeti maddi, kültürü ise ahlâkî değerlere tekabül eden olgular olarak gören Topçu, teknolojinin, bilimsel bir zaruretin sonucu olduğuna dikkat çeker. Topçu’ya göre teknolojiyi oluşturan bilim, kültürel unsurlardan biri olduğu için, Medeniyet de kültürün doğurduğu bir olgudur. Zaten Topçu, işin paradoksal yanının da bu olduğunu söyler; yani bilimsel hayatın basit bir yan ürünü olan teknoloji (medeniyet) gittikçe, görevi hakikati aramak olan bilimin üstüne çıkmış, sonuçken adeta başka amaç haline gelmiştir²⁴⁰. Görüldüğü gibi kültür ve medeniyeti ayrı olgularmış gibi ele alan Topçu’nun: “Medeniyet bir cemiyetin kültür hayatını da içine alır”²⁴¹, sözü, her ne kadar onun, medeniyeti doğuranın bir kültür ögesi olan bilim olduğu, dolayısıyla da

²³⁶ Arvasî, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 57-58.

²³⁷ Arvasî, *Hasbiha* c 1, s. 241.

²³⁸ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 250.

²³⁹ S.Karakoç, *İnsanlığın Dirilişi*, Diriliş Yay., İstanbul 1987, s. 9-10.

²⁴⁰ Nurettin Topçu, *Milliyetçiliğimizin Esasları*, Dergah Yay., İstanbul 1978, s. 71.

²⁴¹ Nurettin Topçu, *Sosyoloji*, Dergah Yay., İstanbul 2001, s. 80.

medeniyetin, kültürün ürünü olduğu yaklaşımla çelişse de, sonuç olarak onda bu ilişkinin kesin çizgilerle ayrılmayacak bir bütün olduğu düşüncesinin de var olduğuna şahit oluruz.

Arvasî'ye göre medeniyetin hammaddesi kültürdür. Her medeniyetin ham maddesi milletin tarihinden, coğrafyasından ve içtimaî temaslarından süzüp çıkardığı millî kültür malzemesidir²⁴². Maddi ve manevî unsurları ile birlikte millî kültür, bir milletin tarihi tecrübelerini ifade eder. Her millet, medeniyetini kurarken, bu ham maddesini işleyip geliştirmek ister. Buna göre Türk medeniyetinin ham maddesi de maddi ve manevî bütün unsurları ile Türk Kültürü'dür²⁴³.

Arvasî, milleti teşkil eden birimlerin, millî kültür ve medeniyet değerlerine yabancılaşmasını bir millet için en büyük tehlike olarak görmektedir. Ona göre yabancılaşma bir insanın veya insan grubunun çeşitli sebeplerle kendi tarihine, kültür ve medeniyetine, içinde yaşadığı cemiyete ve cemiyet değerlerine uzak düşmesi demektir²⁴⁴.

Arvasî kültürle medeniyet arasındaki ilişkiye açıklık getirirken aynı zamanda kültür, tarih ve ülkü kavramlarının millet yaşamındaki önemine de değinmektedir. O'na göre, bir milletin hayatında bu üç kavram bir bütünlük teşkil eder. Tarih, zaman ve mekân içinde bir milletin hayatını ve mücadelelerini anlatır. Kültür bu tarih içinden süzülüp gelen millî tecrübeler ve alışkanlıkları temsil eder. Ülkü ise, aynı tarihe ve aynı kültüre bağlı bir milletin gelecekte ulaşmak istediği uzak ve yakın amaçları ifade eder. Tarih, bir milleti geçmişte; kültür halde; ülkü ise gelecekte birleştirir. Bu üç bağ, bir bütünlük içinde millî birlik ve beraberliğin sağlanmasında çok önemli bir rol oynar²⁴⁵.

Arvasî, medeniyet kavramına değinirken, İslam'ın millî değerlere verdiği öneme ve İslam'ı benimseyen milletlerin en güçlü medeniyetleri kurduğuna vurgu yapmaktadır. Ona göre İslam, millî kültür değerlerini inkâr ve tahrip etmeden yücelten evrensel bir din olduğundan, millî değerlerin güçlenmesine büyük imkân sağlar. İslam milletleri zayıflatmaz, yok etmez, aksine güçlü kılar. İslam'ı kabul eden milletler, bu dine sarıldıkları müddetçe, güçlü ve parlak medeniyetler geliştirmeye muvaffak

²⁴² Özdemir, Agm, s. 19.

²⁴³ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 252.

²⁴⁴ Arvasî, *Hasbihal* c 2, s. 335.

²⁴⁵ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 319-320.

olmuşlardır. İslam ile kaynaştıktan sonra Türkler, Araplar, Farslar, Hintliler... Tarihi hayran bırakan medeniyetler meydana getirmişlerdir. Üstelik bu medeniyetler millî ve orijinal karakterleri içinde gelişmiş bulunmaktadır. Böylece farklı milletlerin, farklı kültür malzemesine, kendi ruh ve şuuru içinde orijinal birer kompozisyon imkânı sağlayan İslam, birçok milletin millî medeniyetine üst sistem olmuştur²⁴⁶.

Arvasî, İslâm'ın birçok medeniyete üst sistem olduğuna değinmekle, İslâm'ın belirleyicilik rolüne vurgu yapmaktadır. İslâm, tarih boyunca milletlerin yaşamının her aşamasına damgasını vurmuş, kültürel değerlerde etkisini göstermiş ve bu değerlerin yeni bir ruh haliyle şekillenmesini sağlamıştır. Âdeti milletlerin kültürel hayatı İslâm'ın etkisiyle yeni bir şekle bürünmüştür²⁴⁷. İslâm'ın üst sistemliği meselesi Arvasî'nin aşağıda Türk milletinin yaşamında dinin etkilerine yönelik ifadelerinden daha iyi anlaşılacaktır.

Arvasî, kültür medeniyet ilişkisi bağlamında Türk milletinin kültürel yaşamının her safhasında İslam dininin etkilerinden söz etmektedir. Ona göre Türk milletinin mimarisinden mûsikisine, hattından tezyinatına, giyiminden kuşamına, nesrinden şiirine, düğününden derneğine, oyunundan eğlencesine seccadesinden halısına, çeyizinden kefenine, beşiğinden mezarına, isminden cismine, şehidinden gazisine, ninnisinden ezanına, taşından toprağına kadar her şeyinde Türk-İslâm terkinin varlığı inkâr ve ihmal edilemez bir gerçektir²⁴⁸.

Arvasî'nin ifade ettiği gibi kültür ve medeniyet değerlerimizle İslâm dinî arasındaki yakın ilişki din eğitiminin eğitim sistemimiz içerisindeki önemini ortaya koymaktadır²⁴⁹.

3.2. KÜLTÜR EMPERYALİZMİ VE KİMLİK BUNALIMI

Kültür emperyalizmi araştırmamızın ana konularından olan misyonerlikle ilişkili olduğu için bu konuyu ele almayı uygun görüyoruz.

3.2.1 Emperyalizm Kavramının Tanımı ve Kültür Emperyalizmi

²⁴⁶ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 267-268.

²⁴⁷ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 309.

²⁴⁸ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 231.

²⁴⁹ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 98.

Kültür Emperyalizmi, bir milletin çeşitli sebeplere bağlı olarak, kendi kültür ve medeniyet değerlerine “yabancılaşması”, kendi kültür ve medeniyet değerlerinden “utanması”, kendi kültür ve medeniyet değerlerini “hor ve hakir” görmesi, yabancı kültür ve medeniyet değerlerine hayranlık duyarak kapılması demektir²⁵⁰.

Milletler arası kültür alış verişi çok önemlidir ve faydalıdır diyen Arvasî, böyle bir alış veriş ve temastan mahrum kalan toplumların gelişemediklerini, Milletler elbette ki, birbirlerinin tecrübelerinden faydalanacaklardır ancak bu alış veriş ve temas durumlarında gerekli dikkat gösterilmediği takdirde “kültür emperyalizmine” dönüştüğünü²⁵¹ söylemektedir.

Kültür emperyalizmine maruz kalan cemiyetler, yabancı kültürler ve medeniyetler karşısında derin bir aşağılık duygusuna kapılarak kendi tarih köklerinden koparlar, millî ve mukaddes kültür değerlerini yaşamaktan ısrarla kaçınırlar, kendi millî ve dinî hüviyetlerini gizlemeye çalışırlar ve yabancılar gibi yaşamaya başlarlar.

Arvasî, Kültür emperyalizmine uğrayan ülkelerde, birbirine zıt grupların teşekkül ettiğini, yani kültür ve medeniyetlerinde “ ikizleşmeler” görüldüğünü, kitleler basın-yayın organları birbirlerini olmayacak sıfatlarla itham edip, ülkede huzur ve sükûnu bozduklarını söylemektedir²⁵².

Arvasî’ye göre, Günümüzde dikkat çeken savaşlardan biri “kültür savaşı” ve “medeniyetler boğuşması”dır. Emperyalistler, bir ülkenin yeraltı ve yerüstü zenginliklerini ele geçirmeden önce ülkenin insanların “kafa ve gönüllerini” fethetmek isterler. Çeşitli vasıta ve tekniklerden istifade ederek-sömürülmek ve ele geçirilmek istenen ülkede-kendilerine sempati duyan açıkçası kendilerinden olan kadrolar geliştirmek isterler. İşte “yeni sömürgecilik” “neokolonyalizm”, bu fikirden hareket eder²⁵³.

Emperyalizm kendini gizleyecek maskeyi ki, - çok defa bu siyasî bir ideoloji karakterindedir- bulduktan sonra, onun propagandasına girer. Bunun için her türlü yola başvurur. Bu kitleleri ele geçirmeye matuf bir “eğitim faaliyeti” halinde organize edilir. Basın –yayın, sinema, tiyatro ve her türlü sanat kolu harekete geçirilir. Ülke

²⁵⁰ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 34.

²⁵¹ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 36.

²⁵² Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 253.

²⁵³ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 273.

içinde ve ülke dışında mevcut ve kitleleri bağrında toplayan dernek ve teşkilatlarda seminerler, açık oturumlar, konferanslar düzenlenir veya bu gibi faaliyetler “yetişmiş kadrolar kanalıyla kontrol edilir. Emperyalizm, ele geçirmek istediği ülkelerde, çok yoğun propaganda ile önce “ideolojisinin” yerleşmesini temin eder, daha sonra adını bayrağını ortaya çıkarır²⁵⁴. Emperyalizm bazen de kendi ülkesinde ele geçirmeye çalıştığı ülkelerde geri kalmış ülkelere kültür yardımı yapmak ve kalkınmalarını hızlandırmak üzere kadro hazırlamak maskesi arkasına gizlenerek çeşitli okullar açar, geri kalmış ülkelerin çocuklarını, kendilerine uygun bir tarzda eğiterek iade eder²⁵⁵.

Arvasî’ye göre, rengi ve “makyajı” ne olursa olsun, emperyalizm, milletleri ve devletleri içten vurmak demek olan “soğuk savaşı” bir ilim haline getirmiş, gerekli kadrolarını hazırlamış, tekniklerini geliştirmiş ve teşkilatlanmasını en sağlam biçimde kurmuş bulunmaktadır²⁵⁶. Böyle bir tehlikeye karşı hazırlıklı olamayan devlet ve milletleri yavaş yavaş yok ettiğini söyler

3.2.2. Kimlik Bunalımı

Kültür emperyalizminin doğurduğu en büyük tehlike “kimlik bunalımı” dır. Bu “bunalım”, fertlerden başlayarak büyük kitlelere doğru gelişim gösterebilir.

“Kimlik bunalımı”, farklı kültür çatışmaları sonucunda ortaya çıkan “kaotik ve çarpık” şahsiyetlerin sergiledikleri hazin bir problemler yumağıdır. Farklı dinlerin, farklı dillerin, farklı ideolojilerin farklı ahlâkî, hukukî ve estetik normların, farklı aile yapılarının ve yaşama biçimlerinin sürekli olarak çatıştığı ortamlarda, bilhassa genç nesillerin "şahsiyetlerini" bulmada ve dengelemede büyük zahmet çektikleri, bütün eğitimciler tarafından, kesin olarak tesbit edilmıştır.

Bu problemin, bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de giderek arttığını söyleyen Arvasî, kitle haberleşme ve etkileşme vasıtalarının hızlı gelişimi milletlerarası temasların artması, sanayileşmeye paralel olarak şehirleşmenin hızlanması, çalışan ana ve babaların, ane ve çocukları ile daha az ilgilenir duruma düşmesi, kalabalık okullarda ve sınıflarda öğretmen ve öğrenci diyalogunun zayıflaması; gizli güçlerin, hain çevrelerin ve ard niyetli kimselerin gençlerin arasına sızması, başıboş ve haysiyetsiz

²⁵⁴ Arvasî Emperyalizmin oyunları, 23/10/2010 www.kitapelinizde.com/.htm.

²⁵⁵ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 275.

²⁵⁶ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 37.

açık ve gizli yayınların artan tahribatı, alkolizm ve uyuşturucuların yaygınlaştırılması, fuhşun ve sapıklıkların tahrik ve teşvik edilmesi, ister istemez ortaya bir "kimlik bunalımı" çıkarmakta ve daha ziyade genç nesillerin "uyumlarını" zorlaştırmakta olduğunu ifade eder²⁵⁷.

Hiç şüphesiz böyle bir zemin, anarşi ve terör için çok müsait bir ortam oluşturmaktadır. Bilhassa kalkınmakta olan ve istismara açık pek çok problemi bulunan bizim gibi ülkeler bu durumdan daha çok etkilenmektedir.

Arvasî'ye göre, günümüzde aileler, artık, eskiden olduğu gibi çocuklarına sahip ve hakim olamıyorlar. Hz.Ali'nin ifade ettiği gibi: "Çocuklar, ebeveynlerinden çok, zamana benziyorlar". Bu, dün de böyleydi; ama bugün tamamı ile böyle olmaktadır.

Şimdi, genç nesillerin eğitiminde, "ailelerden" çok "devletin" sorumluluğu artmıştır²⁵⁸. Devlet'in, ana okulundan başlayarak en yüksek tahsil kademesine kadar, çocuklarına ve gençlerine sahip çıkmak, onların maddi ve manevî ihtiyaçlarını, kendi millî şartları ve özellikleri içinde karşılamak zorunda olduğuna ısrarla parmak basan Arvasî, genç nesillerin, millî ve mukaddes değerlerine "yabancılaştırılmadan çağdaştırılmalaları" gerektiğini savunur²⁵⁹. Bunun için aile ve okul işbirliği yapmalı radyo ve televizyonlar gerçek ve ciddi manada seferber edilmelidir. Devlet, aile ve sivil toplum kuruluşları ile el ele vererek her türlü "kültür emperyalizmine" karşı çıkmalı, genç nesilleri, yıkıcı ve bölücü güçlerin tehlikelerinden korumalıdır.

3.2.3. Emperyalizme Zemin Hazırlayan Temel Kültür Problemlerimiz

Temel kültür problemlerimiz, birçok sebepten ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birkaçına değinerek, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak istiyoruz:

3.2.3.1. Millî Kültüre Yabancılaşma

Arvasî, millî kültüre yabancılaşmayı temel kültür problemlerimizin başında görmektedir.

²⁵⁷ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 190.

²⁵⁸ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 191.

²⁵⁹ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 301.

O'na göre, ister kendi tecrübeleri ile edinmiş bulunsun, ister sosyal temasları zenginleştirilmiş olsun, her milletin kendine has bir kültürü vardır²⁶⁰.

“Bir insan grubu diğer insan grupları ile hiç temasta bulunmasa bile, ilkel de olsa, yine kendine mahsus bir dile, bir sayı sistemine, kaba da olsa bir tekniğe, basitte olsa bir dünya görüşüne sahiptir” diyen Arvasî, asırlardan beri birçok kıtaların keşfedildiğini, yeni yeni insan topluluklarına rastlandığını ama her birisinin kendi seviyelerine uygun bir kültüre sahip olduklarını vurgular²⁶¹.

Arvasî, İnsanlık âleminin, çeşitli kültür dairelerine ayrılmış olmasının, kültürlerin millî karakterlerinin inkâr edilemeyeceğini ispatladığını söyler. Bütün bunlarla beraber, komşu kültür daireleri arasında, çeşitli sebeplerle ve vasıtalarla karmaşık bir etkileşim görülür. Sosyal temasların ve bu teması sağlayan tekniklerin gelişmesiyle bu karşılıklı etkileşim artar. Böylece istense de istenmese de milletler arasında “kültür mübadelesi” yaşanır. Arvasî, kültür emperyalizmine dönüşmemek şartıyla bu durumun sosyolojik bir vakıa olduğunu belirtir²⁶².

Bir kültürü yok etmenin en iyi yolu, dilini ortadan kaldırmaktır. Dilin yozlaşması ve zamanla ortadan kaldırılması da o dilin sanat, bilim, eğitim vb. alanlarda kullanılmamasıyla sağlanır. Osmanlılarda eğitim dili Osmanlıca idi. Bu gösteriyor ki, Türkçe'nin gelişimi engellenmiştir. Günümüzde bu dönemde yazılan eserlerden rahatlıkla yararlanılmamaktadır. Birçok ozanımız eserlerini Türkçe olarak meydana getirmiş bu sayede de seslerini günümüze kadar duyurabilmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin yarı sömürge olduğu son dönemlerinde, batı hayranlığı yaygınlaşıp, nasıl artmışsa, günümüzde de İngilizcenin hayli yaygınlaştığını söyleyen Arvasî, sokaklar, caddeler yabancı yazılarla dolu neredeyse bütün mağazaların isimleri yabancı, insanın sokağa çıktığı zaman kendisini başka bir ülkede gibi hissettiğini belirtir

Arvasî'ye göre, yabancılar, çeşitli kültür programları ile ülke çocuklarını her şeyden önce “kendi millî varlıklarına ve değerlerine yabancılaştırma” yolunu tutuyorlar. Millî ve mukaddes değerlerine bağlı, millî kültür ve medeniyetlerini savunan millîyetçi kadroları,” faşist, gerici ve şovmen” olmakla lekeleyip millî kültür ve medeniyet değerlerine yabancılaşmış grupları çoğaltmaya çalışıyorlar. Bu suretle millî tarih, millî

²⁶⁰ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 38.

²⁶¹ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 255.

²⁶² Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 2, s. 277.

kültür ve ülkelerden koparılmış yığınlar yabancı kültür ve medeniyetlerce yağma ediliyorlar.

Arvasî, Kendi, kültür ve medeniyet tarihini, kendi “klasiklerini” tanımadan yetişen, “millî dehasından habersiz” kalan, bir “okumuş-yazmış” tabakanın, yabancılara hayranlık duyguları içinde ezik ve yenik düşmesinin kaçınılmaz olduğunu söyler.

Millî kültür ve medeniyete “yabancılaşma problemi” birçok alanda çok ciddi problemlere yol açabilir. Devletimizin ve milletimizin bunu önceden bilerek tedbir alması gerekmektedir

Arvasî, mili kültüre yabancılaşmanın yoğun olduğu ortamları şöyle sıralamaktadır:²⁶³

1- Yüksek tahsil kademelerinde: Bu kademeler, tabiatı itibariyle kültür temaslarına en açık ortamdır. Burada değişik kültür ve medeniyetler ve onlara ait değerler sık sık ele alınır. Bu tahsil kademesinde, gençlerimizin tarihi kitaplıkla irtibatı koparılır, tercüme ve aktarma teorilerle zihinleri karıştırılır, yabancı ideolojilerle beyinleri yıkanır, insanımız dininden, dilinden, tarihinden, destanlarından ve devletinden soğutulursa, yanlış kişilerin arkasına birer vagon gibi takılırsa, millî bayrağına yabancılaşırsa bu çok büyük bir tehlikedir. Evlerinden ve ailelerinden ayrılırken tertemiz olan, millî ve dinî duygularla dolu, bayrağına ve devletine yürekten bağlı vatan çocuklarını korumak, devletimizin en asli görevi olmalıdır.

2- Büyük şehirlerde ve sanayi merkezlerinde: Bu ortamlar içtimaî temaslara açık, çok kalabalık içtimaî murakabenin zayıf, iç ve dış turizmin hareketli olduğu yerlerdir. Bu sebepten, büyük şehirlerde ve sanayi merkezlerinde, millî kültürle çatışan pek çok “yabancı değer” ve “yeni alışkanlıklar” da bulunur. Büyük şehirler ilk defa gelen bir “Anadolu çocuğu”, kendi kültür değerlerine, din ve töresine, gelenek ve göreneğine ters düşen pek çok davranışla karşılaşacak ve şaşıracaktır. Yabancı müzikler, danslar, davranışlar... Türk gibi ve İslam’ca yaşamaktan uzak tavırlar ve hareketler... Bunlar arasında yalpalayan genç kızlar ve erkekler... Yabancı modalar, yabancı tabelalar...

²⁶³ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 41-42.

3- Yabancı ülkelerde yaşayan öğretmen, öğrenci ve işçi çevrelerinde; Yabancı ülkelerde yaşamak zorunda kalan öğretmen, öğrenci ve işçilerimizin, meseleleri daha da zordur.

Dinî ayrı, dili ayrı, kültürü ayrı, medeniyeti ayrı, bayrağı ayrı, ahlâkı ayrı, sofrası, giyim, bayramı ayrı bir ülkede Türkçe ve İslamca yaşamının getirdiği güçlükler... Misyonerler, baskılar, haksızlıklar hor ve hakir görülmeler yabancılara özenenler, yabancılara direnenler... Türk tabasında kalanlar, yabancı tebaya geçmeyi tercih edenler, geri dönmeyi düşünmeyenler, dinîni, dilini unutanlar, bunları yaşatmak için çırpınanlar.

4- Kültür sürtüşmesine elverişli hudut boylarında; hudut boyları, kültür ve medeniyetin sürtüştüğü noktalardır. Kendi kültür merkezleri ile irtibat kuramamış, yabancı kültür ve medeniyetlerle sıkı fıkı olmuş, vatan köşelerinde şu veya bu ölçüde “yabancılaşmalara” rastlanabilir. Dilde inançta ve yaşayış biçiminde istismara açık farklılaşmalar doğabilir.

3.2.3.2. Beyin Göçü

Beyin göçü, iyi eğitim görmüş, kalifiye ve yetenekli işgücünün, yetiştiği az gelişmiş veya gelişmekte olan bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye akışı/göçü olarak tanımlanabilir. Kıt ve sınırlı kaynakları ile yetiştirdiği değerli beyinleri kaybeden az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerin beyin göçü nedeni ile gelişmeleri daha da yavaşlarken, gelişmiş ülkelerin yetişmiş beyinlere daha yüksek ücret ve daha iyi olanaklar sağlaması ile gelişmeleri daha da hızlanmaktadır. Beyin göçü ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının daha da artmasına neden olmaktadır.

Bazı bilim adamları ve sosyologların tespitine göre şu anda dünyamızda, “fakir ve geri kalmış ülkelere doğru”, “zengin ve kalkınmış ülkelere doğru” bir “beyin göçü” başlamıştır ve bunun boyutları giderek büyümektedir²⁶⁴.

Ülkemizden yurtdışına giden her iyi eğitilmiş vatandaşımız "Beyin Göçü" nedeniyle kesinlikle ülkemiz için çok büyük bir değer kaybına neden olmaktadır. Her iktidar değil, her bakan değiştikçe veya partilerin yerel yönetimlerinin baskısı ile çok sık olarak bürokraside çalışan memurlar, görevliler değiştikçe zaten çok hantal dönen

²⁶⁴ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 40.

devlet çarkına ve baş döndürücü çağın hızına ayak uyduramazlar. Böyle kötü bir çark içinde en yetenekli, dünya çapında değerleri olan üst düzeydeki insanlarımız bir şey yapamazlar ve bu kötü çark o değerli insanlarımızı öğütterek yok etmeye çalışır²⁶⁵.

Bizim gibi gelişmekte olan ülkelere gittikleri zengin ülkelere hibe edilen bu beyinlerin, gittikleri gelişmiş ülkelere kendilerine verilen değerlerle akıllarından ve hayallerinden dahi geçiremeyecekleri çalışma ortamları ve olanakları gördükçe bunların ülkelere katkıları kalmayacak ve bu gruptaki insanların, beyinlerin yurtdışına gitmesi tam bir beyin göçü ve kayıdır²⁶⁶.

Arvasî'ye göre, fakir ülkelerin bin bir zahmet ve emekle yetiştirdikleri "ilim ve fen kadroları", çeşitli sebeplere bağlı olarak "zengin ve kalkınmış ülkelere taşınmaktadır. Böylece, kalkınmanın ve gelişmenin temelini teşkil eden "yetiştirilmiş insan gücü", fakir ülkelere aleyhine azalırken, zengin ve kalkınmış ülkeler için başlı başına bir kazanç olmaktadır. Fakir ülkeleri, tam veya yarı sömürge hayatı içinde tutmak isteyen çevreler bu durumdan elbette memnun olduklarından, bu "beyin göçünü" kendi lehlerine, daha da hızlandıracak tedbirleri ve teşvikleri artırmakta ve meseleyi gerçekten de bir "ilim ve fen adamı korsanlığı" haline getirmektedirler²⁶⁷.

3.2.2.3. Batı Hayranlığı ve Ezilmişlik Psikolojisi

Sürekli yenilgiler ve başarısızlıklar, kişilerde ve gruplarda, derin bir "eziklik duygusu" doğurur. Böyleleri, kendilerine olan güvenlerini yitirmenin yanında, büyük bir şahsiyet buhranına da düşerler.

Arvasî'ye göre, "Eziklik duygusu"; fert olsun, grup olsun, insanlarda iki yönlü bir tepkiye kaynak olabilir. Yani, insanlar "eziklik duygusu" içinde, ya "acze düşerek", hasımlarına ve rakiblerine karşı, bir teslimiyet tavrı takınarak pasifleşirler veya "yeniden mücadele etmek" azmi ile ayağa kalkmanın, yollarını ararlar²⁶⁸.

Arvasî, yenilgilerden doğan "eziklik duygusu'nun ağırlığı altında, "acze düşerek" mücadele gücünü yitiren, bununla da kalmayarak rakiblerinin hayranı, peyki, mukallidi ve hatta dalkavukluğu durumuna düşen insanların, tam anlamıyla bir

²⁶⁵ Muammer Kaya , *"Beyin Göçünün Tarihi ve Günümüze Etkisi"*, İstanbul 2003, s. 5.

²⁶⁶ Kaya, a.g.m, s. 6.

²⁶⁷ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s.291

²⁶⁸ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 337.

“şahsiyet bunalımı” içinde olduklarını söyler.

Batı kültür ve medeniyeti karşısında, İslam kültür ve medeniyetinin son üç asırlık durumunu değerlendiren Arvasî, tam bin yıl dünyaya meydan okuyan muhteşem İslam kültür ve medeniyetinin, son üç asırdan beri, Batı kültür ve medeniyeti karşısında hızla gerileyerek, müslüman milletlerin, büyük bir "yeniklik ve eziklik" duygusu içinde çaresiz kaldıklarını esefle ifade eder²⁶⁹.

Müslüman Dünyasında yetişen "aydınlar" ve "yöneticiler", bu durum karşısında, farklı iki tavır etrafında ayrı ayrı toplanarak aralarında çatışmaya ve didişmeye düştüklerini Arvasî şöyle ifade etmektedir:

“Bunlardan bir kısmı, tarihi İslam kültür ve medeniyetinin eskidiğinden, hayatiyetini yitirdiğinden ve yeniden dirilemeyeceğinden söz ederek, Batı kültür ve medeniyetine; teslim olmaktan, onu olduğu gibi almaktan, onunla bütünleşmekten başka bir yol olmadığını savunurlarken, bunlara karşı, bir kısım aydın da bu gidişi, korkunç bir "yabancılaşma", "soysuzlaşma" ve "emperyalizme teslim olma" şeklinde değerlendirerek "millî" ve "İslamî" değer ve kuruluşlarımızı, koruyarak, geliştirerek ve yeni ihtiyaçlara göre müesseseleştirerek "çağdaş medeniyet dünyasında" yer almamızı savunmaktadır. Onlara göre, hedef, "Batılılaşma" değil "Çağdaşlaşma"dır. Maksat, Hristiyanlık ruhu ile kaynaşmış Greko-latin kültür ve medeniyeti ile bütünleşmek değil, mesela, Türk İslam kültür ve medeniyetini, yeniden, bütün boyutları ile ihya etmek ve "İnsanlık Âlemi'ne" yeni sesler, yeni eserler ve yeni mesajlar ile orijinal ve şahsiyetli katkılarda bulunmaktır”²⁷⁰.

3.2.3.4. İdeolojik Kirlenme

Günümüzde her gün yeni bir kavramla karşı karşıya geliyoruz. Deniz kirlenmesi, suların kirlenmesi, havanın kirlenmesi, çevre kirlenmesi ve radyoaktif kirlenme gibi, bunların yanında daha önemli olan bir kirlenme var ki o, toplumların geleceği için çok daha tehlikeli sonuçlar meydana getirmektedir.

İçinde yaşadığımız çağın en belirgin özelliklerinden birisi, teknolojik yeniliklerde yaşanan baş döndürücü hızdır. Emperyalizmin ekonomik, siyasî, sosyal ve kültürel bir aşaması olarak Batı Küreselleşmesi, teknolojiye meydana gelen tüm bu

²⁶⁹ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 143.

²⁷⁰ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 71.

değişiklikleri genelde insanlığın, özelde ise hakkı inanç olarak benimseyen Müslümanların aleyhine kullanmaktadır. Bunu yaparken çeşitli faaliyetler gösteren ‘Emperyalizm’, ifsadını yeryüzünün her köşesine yaymaktadır. Bu saldırgan ve menfi anlamda şekillendirici gücün başvurduğu yöntemlerden önemli bir tanesi de, fikir kirlenmesi aracılığıyla ifsadı kalıcı ve hâkim hâle getirmek yönündeki gayretidir. İfsadın bu türlü işleyişi, doğrudan doğruya insanı ve insan topluluklarını hedef almaktadır.

Arvasî’ye göre, bu kirlenme fikir dünyasında oluşan “ideolojik” bir kirlenmedir. Bu kirlenme yabancı ve yalancı fikir ve ideolojilerin, geniş halk kitlelerini ve bilhassa ülke gençliğini, etki alanına alarak onların kafa ve gönüllerini bulandırması, onları, kendi millî kültür ve medeniyetlerine kendi öz değerlerine yabancılaştırması, ferdî ve içtimaî planda “yararlı” olan ile “zararlı” olanı birbirinden ayıramaz duruma sokmasıdır²⁷¹.

Arvasî, ideolojik kirlenmelerin, milletler arası soğuk savaşın tabii bir sonucu olarak “kitle haberleşme vasıtalarının” ve “içtimaî temasların” güçlenip artması ile yoğunluk kazandığını söyler. İdeolojik kirlenmeyi, kitlelerin giyiminden kuşamına, yemesinden içmesine, fikirlerinden heyecanlarına inançlarından zevklerine, tavır ve hareketlerine kadar ta derinden etkileyen bir “yabancılaşma vetiresi” olarak tanımlayan Arvasî, son çeyrek yüzyılda bizim ülkemizde de ideolojik kirlenmenin, hayli mesafe almış olduğunu bizim ülkemizde de “Müslüman gibi inanmaktan, Türk kültür ve medeniyetine uygun olarak yaşamaktan” kaçınan insanların sayısının her geçen gün artmakta olduğunu ifade eder²⁷².

Bir taraftan “yurt dışından” beslenen Türk ve İslam düşmanlığı, bir taraftan “yurt içinde” yapılan “Türk-İslam kültür ve medeniyet tahripçiliği” ülkemizde ideolojik kirlenmenin boyutlarının nerelere ulaştığını göstermektedir. Eğlence yerlerimizden plajlarımıza, şehirlerimizin parklarından ana caddelerine, basın yayınımdan radyo-televizyonumuza kadar içtimaî hayatımızın nasıl tahrip edildiğine dikkat çeken Arvasî, Türk-İslam kültür ve medeniyetinin bütün, millî ve manevî, norm ve müesseselerinin yabancılaşarak ağır darbeler yediğini söylemektedir²⁷³.

²⁷¹ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 130.

²⁷² Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 131.

²⁷³ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 293.

Birçokları bu tırmanışı “Uygarlaşma ve Özgürleşme” adına alkışlamakta, inancı gereği yaşayan insanlara “gerici”, edep ve ahlâk kurallarına uymadan yaşayan insanlara “ilerici” diyebilecek kadar “yabancılaşmayı” ve “emperyalizmi” gelişme gibi görmek ve göstermek için çaba harcamaktadırlar.

İdeolojik kirlenme sonucu, millî kültür ve medeniyetine yabancılaşmış birçok aydının türediğini söyleyen Arvasî, bu aydınların, Türk-İslam kültürüne hayır sloganları ile okullarda Osmanlı tarihi, İslam tarihi kalsın, irticayla mücadele adı altında batı çığırkanlığı yaparak, çağdaş ve medeni olabileceklerini düşündüklerini belirtir.

3.2.2.5. Çarpık Kentleşme (Şehirleşme)’den Doğan Problemler

Şehirleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir²⁷⁴.

Tarihçi ve Sosyolog İbn-i Haldun'a göre, büyük şehirleri, ancak "güçlü devletler" kurabilirler. Herkesin rahatlıkla müşahade edeceği, üzere günümüzde de "köy" ve "köylü" sayısı hızla azalmakta, "şehirler" ve "şehirliler" çoğalmakta, ticaret ve sanayi merkezleri insan kitlelerini cezbetmekte yoğun ve girift bir hayat biçimi, bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de görülmektedir.

Nitekim, istatistikler de bu hususu doğrulamaktadır: 1927 yılında nüfusumuzun aşağı yukarı, yüzde 24’ü şehirlerde yaşarken, bugün bu nisbet, yüzde 60 dolaylarındadır²⁷⁵.

Bu gelişmeyi durdurmak, hem mümkün, hem doğru değildir²⁷⁶ diyen Arvasî, bu durumu bütün dünyanın yaşadığı ve yaşamakta olduğunu belirtir. Bununla birlikte, başıboş, plansız ve iyi organize edilmemiş bir "şehirleşme hareketi aynı zamanda, büyük ve çetin problemlerin de kaynağı olur; cemiyeti ve yöneticileri büyük bunalımlara iter; umulmadık içtimaî, iktisadî, harsî, idarî ve siyasî gelişmelere zemin olur; köyden şehre akın, bir "şehirleşme" hadisesinden çok, bir "istila hareketi" ne benzer. Şehir, yeni “hemşehriler” kazanmak yerine, sanki "mülteci kampları”nda

²⁷⁴ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 60.

²⁷⁵ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 41.

²⁷⁶ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 2 77.

barınan işsiz, güçsüz, meskensiz, yardım ve alakaya muhtaç "göçmenler" ile dolar, yahut, çetin problemler karşısında ne yapacağını bilmeyen, başkalarının refahı ve zenginliği karşısında olumsuz duygular geliştiren ve istenmeyen eylemlere başvuran "başıbozuk" güçler teşekkül eder.

Buradan kolayca anlaşılmaktadır ki, "şehirleşme hareketi" mutlaka, önceden planlanmalı, vatan sathında uygun "cazibe merkezleri" hazırlanmalı, merkezi durumda bulunan ve gelişmeye elverişli köyler, çeşitli hizmetler ile takviye edilerek "köy boşalması" yakın çevre içinde çözülmeye çalışılmalıdır.

3.2.3.6. Müsbet ve Menfi Yönleriyle Şehirleşme veya Medenileşme

Nüfus artışı ve sanayileşme sonucu ortaya çıkan şehirleşme olgusu, çok sayıda sorunu da beraberinde getirmiştir. Kentleşmenin stres, gürültü, kira fiyatlarının artması gibi sosyo-ekonomik etkileri yanında; hava kirliliği, su kirliliği gibi çevre üzerinde de olumsuz etkileri vardır. İdeal manası ile şehirleşme, gerçekten "medenileşme" demektir. Şehir, insanoğlunun muhtaç olduğu bütün içtimaî, İktisadî, harsî, idarî ve siyasî "temel hizmet müesseselerine" sahiptir. İnsanlar, maddi ve manevî İhtiyaçlarını kolayca temin ederler; medeniyetlerin nimetlerine daha az bir zahmetle ulaşırlar.

Arvasî'ye göre, şehirde içtimaî münasebetler daha zengin, iktisadî hayat daha hareketli, kültür hayatı daha ince ölçüler içinde yoğrulu, idarî hizmetler daha kolay ve siyasî hayat daha canlıdır. Şehirde büyüyen bir çocuk ile köyde büyüyen bir çocuk arasında dil bakımından, tavır ve davranışlar açısından, alaka ve dikkat yönünden çok fark vardır. Köyde, bütün hayata adeta "statiklik" (durgunluk), oysa şehirde "dinamiklik" (hareketlilik) hakimdir. İşte, bu sebepten olacak, hemen hemen bütün sosyologlar, "köyler muhafazakar", "şehirler delişmen" (girişken, çılgın) olur, diye düşünürler. Köylerin, bir cemiyetin "istikrar" arzusunu, şehirlerin ise "değişme ve yenileşme" iradesini temsil ettiğini söyleyen Arvasî, içtimaî hayat açısından bakıldığında, her "iki temayülün" de gerekli olduğunu; fakat, bunun dengesini kurmanın ise çok zor olduğunu savunur²⁷⁷.

3.2.3.7. Zira-i ve Sına-i Cemiyet yapısının Oluşturduğu Problemler

İçinde Türkiyemiz'in de bulunduğu İslam Dünyası, umumi yapısı itibarı ile

²⁷⁷ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 279.

"zira-i' cemiyetler" niteliğindedir. Dolayısı ile ortak problemlerimizden bir çoğu, İslam Dünyası'nın bu yapısından kaynaklanmaktadır.

Arvasî'ye göre, "zira-i cemiyetler", umumiyetle dağınık yaşayan, daha çok hayvancılıkla ve çiftçilikle geçinen, sanayisi yetersiz, ticareti zayıf, haberleşme ve ulaşım sistemi iyi gelişmemiş, içtimaî temaslara kapalı kolay değişmeyen ve katı geleneklere sahip gruplardır. Gizli işsizi fazla, eğitim seviyesi düşük, millî kültürünü muasır seviyede işleyememiş gruplar biçiminde oluşan "zira-i cemiyetler", aynı ülke içinde bile, çok defa, bir diğerine kapalıdır. Dolayısı ile bölgecilik, aşiretçilik, kabilecilik hisleri, şive ve ağız farkları ile "inançlardaki aykırılıklar", asırlar ve nesiller boyu diri kalmakta, "ortak millî kültür değerlerinde bütünleşmek" hayli zorlaşmaktadır.

İslam Dünyası için, bu durumun büyük bir dezavantaj oluşturduğunu söyleyen Arvasî, emperyalist çevrelerin, böyle bir ortamı çok iyi kullanıp, kültürlerini insanımıza daha kolay empoze etmekte olduklarını söylemektedir²⁷⁸.

"Zira-i cemiyetler"'in, her ne kadar, dışarıdan sessiz, sakın ve durgun görünseler de gerçekten çok sert ve sıkıntılı bir hayat yaşayan "içe dönük" insan gruplarını temsil ettiğini söyleyen Arvasî, refah ve kültür seviyeleri düşük olan ve hemen her zaman "sanayi ve ticarete ileri" cemiyetlerin baskısı altında ıstırap çeken ve soyulan "zira-i cemiyetlerde" "içtimaî hareketliliğin" çok zayıf olduğunu ve "içtimaî meratıbın" adeta katılmış olduğunu ifade eder²⁷⁹. Bu sebepten olacak, bu gibi cemiyetlerde, "idareciler" ile "halk" arasında, asırlar boyu süregelen gizli bir çelişme ve çatışma vardır; yahut bu iki birim arasında kopukluk müşahade edilir.

Arvasî, zira-i cemiyetlerde güçlü ve verimli bir "entellektüel kadro"nın kolay kolay teşekkül edemediğinden, cemiyetlerin dert ve meseleleri, iç ve dış "istismarcı çevrelerin" elinde rotasından çıkarılıp sömürüldüğünü, cemiyeti birbirine düşürücü, "suçlama"ve"karalama" yoluna sık sık başvurulduğunu ifade eder. Böyle bir ortamda, kişiler, zümreler, kökü içeride ve dışarıda bulunan dernekler, partiler, basın ve yayın organları, niyetlerine, hedeflerine ve maksatlarına göre, vaziyet alırlar. Oysa, Arvasî, bu gibi ülkelerin çok akılcıca planlanmış ve ustaca yürütülen programlara, ilim ve eğitim yolu ile desteklenen ve mutlaka başarıya ulaştırılması gereken projelere ihtiyacı

²⁷⁸ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 3, s. 254.

²⁷⁹ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 68.

olduğunu savunur²⁸⁰.

Arvasî'ye göre, bugün İslam Dünyasına acı çektiren birçok mesele, bir bakıma, her türlü istismara açık olan "zira-i cemiyet" yapısından kaynaklanmaktadır. Nitekim Arvasî, aynı "kan" dan ve aynı "din" den olan ve fakat bir türlü kenetlenip bir yumruk gibi toparlanamayan gruplar, asırlarca "birbirine kapalı kalan", anlaşmayı ve uzlaşmayı zorlaştıran sert geleneklere ve "aykırı inançlara" sahip olan problemlerin, "zira-i cemiyetlerin" acı meyvaları olduğunu söyler²⁸¹. Bu gibi cemiyetlerin "zira-i yapı"dan, "sınai yapıya" geçmesi de başlıbaşına ayrı bir tehlike meydana getirmektedir.

İslam Dünyası, büyük bir özlemle bir "ticari ve sınai cemiyet" yapısına kavuşmak istemektedir. Arvasî, kendi "maddi" ve "manevî" ham maddesini bizzat kendi elleri ile, bizzat kendinin ürettiği makina ve aletleri ile, bizzat kendine has üslub ve şahsiyet ile işlemek, hem "sanayi ve teknolojiye", hem de "kültür ve medeniyet hamlelerinde" başarılı olmak isteyen İslam Dünyası'nın bu özlemlerinin, gerçekçi plan ve programlar ile teoriden pratiğe geçirmesi gerklığı üzerinde durmaktadır.

Ancak bununla beraber Arvasî, "zira-i cemiyet" yapısından "sınai cemiyet" yapısına geçiş dönemlerinin, içtimaî hayatın en kritik safhalarından birini teşkil ettiğini, başta ülkemiz olmak üzere, aşağı yukarı bütün İslam Dünyası, bu "kritik safhaya" girmiş bulunmakta ve bunun sancılarını çekmekte olduğunu söyler²⁸².

Asırlarca, "geri kalmışlığın", zengin ve bereketli topraklar üzerinde "fakir ve fukara yaşamının", çeşitli renkteki emperyalist güçlere "boyun eğmişliğin", kendi ülkesinde "garip ve parya" hayatı yaşamaya mahkum edilişin, "yabancılarca" ve "yabancılaşmış kadrolarca", kendi öz kültür ve medeniyetinin hor ve hakir düşürülüşünün ve daha nice kahpece oyunlarla kahredilişini görmenin ezikliği içinde uyanan İslam Dünyası'nın, şimdi, tam bir panik halinde olduğunu söyleyen Arvasî, irili ufaklı birçok "İslam Devleti"nin, bu korkunç "şok" ile sarsılıp, huzursuz ve tedirgin olduklarını ifade eder.

Arvasî, "geleneğe dayalı dayanışma'nın, şehirleşme ve sanayileşme hızına paralel olarak zayıfladığını, içtimaî güvenliğin sarsıldığını, teknolojik gelişmelere bağlı olarak "işsizlik" in artmakta olduğunu, adalet arzularının kamçılandığını; refah ve

²⁸⁰ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 69.

²⁸¹ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 285.

²⁸² Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 287.

güven arayan kitlelerin, köyden şehre kaydığını ifade eder²⁸³.

İslam ülkelerinde, “iktisadî planlama” gibi “içtimaî ve kültürel planlamalara” da ihtiyaç olduğunu dile getiren Arvasî, kültür emperyalistlerinin, meselelerini “birinci sınıf” ilim ve fen kadrolarına ve fikir adamlarına çözdürdüklerini, bizim onlarla baş edebilmemiz için siyasilerimiz ve akademik kadrolarımızın ortaklaşa çalışarak, ümitsizliğe düşmeden, “ilmî ve millî tavır” ile sorunlarımızı çözmemiz gerektiğini²⁸⁴ ifade eder.

3.2.3.8. Yanlış Kültür Politikası

Aklı başında hiç kimse, “millî ve beşerî” tecrübenin değerli mahsullerinden, kendi milletinin mahrum kalmasını istemez bu sebepten “realist devlet adamları” ve “aydınlar”, bir taraftan kendi klasiklerini, genç nesillere aktarırken, diğer taraftan “yabancı kültür ve medeniyetlerin klasiklerini” kendi dillerine çevirirler.

Arvasî, böyle yetişmekte olan nesillerin, “millî klasiklerle” beslenerek bir “millî şahsiyet” temeli üzerine oturtulduktan sonra, onların, “dünya klasikleriyle tanıştırılıp ufuklarının geliştirilmesi gerekliliğini ifade eder. Böyle bir kültür politikasının faydaları açıktır. Çünkü bu suretle hem millî kültürün temel değerleri genç nesillere kazandırılır, hem de bu temel değerler, “yabancı kültür ve medeniyet değerleri” ile zenginleştirilmiş olur. O’na göre, eğitimden maksat, “yabancılaşmadan çağdaşlaşma” ise, böyle bir tutum’un zaruridir²⁸⁵.

Arvasî bunu ifade ederken, “millî klasiklerden” mahrum bırakılan bir kültür politikasının, “yabancılaşmalara” yol açabileceğini, genç nesilleri, “dünya klasiklerinden” mahrum bırakmanın da gelişmenin ve çağdaşlaşmanın yolunu tıkayacağını söyler. Sağlam bir kültür politikasının, önce “millî ve beşerî” tecrübenin dengesi ile sağlanacağını söyleyen Arvasî, daha sonra da bunun, genç nesillere ve halk kitlelerine aktarılması ile gerçekleşeceğini söyler²⁸⁶.

Ülkemizde takip edilen “kültür politikasının” bu dengeden mahrum olduğunu söyleyen Arvasî, “Türk ve İslam Klasikleri” ihmal ve hatta, zaman zaman inkâr

²⁸³ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 70.

²⁸⁴ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 71.

²⁸⁵ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 91.

²⁸⁶ Arvasî, *Hasbıhal* c 1, s. 292

edilerek, büyük bir istek ve heyecanla “ yabancı klasikler’in genç nesillere ve kitlelere sunulduğunu belirtir.

3.2.3.9. Sapkın Dinî Akımlar ve İstismarları

Her çağda her dinin bünyesinde bir takım sapkın(heretik) akımların zuhur ettiği bir realitedir. Bu geçmişte olduğu gibi günümüzde de ortaya çıkmaktadır. Günümüzdeki sapkın hareketlerin ortaya çıkışını irdelersek daha çok sekülerleşme, bireycilik, küreselleşme, hazcılık ve hızlı değişim²⁸⁷ gibi sebepler göze çarpmaktadır.

Günümüzde ortaya çıkan New Age, Satanizm, scientoloji ve Moonculuk gibi sapkın hareketler, daha çok 20. yüzyılda ortaya çıkan dinî cerayanları ifade etmektedir. Bu grupların tamamına yakını kendilerini, insanları huzura, mutluluğa, potansiyellerini aşmalarına yardımcı olmaya ve hatta onları tanrılaştırmaya adadıklarını iddia etmektedirler²⁸⁸. Arvasî, bütün tarihi boyunca Türk Milleti, “dinde itidali” savunmuş, her türlü taassup ve gerilikten kaçınmıştır. Anadolu’daki “bin yıllık maceramız” da göstermiştir ki, din sahasındaki “sapkın akımlar” genellikle dışarıdan içimize sızdırılmak istenmiştir²⁸⁹. Gerek Selçuklular döneminde olsun gerek Osmanlılar döneminde olsun, pek çok “din ve devlet adamımız”, bu türlü sapkın dinî akımlara” karşı çıkmış, gerek “kalem” ile gerekirse “kılıç” ile milletimizin inançlarını yiğitçe korumuş, “Sünnet ve Cemaat Yolunu”, yani Sevgili Peygamberimizin açmış bulunduğu, bütün Ashab-ı Kiram’ın takip ettiği ve onlardan sonra gelen “gerçek âlim ve evliyanın” yürüdüğü “ana cadde”yi daima açık tutmuştur.

Bütün dikkatlerin batıdan çıkan sapkın hareketlere ve onların tehlikelerine çevrildiği bu dönemde Arvasî, bütün tarihimiz boyunca komşumuz İran’dan ve Arabistan’dan ülkemize, çok sinsi yollarla sızmak isteyen ve sızan “sapkın dinî akımlar’ın olduğuna değinmiştir. Bunların ikisine değinen Arvasî, Türk-İslam dünyası üzerindeki tehlikenin ne denli büyük boyutlara ulaştığına işaret etmektedir. Bunlar Pers emperyalizminin siyasî ideolojisi haline getirilen “Şia” hareketi ile Suudi Arabistan’ın siyasî ideolojisi haline getirilen “Vehhabilik” hareketidir. Bunların Türkiye ve İslam

²⁸⁷ A. Rafet Özkan, *Kıyamet Tarikatları Yeni Dinî Hareketler*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2006, s. 31-44.

²⁸⁸ Özkan, Age, s. 251.

²⁸⁹ Arvasî, *Hasbihal* c 3, s. 303.

Dünyası üzerinde, çok geniş ve etkili çalışmaları vardır. Bu, yeni bir olay da değildir. Asırlara dayanan kökleri vardır²⁹⁰.

Arvasî, her iki “akımın”da Türkiye üzerinde oyunları olduğunu, maksatlarının bazılarının sandığı gibi, “Laisizmi ve Atatürkçülüğü yıkarak yerine şariat devleti kurmak” değil, asıl hedeflerinin, mukaddes ve muazzez kavramların arkasına gizlenerek dinî bir veçhe verdikleri “siyasî ideolojilerini” ülkemize ve bütün İslam Dünyası’na yaymak²⁹¹ olduğunu belirtir.

Arvasî, aslında kendi çağındaki sapkın akımlar ve gruplardan bahsederek günümüzde ortaya çıkabilecek sapkın grupları, öngörmüş, onların tehlikelerine karşı gelecek nesilleri uyarmıştır.

3.3. EMPERYALİZMİN OYUNLARI VE MİSYONERLİK

Arvasî’nin misyonerlik ile ilgili görüşlerine geçmeden önce misyon, misyoner ve misyonerlik gibi kavramlarının ne anlama geldiğini açıklayıp ve misyoner faaliyetlerin tarihi bir seyrine değinerek konumuzun daha iyi anlaşılmasını sağlamak istiyoruz.

Misyon (Mission), “göndermek anlamındaki Latince ‘Mittere’ kökünden türeyen, “gönderme fiili” anlamındaki Latince ‘Mission’ kelimesinden gelmekte ve birine, tamamlanması için verilen görevi ifade etmektedir. Dinî anlamda bir mümine bir şeyi ifa etmesi için verilen ilahi emir demektir. Kelimenin yaygın anlamı ise, bir dinî yayma görevi, bu iş için yapılan konuşma ve fiiller yani dinî propagandadır²⁹².

Hristiyanlığın doğuşu ile başlayan “mission” hareketi zaman içerisinde Hristiyanlıkla birlikte bir mana bütünlüğüne kavuşmuş ve incilin yayılmasıyla eş anlam içinde günümüze kadar gelmiştir. “Mission” kelimesi Hristiyan vokabülerinin karakteristik bir özelliği olmuş ve birçok anlama bürünmüştür. Teolojik planda “mission”, şahsiyetlerin kendi aralarındaki ilişkileri belirtmektedir. Bunun için Baba’nın bedenleşmiş oğlu olan İsa’nın insanlar arasındaki misyonundan bahsedilmıştır. Yine Kutsal-Ruh’un Pentacode günü havarilere gönderilişinden bahsedilmektedir. Kilise

²⁹⁰ Seyyid Ahmet Arvasî, *İlmi Tavır ve Ötesi*, Burak Yay., İstanbul 1998, s. 163.

²⁹¹ Arvasî, *İlmi Tavır ve Ötesi*, s. 164.

²⁹² Ömer Faruk Harman, “Genel Olarak Misyonerlik, Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri”, *İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, (17-11 Nisan 2004) Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, s. 25.

hukukunda mission, belli bir görevi ifa etmek amacıyla gönderilen delegasyon gücünü göstermektedir. Genelde kabul edilen anlama göre mission, incili Hristiyan olmayan halklara yaymaktır.

Misyonerlik; görev, yetki, vekalet, bir iş için verilen “özel görev” anlamına gelen “misyon” kelimesinden türemiştir. Bu işi yapan kimseye “Misyoner” ve Misyonerin yaptığı işe de Türkçe’de “Misyonerlik” denilmektedir. Ancak bu kelimeler çok geniş ve değişik anlamlar içermektedir. Dinî alanda olduğu gibi diplomasi alanında da siyaset alanında da kültürel alanda da misyon ve misyonerlik bir yöntem olarak kullanılmıştır ve kullanılmaktadır²⁹³.

“Batı Dünyası”; dinî, siyasî ve kültürel alanda da bir yöntem olarak kullanmış ve günümüzde de kullanılmaktadır. Bir dinin yayılmasında, bir yerin sömürgeleştirilmesinde, emperyalizm alanının genişletilmesinde “Misyonerlik” en etkili ve başarılı bir yol olarak benimsenmiştir.

Günümüzde siyasî misyonerlikte başarılı yöntemlerden biri olmuş, yine Batı ülkelerinin ve onların istihbarat birimlerinin yerini almıştır²⁹⁴.

Hristiyanlıkta “Misyon” ve bu kökten türeyen kelimelere yüklenen anlamlar ve bazı Hristiyan gruplarının Misyonerliği “olmazsa olmaz görev” kabul etmeleri, bütün diğer din mensuplarının konuya ihtiyatla yaklaşmasına yol açmıştır. Çünkü Hristiyanlıkla özdeşleşmiş bir hareket olarak algılanan “Misyonerlik”: Hristiyanlığı veya “herhangi bir fikri, herhangi bir düşüncüyü, herhangi bir gayeyi”, Hristiyan olmayan yerlere ve kişilere, çeşitli yol ve yöntemi kullanarak yaymak olmuştur²⁹⁵.

Misyoner (Missionary, Missionnaire) kelimesi ilk defa iman propagandası Kongregasyonunun 1622’de tesisi dolayısıyla ve başlangıçta papazlar ve rahipler için kullanılmıştır. Zamanla bu terimin alanı öğretmenler, doktorlar hemşireler, ziraatçılar vs. kapsayacak kadar genişletilmiştir²⁹⁶. Misyonerlik; matbuat, tıbbi bakım, okul yapma gibi araçların yardımıyla uygulamaya konulmuştur.

Misyon ve Misyonerlikle yakından ilgili olarak kullanılan diğer çeşitli terim ve kavramlarda bulunmaktadır. Misyonerlik, uzun süre emperyalizmin bir aracı olarak

²⁹³ Abdurrahman Küçük, “Misyon Anlayışı ve Misyonerlik, Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri”, *İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi* (17-11 Nisan 2004), Ensar Neşriyat, İstanbul, s. 41.

²⁹⁴ Küçük, Agm. , s. 41.

²⁹⁵ Küçük, Agm. , s. 42.

²⁹⁶ Harman, Agm. , s.28

kullanıldığından günümüzde kötü çağrışımı hatırlatmaması açısından İncili yayma anlamında evengalisation veya christirization, conversion, proselytisme, witness ve proclamation gibi başka kavramlar kullanılmıştır²⁹⁷.

Evanjelist (Evangelist) kelimesi İncil yazarı yani dört İncil'den her birinin yazarı veya reforme kilisesinin gezici vaizi anlamındadır. Evangelical, İncillerde bilinen Mesih'in hayatı ve öğretisi üzerine temellenen Protestanlık hareketini yani Muhafazakâr Protestanlığı ifade etmiştir²⁹⁸.

Modernleşme süreci batılı olmayan toplumlarda geri kalmışlık hissinin kabul edilmesiyle etkisini göstermiştir. Bu toplumlarda Modern toplumların terakki düzeyine ulaşmak için yapılan köklü değişim projeleri sancılı bir çözülmeyi de beraberinde getirmiştir. Osmanlı-Türk toplumunda özellikle hissedilen bu olgu kendi kültürel ve toplumsal varoluş mücadelesi dışında gerçekleşmiş, kendisine ait olmayan bir tarihsel tecrübe yaşanmaya çalışılmıştır²⁹⁹.

Osmanlı-Türk toplumunda kendi öz kültürüne karşı farklılaşmayı ortaya çıkaran bu köklü değişim 19. yüzyılda belirginleşmiştir. Tanzimat, Islahat ve Meşrutiyetle hızlanan süreç günümüze kadar varlığını sürdürmüştür ve sürdürmeye devam etmektedir. Osmanlı Devleti, topraklarını kaybetme, kendi sınırları içerisinde otorite kuramama ve siyasî arenada yalnız kalma gibi siyasî başarısızlıklarla batıya yaklaşmıştır. 19. yüzyılda yapılan siyasî, kültürel ve askeri köklü değişim projeleri kurtuluş, yeniden dirilme umudu olarak kabul edilmıştır.

Fakat nihayetinde çöküş ve parçalanış hakikati olarak önlerine gelmiştir. Kendi ülke sınırları içerisinde yaşayan diğer milletlere, modernliğin odağında yer alan eşitlik fikri ve uygulamaları gibi siyasî hakların verilmesi, sınırları dışında yaşayan batılı uluslarca siyasî emellerini gerçekleştirme misyonu olarak kullanılmıştır³⁰⁰.

Tanzimatla birlikte Türk kültürü, yani Türk milletinin hayatı, birbirine uymayan her türlü kültür ögesinin bir arada bulunmasıyla bir panayır yerini andırmıştır. Bu görünümde kültür zenginliğinin değil manevî parçalanmanın işareti olmuştur. Bugün Türk kültürünün önündeki mesele medeniyet meselesidir. İki yüz yıldır içine

²⁹⁷ Harman, Agm. , s. 26.

²⁹⁸ Aydın, "Soru ve Cevaplar, Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri", *İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, (17-18 Nisan 2004), Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, s.77

²⁹⁹ Mehmet Akgül, *Türk Modernleşmesi ve Din*, Çizgi Kitabevi, Konya 1999, s. 65.

³⁰⁰ Yılmaz Özakpınar, *İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü*, Ötüken Yay., İstanbul 1999, s. 33.

düştüğümüz güçlüklerden kurtulacağız derken medeniyetimizi tahrip ettik, değişmek gerekliydi, fakat yanlış teşhis konmuştur, yanlış strateji uygulanmıştır³⁰¹.

19. yüzyıldan itibaren geleneksel Osmanlı kimliğinin yeniden tanımlanması için yapılan hemen her gayret kimliğin yeni şartlar ve zemin ekseninde net olarak belirlenmesinden ziyade belirsizlik girdabında hep boşa çıkmıştır. Bütün gayretlere rağmen toplumsal düzen ve ilişki sistemleri, eskiye nazaran daha da bozulmuştur. Toplum yapısı önce ikizleşmiş, sonra da yapılar arası çatışmalar ortaya çıkmıştır³⁰².

19. yüzyılda Tanzimatla belirginleşen bu çözülme süreci misyonerler için uygun çalışma ortamının kendiliğinden oluşmasını sağlamıştır. Misyonerlerin: “Mukaddes vaat edilmiş topraklar silahsız bir haçlı seferiyle geri alınacaktır.” düşüncesini gerçekleştirme fırsatı sunmuştur³⁰³.

Misyonerlerin Osmanlı topraklarında elde etmiş oldukları özgürlük ortamı, batılı güçlerin desteğiyle iyice artırılmıştır. Katolik misyonerler Fransız ve İtalyan devletlerince, Ortodoks misyonerler Rusya Devletince, Protestan misyonerlerde ABD ve İngiliz devletlerince koruma altına alınmıştır. Osmanlı topraklarında gerçekleştirilen özgürlük hareketleri, batılı güçlerce kendi siyasî emellerini gerçekleştirmek için kullanılmıştır.

Batılı olmayan toplumların modernleşme ile birlikte Batı değerlerini özümseyerek “batılılaşacağı” iddia edilmiştir. Batılı toplumlar, yaşam biçimlerini öteki toplumlara arındırılmış olarak sunmadıkları gibi, bu toplumlar da modernleşme sürecinde yabancı değerleri ayıklayabilecek durumda değillerdir. Bu yüzden günümüzün ve geleceğin kültürlerinde batının etkisi her zaman görülmeye devam etmiştir³⁰⁴.

İşte Osmanlı toplumu da, yaşanan bu dönemde Batıdan aynen nakledilen yaşam tarzıyla dinamizmini yeniden canlandırmayı amaçlamıştır. Osmanlı’nın savaşımlardan almış olduğu yenilgiler, isyanlar ve diğer içsel tepkiler, Batı yaşam tarzının aynen benimsenme nedeni olarak kabul edilmiştir. Kendi içerisine kıvrılan bir toplum ve dünya görüşü Avrupa’yı tehdit eden bir güç olmaktan çıkmış, merhale merhale yok

³⁰¹ Özakpınar, Age., s. 82.

³⁰² Akgül, Age., s. 15.

³⁰³ Uygur Kocabaşoğlu, *Kendi Belgeleriyle Anadolu’daki Amerika Misyoner Okulları*, Arba Yay., İstanbul 1989, s. 29-33.

³⁰⁴ Kadir Canatan, *Bir Değişim süreci olarak Modernleşme*, İnsan Yay., İstanbul 2005, s. 43.

olmaya maruz kalmıştır. 1800 yıllarda Avrupa ülkelerinde daimi elçiliklerin kurulmasıyla sıklaşan Avrupa seyahatleri sayesinde başta Fransa olmak üzere Avrupa'nın yapısı, aydınları ve bürokratik yapısı gözlemlenmiş ve değişim bir sevdaya dönüşmüştür³⁰⁵.

3.3.1. Arvasîye Göre Misyoner Faaliyetler

Yukarıda tanımını ve tarihi bir seyrini yapmış olduğumuz misyoner faaliyetlerin Arvasî'de nasıl yankı bulduğuna geçebiliriz. Arvasî'ye göre, her rengi ile “emperyalizm”, dünyayı parsellemiş ve parsellemeye devam ediyor. Bu zalim kuvvetler, bir taraftan orduları ile işgal ettikleri ülkelerin insanlarını, çeşitli metod ve teknikler ile eritip sindirirken, diğer taraftan korkunç bir “kültür baskısı” ve “ideolojik şartlandırma” ile yeni hedeflere yönelmektedirler³⁰⁶.

İslam Dünyasının, son birkaç asırdan beri, böyle bir, tecavüzün vazgeçilmez hedefi durumunda olduğunu ifade eden Arvasî, kapitalist, komünist ve Siyonist emperyalizm'in, bütün gücü ile İslam Dünyasını ayakta tutan millî ve mukaddes değerlere saldırmakta olduğunu, akla ve hayale gelmeyecek vasıta ve teknikler ile Büyük İslam Medeniyeti'ni yıkmak ve en azından hakir düşürmek istediklerini söyler³⁰⁷.

Bu metodlarla mesafe alan emeryalizm, fırsat ve imkan buldukça, İslam Ülkeleri'ni bir fiil işgal etmekte, bu fırsat ve imkanı bulamadığı zaman, ülkeyi, işgale hazırlamak üzere, çeşitli fitne ve tertiplerle parçalamak yolunda her ne mümkünse yapmaktadır. Bugün İslam Dünyası'nda ıstırapla müşahade ettiğimiz, bölünmelerin, parçalanmaların, çatışmaların, anarşi ve boğuşmanın arkasında, mutlaka, bir veya daha çok emperyalist güç vardır³⁰⁸.

Arvasî, Emperyalizm'in, yaraları çok iyi kanatmasını bildiğini, cıibanbaşlarını ustaca deştğini ve kitlelere sinsice yaklaşmasını bildiğini, “bizi biz yapan millî ve mukaddes bağlarımızı” çözerken, bölmek ve parçalamak için “siyasî mezhepçilik”, “bölgecilik” ve “sınıfçılık” yapmayı ihmal etmediğini, İslam Dünyasındaki en küçük

³⁰⁵ Akgül, Age., s. 58.

³⁰⁶ Arvasî, *Hasbihal* c 3, s. 278

³⁰⁷ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 59.

³⁰⁸ Arvasî, *Sahte Dindarlar Sahte Laikler*, Burak Yay., İstanbul 1998, s. 69.

ihtilafları kollayıp, zehrini boşaltacağı veya sızdıracağı bir gedik veya çatlak aradığını söyler.

Emperyalizm'in, ordularını göndermeden önce, "misyonerlerini" "propagandistlerini" ve "özel yetiştirilmiş eğitim kadrolarını" seferber ettiğini söyleyen Arvasî, bunların, vazifelerini hakkı ile başardıktan sonra, "ordularını" gönderdiklerini ve ülkeyi her taraftan işgal etiklerini belirtir. Bunun için, "kültür emperyalizmi"ne fırsat veren "gayrı millî bir eğitim" çok tehlikelidir. Bunun için, kitlelerin eğitiminde rol oynayan "mektepler", "basın yayın ogranları", "radyo ve televizyonlar" çok önemlidir

Arvasî, her rengi ile emperyalizm'in, son bir veya bir buçuk asırdan beri bizim ülkemiz üzerinde de esaslı bir çalışma içinde bulunduğunu, mekteplerimizi basınıımızı, radyo ve televizyonlarımızı, kendi kültür ve medeniyetlerinin vitrini haline getirmek için bizi muhteşem Türk-İslam kültür ve medeniyetinin değerlerinden koparmak ve en azından bu değerleri savunamaz hale düşürmek için, hummalı bir çalışmanın içinde, her çareye başvurduğunu ifade eder³⁰⁹.

Hıristiyanlığı durdurabilecek tek din İslam, tek kuvvet Müslümanlardır. İslam günden güne artmakta, mensupları sayıca yükselmektedir. Ancak Hıristiyan dünyası Müslümanların ilerlemesini kılıç zoruyla durdurmayı başaramamıştır. Çünkü Müslümanlar, Türk'lerle güç kazanmış ve Türkler İslam'ı dünyaya yaymaya cehdetmişlerdir. Türkler, XVII. Yüzyılın ortalarına doğru Avrupa'nın merkezine kadar ilerlemişlerdir³¹⁰.

Ülkemizin doğusunda Erzurum başta olmak üzere Evanjelik Hıristiyanlar grupların ilgi odağı haline gelmiştir. Babtistler başta olmak üzere pñgst cemaatleri ve Adventistlerin yoğunlaştığı görülmektedir. Babtistler ve pñgstler cemaat olamasalarda bireysel bazda taraftar kazanma şeklinde faaliyet gösterdikleri görülmektedir³¹¹.

Sosyolojinin "yapı bozumu" olarak ifade ettiği dejenere etme de misyonerlerin sürekli başvurduğu metotlardandır. Misyonerler bir ülkeyi kültürel açıdan yıkmadan, kendilerini o ülkeyi tamamen fethetmiş saymazlar. Dolayısıyla onlar için aile bağları güçlü olan Türkiye'nin bu özelliği tahrip edilmeden netice almak zor olacaktır. Bundan

³⁰⁹ Arvasî, *Sahte Dindarlar Sahte Laikler*, s. 68.

³¹⁰ Küçük- Tümer, Age., s. 413.

³¹¹ A.Rafet Özkan-Kemal Polat, "Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye'de Misyonerlik", *Türkiye Dinler Tarihi Araştırmaları- V*, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yay., Kasım 2005, s. 113.

dolayı da ilk hedef kaleyi içten fethetme anlamına gelecek olan aileyi bozmak olmalıdır. İnkültürasyonla (kültürleşme) Hristiyanlaştırmayı başardıkları dindar Aile çocuklarını rahiplik, pastörlük gibi ruhani bir göreve yükseltmek suretiyle aile içi çatışmayı tetiklemiş olmaktadır³¹².

Emperyalizm'in, asıl oyununu "eğitim ve öğretim sahasında" tezgâhladığını söyleyen Arvasî, İslam dünyası, son üç asırdan beri, gelişme ve kalkınma hızı bakımından ne durumdadır? Tefekkürde, güzel sanatlarda, ilim ve teknikte muhtaç olduğu kadroları yetiştirebilmekte midir? Bütün dünya, her konuda deha üstüne deha yetiştirirken, bu konuda İslam Dünyası'nın hali nicedir? Bütün dünya, "birinci sınıf ilim ve fen kadroları" ile ayağa kalkarken, İslam Dünyası'nın yetkilileri "okur-yazar cahiller" yetiştiren mektepler ve kurslar açmakla öğünmekte midirler? Bütün dünya "kemmiyet ve keyfiyetin" muhteşem dengesini kurarken, İslam Dünyası, şimdi "keyfiyetsiz kemmiyetler" ile vakit geçirmemekte midir? İslam Dünyası'nda ilk mekteplerin, orta mektep ve liselerin durumu nasıldır? Hele üniversiteler ne âlemededir? Sorularının cevaplarının mutlaka araştırılması gerektiğini belirtir³¹³.

Şu anda bile, yüz binlerce "vatan çocuğu"nun, gerçekten "millî" ve gerçekten "çağdaş" bir yüksek öğretim özlemi içinde çırpındığını söyleyen Arvasî, kimlerin çocukları Avrupalarda ve Amerikalarda fink atmaktadır? Şimdi, İslam Dünyası'nda söz sahibi olan "büyük ve zengin ailelerin" ve "yüksek tabakanın" çocukları, sahip oldukları bu imkânları, gerçekten hakkı ile değerlendiriyorlar mı? Yani, Şanlı Peygamberimiz'in buyurdıkları üzere: "İlim ve hikmet İslam'ın kaybolmuş malıdır, nerede bulursa almalıdır", şuuru içinde, gecelerini gündüzlerine katarak, canlarını dişlerine takarak laboratuvarlarda ve kitaplıklarda göz nuru mu dökmektedirler, yoksa diskoteklerde, meyhanelerde, kumarhanelerde, otel ve motellerde zaman mı öldürmektedirler? Soruları ile olayın ciddeyitini dile getirmeye çalışmıştır³¹⁴.

Emperyalistler ele geçirmek istedikleri ülkelere önce," ideolojilerinin yerleşmesini" temin ederler diyen Arvasî, daha sonraki adımlar olarak o ülkelerin kültürel değerlerini basitleştirerek insanların kültürüyle çatışmasını sağlarlar ve sonra adını bayrağını ortaya çıkarmaya başlarlar. Arvasî misyonerlerin en büyük silahlarının

³¹² Özkan, Age., s. 287.

³¹³ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 275.

³¹⁴ Arvasî, *Hasbihal* c 3, s. 327.

eğitim olduğunu bunun için hem kendi ülkelerinde hem de göz koydukları ülkelerde, çeşitli “okullar, kolejler ve enstitüler” kurarak hedeflerine ulaşma gayreti içinde olduklarını belirtir³¹⁵.

Eğitim ve Öğretim faaliyetleri, ihmal ve inkâr edilmesi mümkün olmayan bir “sosyal” hadisedir. Toplumlar, bunsuz edemezler. İyi-kötü, başarılı-başarısız olsun, insan grupları, mutlaka böyle bir müesseseye sahiptirler. Bununla birlikte bilinmelidir ki, her toplum, her zaman, başarılı ve verimli bir Eğitim Öğretim” Müessesine sahip olamamıştır. Arvasî, bir milletin “gelişim eğrisi” ile “talim ve terbiye sistemi” arasında, ihmal ve inkar edilmesi mümkün olmayan bir paralelliğin olduğunu, başarılı ve güçlü milletlerin “güçlü ve başarılı”, başarısız ve zayıf milletlerin “başarısız ve zayıf” bir “Maarifi”nin olduğunu belirtir. Yani, bir milletin “maarifine” bakarak durumunu tayin edebilirsiniz. Bunun gibi, “bağımsız” bir milletin maarifi de “bağımsız” ve “sömürge statüsü” içinde yönetilen bir cemiyetin maarifi de “sömürge sistemine uygundur”³¹⁶.

Arvasî’ye göre, bütün dikkatlerin “atom bombasına”, “hidrojen bombasına”, “nükleer santrallere “ çevrildiği bu devirde, gerçekte milletler ve devletler, tamamıyla başka silah ve vasıtalarla tahrip edilmekte, irili ufaklı birçok düşman güç, istihbarat teşkilatları ile ajanları ile yerli işbirlikçileri ile sabotörleri ile ajan okulları ile yurt dışında kurdukları okul ve enstitüleri ile kampları ile bazı köprübaşlarına sızdırdıkları elamanları ile ülkelerin içtimaî, iktisadî, harsî (kültürel), siyasî hayatını allak bullak etmektedirler.

Misyonerlerin ana gayesi; Hristiyanlığı yaymak ve yeni Hristiyanlar kazanmaktır. Bundan dolayı bu işi yapacak kimselerin kültür seviyeleri ve hitabetlerinin mükemmel olması, gittikleri veya içinde bulundukları toplumda kendilerini kabul ettirecek şahsiyet ve kabiliyette bulunmaları, siyaseti, çalışma metodlarını çok iyi bilmeleri ve uygulamaları gerekmektedir. Bu gayelerine ulaşmak için misyoner teşkilatlar, misyonerlerini çok iyi yetiştirmeye son derece dikkat etmişlerdir³¹⁷.

Arvasî’ye göre, misyonerler gidecekleri yerlerin özelliklerine göre yetiştirildikleri için çok beceriklidirler. Maskeli çalıştıkları için kuzu postuna bürünerek, saf halkı kolayca aldatabilirler. Bunların hedefi siyasî ve dinî bakımdan milleti

³¹⁵ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 35.

³¹⁶ Arvasî, *Sahte Dindarlar Sahte Laikler*, s. 70.

³¹⁷ Küçük-Tümer, *Age.*, s. 424.

kargaşaya düşürmek, halkı her türlü ilerlemeye karşı kayıtsız ve hatta düşman yapabilmek, geri kalmış şekilde bırakmaktır. Bu hususta bazı yollara başvurlar. Türklerin giriştikleri yenilik hareketlerini İslam'dan uzaklaşmak olarak göstererek onların kendi içerisinde çatışmalara düşmelerini ve millî değerlerinden uzaklaşmalarını sağlayarak kendi taraflarına çekmek için uğraşmaktadırlar.

Misyonerler, hedeflerine ulaşmak için birçok metot ve teknik kullanmaktadırlar. Dinî teşkilatları kurma ve yayın yapma, okullar ve çeşitli tesisler açma, yardım yapma, maskeli teşkilatlar kurma gibi metotlar en çok başvurdukları yöntemlerdir³¹⁸. Misyonerlerin başvurduğu tehlikeli metotlardan birisi etnisite ve itikadi farklılıkların büyütülerek, abartılarak toplumda bir kaos ortamı meydana getirmektir. Baptistlerin özellikle Güneydoğu Anadolu ve doğu Anadolu bölgelerimizde yaşamakta olan kendilerini “Kürt” olarak isimlendiren kardeşlerimiz ve vatandaşlarımızdan bazılarını “alevi- Kürtler” diye ayırarak onlar üzerine daha fazla ağırlık vermiş olmaları hayli dikkat çekicidir³¹⁹.

Misyonerleri, Bir ülkenin yer altı ve yer üstü zenginliklerini ele geçirmeden önce, insanların kafalarını ve gönüllerini fethetmeyi hedeflediklerini söyleyen Arvasî, Çok ustaca ve sinsice yürüttükleri taktiklerle, sömürmek istedikleri ülkelerde okul açmaya, o ülke çocuklarını kendi ülkelerine götürerek okutmaya, sömürmek istedikleri ülkelere öğretmen kitap, film vs göndererek, öz vatan evlatlarını, kendi öz tarihlerinden, kendi millî kültür ve medeniyet değerlerinden koparmaya, millî ülkülerine dillerine, dinlerine, bayraklarına ve millî kahramanlarına yabancılaştırmaya çalıştıklarını ifade eder³²⁰.

Arvasî, Emperyalist güçlerin ve misyonerlerin çok sinsi çalıştıklarını özellikle ülkemiz üzerinde tehlikeli oyunlar tezgahladıklarını öngörmüş yetkili kurumların ivedilikle önlem almaları gerektiğini ifade etmiştir. Kısaca misyonerler, bireysel ve

³¹⁸ Gnş bilgi için bkz. Kürşad Demirci, “Misyonerlik Metodlarındaki Değişimler”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, (17-18 Nisan 2004), Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, s. 85; Erol Güngör, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, ÖtükenYay., İstanbul 1999, s.75.; Şinasi Gündüz, “Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, İSAVTartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, (17-18 Nisan 2004), İstanbul 2004, s. 376; Mustafa Erdem, “Türkiye’de Azınlıklara Yönelik Misyonerlik Faaliyetleri”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, (17-18 Nisan 2004), İstanbul 2004, s. 82.,

³¹⁸ A.Rafet Özkan, *Amerikan Evanjelikleri*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2005, s. 286.

³¹⁹ Özkan, Age., s. 288.

³²⁰ Arvasî, *Medenileşme ve İslamiyet*, s. 91.

toplumsal programlar uygulamışlardır. Bireysel uygulamalara tabi tutulacak kişiler arasında beklenti içerisinde olanlar vardır. Yurt dışında gitmek isteği, para ihtiyacı, yabancı ile evlilik, iş kurma hayali, yabancı dil öğrenme isteği bu gibi beklentiler ve ihtiyaçlar misyonerlerin işlerini kolaylaştırmıştır, bu kişileri ağırlarına düşürdüklerinde onlara vaatlerde bulunarak umutlandırırlar. Sonra kendi mesleklerini icra ederler. “empoze”, bu kişilerin önce içlerini boşaltılar. Beyinlerin yıkarlar, sonra yüreğini ve ruhunu satın alırlar. Onları toplumdan kesip çıkarırlar, içine yapay inanç ve Hristiyan kültürünü koyarak kontrol altında tutarlar. Zaten bu kişiler artık hem kültürlerini kaybetmişler hem de kendilerini batılı sanan, ama batılı görülmediği belli edilmeyen bir hale gelmişlerdir. Kanaatimizce emperyalist güçler hazırladıkları sinsi planlarla ve yerli işbirlikçileriyle birlikte emellerine ulaşma gayreti içindedirler.

3.3.2. Kültür Emperyalizmi ve Siyasî Sınırlar

Ülkelerin “siyasî sınırları” gibi “kültür sınırları” da vardır. Mesela bugünkü Türkiye'mizin siyasî sınırları “Misak-ı Millî” ye göre çizilmiş olmakla birlikte, Türklüğün “kültür sınırları” çok daha geniştir.

Nitekim bugün Yunanistan'da, Bulgaristan'da, Rusya'da, Çin'de, Afganistan'da, İran'da, Irak'ta yaşayan Türk nüfusunun, “siyasî sınırlarımız” içinde bulunanlardan daha az olmadığına üzerinde ısrarla duran Arvasî, siyasî sınırlarımız değişmiş olsa da, kültür sınırlarımız’ın, büyük tehlikelere maruz kalmakla birlikte, hala kendini korumak için çırpınmakta olduğunu, her rengi ile emperyalizmin, kendi “siyasî sınırları” içinde kalan Türklüğü, yok etmek ve bölmek için akla hayale gelmez tertiplerin peşinde olduğunu vurgulamaktadır³²¹.

Emperyalist güçlerin, ne denli planlı ve acımasız çalıştıklarını, ileri görüşlü bir bakış açısıyla ele alan Arvasî, birçok Avrupa ülkesinin ülkelerinde yaşayan Türk kardeşlerimize ne denli acımasız bir kültür emperyalizmi uyguladığını, onlara millî kültürlerini yaşama imkânı vermediklerini ifade etmektedir³²².

Arvasî, yine aynı şekilde dost ve komşularımız olan İran, Irak ve Suriye’nin, yalnız siyasî sınırları içinde bulunan Müslüman-Türkleri, eritmeye çalışmamakta onları “etnik gruplara” ayırarak; birbirleriyle çatıştırmakta olduklarını, en küçük “inanç” ve

³²¹ Arvasî, *Hasbihal* c 1, s. 254.

³²² Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 281.

"ağız" farklılıklarını. 'istismar ederek; Türkiye'mizin iç huzurunu bozucu çalışmalar içerisinde olduklarını ifade eder³²³.

Ayrıca son zamanlarda yürütülen bütün genel misyonerlik faaliyetlerinden; Türksüz bir Türk dünyası, Türkiyesiz bir İslam dünyası ve İslamsız bir Türkiye ve Türk dünyası oluşturma gayreti içerisinde olduklarını söylemek mümkündür.

Ülke olarak insanlarımızın problemlerini çözecek projeler ve yöntemler geliştirilmelidir. Kadın çalışmalarına ağırlık verilmeli, onların sosyal statüleri geliştirilmeli ve çalışma hayatında daha fazla yer almaları sağlanmalıdır. Bilhasa din adamlarımızın daha iyi eğitilerek bilgi birikimleri ve donanımları dahada artırılmalıdır³²⁴.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Türk Milleti ve Türk Kültürü büyük tehlikelerle karşı karşıyadır. Bu aynı zamanda milletimizin, vatanımızın ve devletimizin çok yönlü tehlikelere maruz kaldığının belirtisidir. Onun için Arvasî'nin de ısrarla üzerinde durduğu gibi, milletimiz için en hayati mesele, her ne pahasına olursa olsun her türlü "kültür emperyalizmine" karşı topyekün bir seferberliğe ihtiyaç vardır. Aile, okul ve tüm kuruluşlarımızla "Türk-İslam Kültür ve Medeniyeti"nin yeniden "ihya edilmesi davasına" destek olunmalıdır.

---

³²³ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü* c 1, s. 282.

³²⁴ Özkan-Polat, Agm., s. 119.

SONUÇ

Her insanın farklı bir yapısı vardır. Böyle olunca, kişiler arası farklılıklar, insanların farklı metod anlayışlarına neden olmaktadır. Bu bağlamda, Arvasî'nin de kendine has bir usulü vardır. O, üzerinde durduğu konuyu detaylarıyla birlikte analiz eder, problemlerin genişçe bir tahlilini yapar, sonuçta üzerinde durduğu konuyu sentezleştirir.

Esasen Arvasî, meslek itibarıyla bir pedagoji öğretmenidir. Bu nedenle, bütün eğitim sistemlerini araştırmış bir kişi olması nedeniyle çağdaş eğitimin verilerinden ve bir sosyolog olması nedeniyle de, toplumun sorunlarına yaklaşırken sosyoloji biliminin verilerinden yararlanmış olduğu gözlenmiştir.

O'na göre, eğitim, fert ve toplum bazında olduğu gibi, milletimizin görüş ve kanaatleri doğrultusunda da ele alınmalı ve bu konudaki görüşler belirgin ve net olmalıdır. İleri atılan fikirler, esnek bir yapıya sahip olmamalıdır. Milletimizin görüş ve kanaatlerini yüzeysel olarak ele alan, siyasî oyunlara alet eden, vatan evlatlarını sömürü eğitimcilerinin eline teslim eden yetkililerin hareketlerini ciddiyyetten uzak olarak gören Arvasî, milletimizin çoğunluğunu teşkil eden Müslüman-Türk halkının, ciddî, samimi ve yeterli bir din eğitimi ve öğretimi beklentisinin yerine getirilmesinden yanadır. Düşüncelerini, sürekli bu planda beyan gereği duymuştur.

Bir milletin geleceği, ümidi ve başarısı “genç nesillerin” terbiyesine bağlıdır. Bir millet, istikbalini, genç nesiller için hazırladığı terbiye ölçüsünde teminat altına alır. Terbiye, bir milletin dününü, bugününü ve yarınını bir bütün halinde kavrayarak zamanın ve zeminin şartları içinde ileri ve güçlü bir hayat hamlesi biçiminde değerlendirmelidir. Bir milletin, bir ailenin çocuklarına bırakacağı en değerli miras ve vereceği en büyük hediye, iyi bir terbiyedir. Nitekim Peygamberimiz(sav), “Hiçbir baba çocuğuna, iyi bir terbiyeden daha güzel bir hediye veremez” diye buyurmuştur. Yine Peygamberimize göre, “Hayırlı bir evlat yetiştiren bir kimsenin amel defteri, kendi ölümünden sonra da kapanmaz”.

Bugün yeryüzünde, din adı ile anılan pek çok inanç gurubunun mevcut olduğunu söyleyen Arvasî, din kavramı'nın, kafamızda ve vicdanımızda, açık ve berrak bir tarife kavuşturulamadığı takdirde, gerçekte doğru olmadığı halde, din sanılan birçok batıl inanç ve fikirlerin sebep olacağı kavram kargaşalığının, tehlikeli boyutlara varacağından

bahseder. O, gerçek bir din anlayışının oluşturulması gerektiğine vurgu yapar. O'na göre, gerçek din, bütün bozuk dinleri, bütün batıl inançları ve bütün sahte tanrıları yıkan, insanları objektif ve sübjektif uydurma mabutların pençesinden kurtaran, "Allah'tan başka ilah yoktur" diyerek bir mutlak varlık olan Allah'a yönelmeyi öğreten dindir.

İslam dininde tasavvufun çok önemli bir yerinin olduğuna dikkat çeken Arvasî, İslam'da tasavvuf nedir? Sorusuna ise şu cevabı verir:

"İslam'da tasavvuf, bir bakıma kişinin kendi kendini, Allah rızası için, ciddi ve samimi bir "nefs muhasebesine" tabi tutması, zaman içinde "nefs-i emmarenin" esaretinden kurtularak merhale merhale "nefs-i saliha"ya doğru yücelmesidir. Yani İslam iman ve ahlakının, fertte derinleşmesi demek olan tasavvuf, işin daha çok psikolojik cephesini ifade eder."

Arvasî'nin önem verdiği konulardan biri de "ahlâk eğitimidir". O, İslam terbiye sisteminde ahlâk eğitiminin yerini belirler. Ona göre, İslam terbiye sistemi, Allah'ın birliği, sevgisi ve rızası üzerine kurulmuştur. Bu terbiye sistemi, her şeyden önce Şanlı Peygamberin ahlâkı ile ahlâklanmak ve O'nun yüce yaşayışını örnek almak demektir. İslam terbiye sistemi, laboratuvarlarını, sanat galerilerini, akademi, enstitü ve üniversitelerini bu sağlam ve yüce zemin üzerinde kurar ve geliştirir.

Arvasî, din ve vicdan hürriyeti ile birlikte insan haklarının öğretilmesi gereğine de inanmaktadır. Bu konu ile ilgili özel yazıları ve konferansı mevcuttur. Bunlardan çıkardığımız sonuç şudur: Gerçekten dinî ihtiyaçların tatmini, bir toplumda sadece dinî inanç ve ibadet imkânının mevcudiyeti ile teminat altına alınamaz; bunlarla birlikte dinî eğitimin, dinî yayın ve anlatımın imkân ve serbestliğinin de mevcudiyetine ve fertlerin dinî emirlerini serbestçe yerine getirebilmelerine ihtiyaç vardır. Bir şeye inanmak (iman), insanın beyninde, kalbinde saklı bir hal olup, itikat serbestisi ancak inançların ortaya konması, açıklanması halinde söz konusu olabilecektir. İbadet serbestisi de ferdin Allah'a karşı kulluk vazifelerini dinin emrettiği gibi ve gönlünün dilediği tarzda hiçbir müdahale ve kayda tabii olmaksızın serbestçe yapabilmesi demek olduğundan, sadece inanma ve ibadet imkânının din ihtiyacını tatmine yeterli olmadığı, bunun için her şeyden önce dinî talim, tedris, telkin ve tebliğ yapılmasına ihtiyaç olduğu ortadadır.

Seyyid olmaları hasebiyle, sayısız âlim yetiştiren Arvasî ailesinin bir üyesi olan Seyyid Ahmet Arvasî, kendini Allah ve Resulünün yoluna adanmış, bu uğur da mücadele vermiş ve eserlerini de bu temel üzerine bina etmiştir. Eserlerinin hemen hepsinde fikhî konulara yer veren Arvasî, Türk-İslam Ülküsü adlı eserinde, ele alıp teklifler sunduğu her meselenin fikhî hükmünü de vermiş, makalelerinin hepsinde, basit fakat çok etkili bir şekilde hayatın her safhasında bilinip tatbik edilmesi gereken İslami hükümleri insanların beyinlerine nakşetmeleri için sunmuştur.

İyi bir eğitimci ve sosyolog olan Arvasî, kültürü bir millete özgü ve o milleti diğer milletlerden ayırt eden maddi ve manevi değerlerin bütünü olarak görmektedir.

Arvasî kültür ve medeniyet kavramlarının birbirini tamamlayan iki unsur olduğunu ve her milletin kendi kültür malzemelerini belli bir dünya görüşü içinde işleyerek, geliştirerek ve incelterek medeniyetini kurduğunu ifade etmektedir.

Arvasî'ye göre kültürün, medeniyetle olan bağlantısı yanında, tarih ve ülkü kavramlarıyla da yakın ilişkisi bulunmaktadır. Bir milletin hayatında bu üç kavram bir bütünlük teşkil etmektedir. Bu üç bağ, millî birlik ve beraberliğin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ona göre, eğitimle millî kültür arasında sıkı bir ilişki vardır. Millî kültür eğitimi şekillendirmektedir. Eğitimin asla ihmal edilemeyecek yönü millîliğidir.

“Biz kültürün de, medeniyetin de millî olduğuna inanıyoruz. Yani hem kültürde, hem de medeniyette milliyetçiyiz. Türk medeniyeti Tarihi'ni yazan Ziya Gökalp'in medeniyette beynelmilelci oluşunu yadırgıyoruz” diyen Arvasî, kültürde de medeniyette de milli olunması gerektiğini ifade eder. Arvasî, genç nesillere kendi kültürlerini öğretmenin, millî kültürü evrensel ölçülere göre geliştirmenin ve genç nesillere, kendi değerlerini tanıtmının, bütün resmi veya sivil toplum örgütlerinin bir görevi olması gerektiğini vurgular. Ona göre başarılı bir millî eğitim, bir yandan millî kültür malzemesini işlerken, diğer yandan “çağdaş ihtiyaçlara” da cevap vermelidir.

Arvasî, İslâm dini ile kültürümüz arasındaki etkileşime dikkat çekmektedir. İslâm dinî ile kültürün iç içe girdiğini, kültürel yaşamımızın her aşamasında, mimariden musikiye, giyimden kuşama, oyundan eğlenceye kadar her şeyde dinin etkilerinin söz konusu olduğunu ifade etmektedir.

Türkiye'nin coğrafi konumu, Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan bir alanda yer alması, zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip olması, dünyanın değişik

medeniyet ve kültürlerine beşiklik yapmış bir bölgesinde bulunması, yüzyıllardan beri çeşitli tehditlere maruz kalmasına vesile teşkil etmektedir. Bir başka deyişle jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemi yüzünden bölgede menfaati olan ve dolayısıyla Türkiye'nin güçlenmesini istemeyen çevreler tarafından her yol denenerek ülkemize yönelik örtülü ve sinsice yürütülen pek çok faaliyetin sürdürüldüğü bilinmektedir.

Bu tehlikelerden biri de Türkiye'de yüzyıllardır yürütülen misyoner faaliyetleridir. Misyonerler, sözkonusu amaçlarını gerçekleştirebilmek için gittikleri toplumları kendi dinlerinden, dillerinden ve kültürlerinden koparmanın yollarını deneyerek, kültürsüzleştirdikleri toplum üzerinde etkili olmaya çalışırlar. Böylece kültür emperyalizminin öncülüğünü yapan misyonerler ortaya çıkan boşluktan yararlanarak kendi din, dil ve kültürlerini yerleştirmek için çaba sarfederler. Bunun için en fazla eğitim ve öğretim kurumları ile sağlık kuruluşlarını kullanmışlardır.

Arvasî, millî kültüre yabancılaşma ve kimlik bunalımı yaşanmasının nedenleri çok iyi araştırılıp, genç nesilleri tuzağına düşürmeye çalışan Emperyalist güçlere karşı, millî kültür, millî tarih ve bizi biz yapan bütün değerlerin eğitim öğretimimizin merkezine alınması gerekliliğini belirtir. O'na göre, ülke üzerinde oynanan oyunlara karşı hazırlıklı olabilmek için misyonerlerin sinsice yaptıkları çalışmaların farkına varıp, karşı önlemlerin zaman kaybetmeden alınması gerekmektedir.

Türk düşüncesinin batı tarzındaki Tanzimat'tan sonraki gelişiminde nasıl Namık Kemal, Fransız devriminden sonra batıda meydana gelen fikrî dönüşümleri ve batının yeni kavramlarını kendi şeriatimizden karşılıklar bularak anlamak ve onlarla yarışmak istemişse Arvasi de döneminin böylesi bir aydın duruşuna sahiptir. Bu anlamda o, Necip Fazıl'daki kavramsal yaratıcılıkla, Nurettin Topçu'daki felsefî derinliği; Cemil Meriç'teki batı ve doğu düşüncelerinin entelektüel takip ve tahlil denemeciliği ile Atsız heyecanını, (Türkçülük) karakter vurgusunu buluşturan hem öğretmen, hem filozof, hem elini taşın altına sokan aydın mümessili, farklı bir siyasetçi ve mücadele adamı olarak gerçekten son üç neslin medar-ı iftaharıdır. Arvasi, hem bir dâva adamı ve aynı zamanda hem de bir entelektüel olunabileceğinin isbatını yapmış, gerçek bir aydındır. Rehberliği yolumuzu aydınlatıyor. Namık Kemal'den, Mehmet Âkif'e, Ziya Gökalp'e, Yahya Kemal'e, oradan Necip Fazıl, Nurettin Topçu, Atsız, Arif Nihat Asya, Mümtaz

Turhan, Cemil Meriç'e ulaşan çizgide akademiye gençlikle, siyaseti aydınla, vefayı bilgelikle, sadakati şuurla bütünleştirmiş; âdeta nesiller arasında harç görevi görmüştür.

Sonuç olarak Arvasî'nin tespitlerini şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- 1- Türk gençliğine hem Türk milliyetçisi, hem Müslüman, hem de çağdaş olunabileceğini öğretmeye çalışmıştır.
- 2- Hak din olarak İslam dinini görmüş, diğer din ve inançların batıl hüviyette olduğunu ifade etmiştir.
- 3- İslam'ın yeniden tekrar tekrar ana caddeden kıl kadar taviz vermeden incelenmesini ve iyi anlaşılmasını savunmuştur.
- 4- Kendini sorgulayan, özeleştiriyeye tabi tutan insanoğluna ait ilimlerin yeniden kurulmasını, yani insan bilgisi biliminin kurulmasını önermiştir.
- 5- Günümüze kadar gelen bilgileri temelinden sarsan fizik ve metafizik terimleri yerine insan ve insan ötesi anlayışının getirilmesini savunmuştur.
- 6- Kültürün yalnız manevi unsurlarının olmadığı, maddi unsurlarının da olduğunu, medeniyetlerin beynelmilel değil millî bir yapıya sahip olmasını ve medeniyet değiştirmenin kültür değiştirmekten daha zor olduğunu tespit etmiştir.

Sonuç olarak Arvasî, varsayımlarımızda da ifade ettiğimiz gibi, herhangi bir siyasi görüşe hapsedilmeyecek kadar engin bir vizyona sahip bir mütefekkidir. O, her alanda millî kültür unsurlarına ağırlıklı olarak yer verilmesini isteyen bir araştırmacı olarak ön plana çıkmaktadır. Millî kültür, onun dünya görüşünde merkezi bir yer tutmaktadır. Gelecek nesillere istifade etmeleri için çok kıymetli eserler bırakmış, millî değerlere sıkı sıkıya bağlı kalındığı müddetçe ülkenin birlik ve beraberliğinin bozulmayacağını da vurgulamıştır.

KAYNAKÇA

- Akgül, Mehmet, *Türk Modernleşmesi ve Din*, Çizgi Kitabevi, Konya 1999.
- Anadol, Cemal, *Türkiye’de Din ve Vicdan Hürriyeti*, Burak Yayınları, İstanbul 1998.
- Alston, William P, “Religion”, *The Eneydopedie of Philosophy*, New York-London 1967.
- Arvasi, Seyyid Ahmet, *Akıl ve Gönül*, Burak Yayınları, İstanbul 1999.
- ....., *Diyaletğimiz ve Estetiğimiz*, Burak Yayınevi, İstanbul 1996.
- ....., *Doğu Anadolu Gerçeği*, Bilgeoğuz Yayınevi, İstanbul 2008.
- ....., *Eğitim Sosyolojisi*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2008.
- ....., *Hasbihal, C. I-VI.*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2008.
- ....., *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, Doğan Güneş Yayınevi, İstanbul 1965.
- ....., *İlmi Tavır ve Ötesi*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.
- ....., *İnsan ve İnsan Ötesi*, Burak Yayınevi, İstanbul 1988.
- ....., *Kendini Arayan İnsan*, Başak Yayınları, Ankara 1997.
- ....., *Medenileşme ve İslamiyet*, Burak Yayınevi, İstanbul 1996.
- ....., “Milliyetçilik Duygusu, İlim ve İdeoloji”, *Bizim Ocak Der.*, S: 6, Haziran 1984.
- ....., *Size Sesleniyorum*, Türkiye Gazetesi Yazıları, Ocak 1986.
- ....., *Türk İslam Ülküsü I-III*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, Aralık, 2008.
- ....., *Sahte Dindarlar Sahte Laikler*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.
- Atmaca, Bektaş (Derleyen), “Rahmetli Seyyid Ahmet Arvasî’nin En Son Konferansı-Konu: 21.Asra Girerken Türkiye’de Çağdaşlaşma. Demokrasi ve İnsan Hakları”, *Ufuk Çizgisi Dergisi*, S: 4, Ocak 1990.
- Aydın, Mehmet, “Hristiyan Misyonerliğin Başlangıcı, Gelişimi ve Hedefleri”, *DinlerTarihi Araştırmaları, (01-02 Ekim 2005 Ankara Sempozyumu)* Türkiye Din. Tar. Der. Yayınları, Ankara 2005....., “Soru ve Cevaplar, Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri”, *İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, , (17-18 Nisan 2004) Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.
- ..... Türkiye’de Katolik Misyonerliğin Dünü, Bugünü”, Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri, *İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, (17-18 Nis. İst.)EnsarNeşriyat, İstanbul 2004.

- Baykara, Tuncer, *Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve Ondokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar*, Akademi Kitabevi, İzmir 1992.
- Başgil, Ali Fuat. *Din ve Laiklik*, Yağmur Yayınları, (Dördüncü Baskı), İstanbul 1962.
- Bayram, Mikail, *Anadolu selçuklularının Günümüze Din Eğitimi*, Türkiye Din Eğitimi, Semineri 1 Ankara 1987.
- Berkes, Niyazi- Kuyaş, Ahmet, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- Bilge, Muhittin, *Medeniyet ve Diriliş*, Hece Yayınları, Ankara 2004.
- Bilgiç, Emin, *Millî Kültür Davamız*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1986.
- Canatan, Kadir, *Bir Değişim süreci olarak Modernleşme*, İnsan Yayınları, İstanbul 2005.
- Çağrııcı, Mustafa, *Ana Hatlarıyla İslam Ahlâkı*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1991.
- Çelikkaya, Hasan, “İÖğretmen Adaylarının Din Eğitimi İhtiyacı”, *Din Eğitimi Araştırmaları*, S:2, 1995.
- Çubukçu, İbrahim Agah, *Türk-İslam Kültürü Üzerine Araştırmalar ve Görüşler*, A.Ü.İ.F. Yayınları, S:183, Ankara 1987.
- Duvarger, Maurice, *Siyaset Sosyolojisi* (çev. Şirin Tekeli), Varlık Yayınları, İstanbul 1995.
- Demirci, Kürşad, “Misyonerlik Metodlarındaki Değişimler”, Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri, *İSAV Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi*, (17-18 Nisan 2004) Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.
- Erdem, Mustafa, “Türkiye’de Azınlıklara Yönelik Misyonerlik Faaliyetleri”, Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri, *İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, (17-18 Nisan 2004), İstanbul 2004.
- Ferruh, Ömer-Halidi, Mustafa, *İslam Ülkelerinde Misyonerlik ve Emperyalizm*, (Çev: O.Şekerci), Çeşme Yayınları, İstanbul 1968.
- Gedikli, Ercüment, *İslam-Asabiyye-Millîyetçilik*, Ankara, 1990.
- Gökalp, Ziya, *Türkleşmek, Muasırlaşmak, İslamlaşmak*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul 2005.
- ....., *Türkçülüğün Esasları*, Akvaryum Yayınları, İstanbul 2008.
- ....., "Yeni Osmanlılar", *Makaleler I*, (Haz. Ş. Beysanoğlu), İstanbul 1976.

- Gündüz, Şinasi, "Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri", Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri, *İSAVTartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, (17-18 Nisan 2004) İstanbul 2004.
- Güneysu, Uğray, Hergün Gazetesi, 31.12.1995.
- Güngör, Erol, *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, ÖtükenYayınları, İstanbul 1999.
- Harman, Ömer Faruk, "Genel Olarak Misyonerlik, Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri", *İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, (17-11 Nisan 2004) Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.
- Işık, İhsan, *Yazarlar Sözlüğü*, Risale Yayınları, İstanbul 1990.
- İbn Haldun, *Mukaddime 1*. (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 1982.
- Kafadar, Osman, *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, İz Yayınları, İstanbul 2000.
- Karakoç, Sezai, *İnsanlığın Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul 1987.
- ....., *Düşünceler I*, Diriliş Yayınları, İstanbul 1986.
- Kaya, Muammer, *Beyin Göçünün Tarihi ve Günümüze Etkisi*, İstanbul 2003.
- Keçebaş, Ali - Polat Ümit, "Seyyid Ahmet Arvasî", *Yeni Düşünce*, S: 480, 11 Ocak 1991.
- Keleş, Ruken, "Kentleşme ve Konut Politikası", *A.Ü. S.B.F. Yayınları*, Yayın No:540, Ankara 1984.
- Keleş, Ruken-Yavuz, Fehmi, *Yerel Yönetimler*, Turhan Kitabevi, Ankara 1983.
- Kılıç, Recep, *Ahlâkın Dinî Temeli*, T.D.V, Yayınları, Ankara 1992.
- Kocabaşoğlu, Uygur, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika Misyoner Okulları*, Arba Yayınları, İstanbul 1989.
- Kuran, Ercüment, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Millî Meseleler*, Diyanet Yayınları, Ankara 2007.
- Kuvancı, Mustafa, *Seyyid Ahmet Arvasî, Hayatı, Tefekkürü ve Eserleri*, Burak yayınevi, İstanbul 1992.
- ....., Van Belediye Başkan Yardımcısı M.Demiray Şaşıhüseyinoğlu: "O, Huzur-u İlâhî' de Hasret Gideriyor Yayınlanmamış mülakat)

- Küçük, Abdurrahman, “Misyon Anlayışı ve Misyonerlik, Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri”, *İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi (17-11 Nisan 2004)*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.
- ....., “Misyonerlik Nedir? (Misyonerlik ve Tebliğ arasındaki Fark”, *Dinler Tarihi Araştırmaları V.*, (01-02 Ekim 2005 Ank. Sempozyumu), T. D.T. D. Yay, Ankara 2005.
- Link, Henry C, *Çağımızda Dine Dönüş*, Çev.: Nahit Oralbi, Dergah Yayınları 1979.
- Onur, Hüdavendigar, *Asrın Yesevisi S.Ahmet Arvasî*, Biyografinet Yayınevi, Ankara 2003.
- Öner, Sakin, “Türk İslam Mütefekkirinin Eğitimle İlgili Düşünceleri”, *Yeni Ufuk Der.*, 4, İstanbul 1990.
- Özakpınar, Yılmaz, *İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü*, Ötüken, İstanbul 1999.
- Özer, Yalçın, “Ahmet Arvasî Hoca”, *Türkiye Gazetesi*, 1 Ocak 1989.
- Özdemir, Şuayip, *Seyyid Ahmet Arvasî’ nin Hayatı Eserleri ve Eğitim Üzerine Görüşleri*, Mengüceli Yayınevi, Malatya 2005.
- ....., “Seyyid Ahmet Arvasî’ye Göre Eğitimle Kültür Arasındaki İlişki”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV*, Sayı:1, 2004.
- Özfatura, Mustafa Necati, “S. Ahmet Arvasî”, *Türkiye Gazetesi*, 2 Ocak 1989.
- Özkan, A.Rafet, *Amerikan Evanjelikleri*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2005.
- ....., *Kıyamet Tarikatları Yeni Dinî Hareketler*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2006
- Özkan, A.Rafet – Polat, Kemal, “Dinler tarihçileri gözüyle Türkiye’de misyonerlik”, *Türkiye dinler tarihi Araştırmaları- V*, Türkiye dinler tarihi derneği yayınları, (Birinci Baskı), Kasım 2005.
- Öznur, Hakkı, "Başöğretmen Arvasî", *Gündüz Gazetesi*, 13 Ocak 1996; Öznur, Hakkı. *Gündüz Gazetesi*, 13.01.1996;
- ....., *Ülkücü Hareket, C.I* (1908-1980), Asya Kitap Kulübü, Ankara 1996.
- Perçemkaya, Cemalettin, *Seyyid Ahmet Arvasî’nin Eğitim ve Din Eğitimi İle İlgili Görüş ve Önerileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE, Erzurum 1999.
- Polat, Fazlı, *Kültürel Kimlikten Ulusal Kimliğe*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2007.
- Polat, Kemal, *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*, T.D.V. Yay., Ankara 2008.

- .....,“Hristiyan Kurtuluş Öğretisinde İsa Vasıtasıyla Kurtuluş” *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:10,S: 26, Bahar-2006.
- ....., *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, Salkım Söğüt Yayınları, Ankara 2008.
- Polat, Serdar, *Seyyid Ahmet Arvası'nın “Devlet ve Eğitim”Anlayışı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),YYÜSBE, Van 2009.
- Sezgin, Abdulkadir, “S.Ahmet Arvası”, *Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1989*, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara 1989.
- .....,“Seyyid Ahmet Arvası”, *Ufuk Çizgisi Der.*, S: 4, Ocak 1990.
- Tekden, Kemal, "Arvası'nın Misyonu", *Gündüz Gazetesi*, 1.1.1996.
- Türkdoğan, Orhan, *Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2004.
- ....., *Bilimsel Araştırma Metodolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2003.
- Tümer, Günay, *Çeşitli Yönleriyle Din*, A.Ü.İlahiyat Fak. Der., Ankara 1986.
- Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara 2002.
- Tanari, Aydın, “*Milliyetçilik Kavramının Açıklanması*”, Bizim Ocak Der., S: 10, 1984
- Tayfur, Ünal, “*Hocam S. Arvası'ın Karakteri*”, *Ufuk Çizgisi Der.*, 4
- Topçu, Nurettin, *Kültür ve Medeniyet*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004.
- ....., *Milliyetçiliğimizin Esasları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1978.
- ....., *Yarınki Türkiye*, İstanbul 1972.
- Toynbee, Arnold, *Medeniyet Yargılanıyor*, (Çev. Ufuk Uyan), Ağaç Yayınları, İstanbul 1991.
- Turan, Osman, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, c 1, İstanbul 1969.
- Ülken, Hilmî Ziya, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul 1992.
- Ünverdi, Mehmet, “Milletçe Kalkınmamızda Din”, *Fikir ve Sanatta Hareket Der.*, Nisan 1969.
- Yavuz, Kerim, *Psikanalizde İlk Dinî Gelişmelerin Değeri*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1987.

WEB SİTELERİ

Arvasî, Türk İslam Sentezi, 17/03/2010, <http://www.doguturkistan.net>.

OsmanlıTarihi2, 20/01/2011, www.tarihimiz.net.

Arvasî'nin Hayatı, 2 Ağustos 2010, <http://www.turkiyegazetesi.com>.

Arvasî Emperyalizmin oyunları, 23/10/2010 www.kitapelinizde.com/.htm.

Celîge su veren adam seyyid ahmet arvasî, 17/02/2011, www.bozkurtlarfm.com.

Din-ahlak-tasavvuf, 09/03/20011, www.ulkuocaklari.org.tr.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Yavuz SEZER
Doğum Yeri ve Tarihi	İspir- 05/05/1975
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Erzurum; Atatürk İlköğretim okulu, Valivefik Kitapçığı İlköğretim Okulu, Polis Amca İlköğretim Okulu(Öğretmen olarak), Barbaros hayrettin Paşa İlköğretim Okulu (Müd. Yard.)
İletişim	
E-Posta Adresi	ayavuzsezer@hotmail.com.
Tarih	06/04/2011